

KOLME KOKEMUSTA ROMANILASTENKODISTA

Maija-Leena Peura
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu –tutkielma
Joulukuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty
Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos – Institution – Department
Sosiaalityö

Tekijä – Författare – Author
Maija-Leena Peura

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Kolme kokemusta romanilasten kodista

Oppiaine – Läroämne – Subject
Sosiaalityö

Työn laji – Arbetets art – Level
Pro gradu

Aika – Datum – Month and year
Syksy 2014

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
77

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Pro gradu –tutkielmassani tarkastellaan muistitietotutkimuksen, kokemuksen tutkimuksen ja historian tutkimuksen keinoin kolmen romanin kokemuksia Mustalaislähetyskeskuksen (nykyisen Romano Mission) lastenkodeista ensimmäisen lastensuojelulain (1937-1983) aikana. Romanien lastensuojeluhistoria on lähes koskematon maaperää, eikä aiempaa tutkimusta ole juurikaan saatavissa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille haastateltavien kokemuksia lapsuudestaan lastenkodissa. Tutkimuskysymykseni on: Millaisia muistitiedonvaraisia kokemuksia Suomessa lastensuojelulaitoksissa asuneilla romaneilla on?

Pohjustan tutkimustani historiakatsauksella siten, että olen tiivistänyt ensin romanien historian ydinkohdat Suomessa omaan lukuunsa, jonka jälkeen siirryn lastensuojelun, sijaishuollon ja laitosten kautta yksityiskohtaisemmin romanien lastensuojeluhistorian tarkasteluun. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastattelujen avulla keväällä 2014, haastateltavat löysin Romano Mission avulla. Tutkimuksessa olen teemoittanut aineiston ensin aikajärjestyksessä kolmeen yläluokkaan, minkä jälkeen olen paneutunut teemoittain yksityiskohtiin. Haastatteluaineiston analysoin käyttäen sisällönanalyysiä ja teemoittelua painottaen haastateltujen omaa ääntä. Tällä olen pyrkinyt myös tutkimukseni luotettavuuden julkittamiseen. Tutkimuseettisiin kysymyksiin olen kiinnittänyt erityistä huomiota aiheen sensitiivisyyden vuoksi.

Tutkimukseni kannalta oli olennaista määritellä, mitä tarkoitan käsitteillä romani ja lastensuojelu. Niiden lisäksi tutkimukseni keskeiset teoreettiset käsitteet ovat kaltoinkohtelu, totaalinen laitostuminen ja laitosväkivalta. Näiden käsitteiden avulla rakensin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen.

Tutkimukseni tulokset kertovat karua kieltä lastenkotien tapahtumista. Kaikki haastateltavat toivat esiin kaltoinkohtelukokemuksiaan toisistaan tietämättä ja ilman johdattelua. Haastateltavat olivat kokeneet lastenkodeissa henkistä ja fyysistä väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä ja kasvatuskylmyyttä. Heidän kokemuksensa mukaan heidät opetettiin häpeämään omaa kulttuuriaan ja itseään sen edustajina. Tutkimusaineisto koostui lähes pelkästään negatiivisista muistoista. Haastatteluista ilmeni millaista arkea haastateltavat olivat eläneet ollessaan sijoitettuna Mustalaislähetyskeskuksen lastenkoteihin, ja miten he kokivat heidän lapsuutensa vaikuttaneen lastenkotiajan jälkeen. Esille nousi useiden entisten romanilasten kotilasten tekemät itsemurhat sekä monien sairastuminen vakaviin mielenterveydellisiin ongelmiin. Johtopäätöksenä voidaan todeta haastateltavien kokeneen kaltoinkohtelua ja laitosväkivaltaa lastenkodeissa, jotka täyttävät totaalisten laitosten tunnusmerkit.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Romani, lastensuojelu, kaltoinkohtelu, lastenkoti, laitosväkivalta, laitostuminen

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Käsitteellistä viitekehystä etsimässä	5
1.2	Tutkimustehtävät ja tutkimuksen rakenne	9
2	ROMANIT JA LASTENSUOJELU SUOMESSA	11
2.1	Suomen romanit	11
2.2	Lastensuojelujärjestelmän rakentuminen	18
2.3	Sijaishuolto, laitokset ja ruumiillinen kuritus	21
2.4	Romanien lastensuojelu ja laitokset	24
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	30
3.1	Tutkimusmenetelmä	30
3.2	Aineisto ja sen hankinta	33
3.3	Aineiston analyysi	35
3.4	Tutkimusetiikka	36
4	“MÄ OLIN KAHEN PÄIVÄN VANHA KU ÄITI LAITTO LASTENKOTIIN” . . .	39
4.1	Sijoitukseen johtaneet syyt	39
4.2	Lastenkodista toiseen	41
4.3	Yhteydenpito biologiseen perheeseen	42
5	“ME OLTIIIN VAAN PELINAPPULOITA”	44
5.1	Arki lastenkodissa	44
5.2	Kasvatuskylmyys ja henkinen väkivalta	48
5.3	Väkivalta ja rangaistukset	50
5.4	Seksuaalinen hyväksikäyttö	52
6	“SANOTTIIN VAA KELLONAIKA MILLON PITÄÄ OLLA POIS”	55
6.1	Lähtö	55
6.2	Romaniyhteisöön liittyminen	57
6.3	Selviytymisen kokemuksia	58
6.4	Parannusehdotuksia	61
7	YHTEENVETO JA POHDINTA	63
7.1	Keskeiset tutkimustulokset	63
7.2	Teoreettinen reflektio	65
7.3	Lopuksi	67
	LÄHTEET	70
	LIITTEET	78

1 JOHDANTO

Pro gradu –tutkielmassani tutkin kolmen romanin kokemuksia entisen Mustalaislähetyksen, nykyisen Romano Mission, ylläpitämissä romanilastenkodeissa ensimmäisen lastensuojelulain (1937-1983) aikana. Aloittaessani tutkimusprosessia haastateltavien löytyminen vaikutti hyvin vaivalloiselta. En tiennyt, mistä lähteä liikkeelle. Epäroin yhteydenottoa Romano Missioon, sillä tiedostin järjestön hankalan aseman entisenä Mustalaislähetyksenä ja kiistanalaisen historian omaavien lastenkotien omistajana.

Vastaanotto Romano Missiossa oli kuitenkin hyvin lämmin, enkä kokenut heillä olleen tarvetta piilottaa lastenkotihistoriansa ikäviäkin puolia. Sain järjestön kautta usean kymmenen henkilön yhteystiedot, joita aloin käydä läpi keväällä 2014. Jokainen entinen lastenkodin lapsi, jonka kanssa asiasta keskustelin, oli sitä mieltä, että aihe on tärkeä, ja lastenkotien tapahtumat tulisi saada julkisiksi. Myös Esa Hinkkanen (1974) sai samanlaisen vastaanoton tutkiessaan lastenkodeissa kasvaneita romaneita pro gradu –työssään 40 vuotta aikaisemmin.

Alkuperäisenä tarkoitukseni ei ollut tutkia ainoastaan Mustalaislähetyksen lastenkoteihin sijoitettuja romaneja, mutta lopputulemana aineistoni koostuu vain heistä. Romanilapsia sijoitettiin myös muihin lastenkoteihin, mutta jätän tämän vertailumahdollisuuden tarkoituksella käyttämättä. Aihevalinnan perimmäisenä motivaationa minulla on halu lisätä ihmisten tietoisuutta siitä, minkälaista kohtelua osa suomalaisista on saanut osakseen. Romanien tilanteen keskusteluun nostaminen on niin kauan perusteltua, kun heillä on etnisyytensä vuoksi vaikeuksia hyvinvointiyhteiskunnassa, jota he ovat olleet omalta osaltaan rakentamassa ja puolustamassa (Hinkkanen 1974, 23; Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 6–7).

Suomessa keskustelu huostaanotettujen lasten kaltoinkohtelusta lastensuojelulaitoksissa on herättänyt keskustelua erityisesti 2000-luvulla. Kansanedustaja Päivi Lipponen teki vuonna 2011 toimenpideoitteen lastenkotilasten osakseen saaman kohtelun selvittämiseksi (Lipponen 2011). Sosiaali- ja terveysministeriö on vuonna 2014 yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa käynnistänyt selvityksen huostaanotettujen lasten kaltoinkohtelukokemuksista ensimmäisen lastensuojelulain aikana. Selvityksessä erityisryhmät, kuten romanivähemmistö sekä kehitysvammaiset, saavat painotettua huomiota. Tutkimuksen toteuttaa Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos. Selvityksen tarkoituksena on tuoda esiin tietoa koetuista epäkohdista ja kaltoinkohtelusta. Loppuraportti julkaistaan keväällä 2016. (Jyväskylän yliopisto 2014). Tämän tutkielman tarkoitus ei ole tuottaa päällekkäistä tietoa valmis-

teilla olevan selvityksen kanssa, vaan tuoda esille nimenomaan romaninäkökulmaa lastensuojelulaitosten historiaan kolmen muistitietoon pohjautuvan kokemuksen kautta.

Romanien huostaanottoihin johtaneita syitä ei ole eritelty, mutta esimerkiksi Lastensuojelun keskusliitto on julkaisussaan Lastensuojelutyö Suomessa (1967) tilastoinut kaikkien vuonna 1963 huostassa olleiden lasten sijoitusyyt. Vuosi 1967 on tutkimukseni kannalta keskeistä aikaa, sillä ikäjakautuksen eroista huolimatta kaikki haastateltavani olivat tuona ajankohtana huostaanotettuina.

Sijoitettavat lapset jaettiin kahteen yläkategoriaan sijoitusperusteen mukaisesti turvattomiin ja sosiaalisesti sopeutumattomiin. Turvattomista lapsista joka viides (8,9 %) oli huostaanotettu jommankumman tai molempien huoltajien kuoleman vuoksi. Vanhempien avio- tai asumuseron vuoksi sijoitettuna oli 2,7 prosenttia, ja vanhempien hylkäämisen vuoksi kymmenen prosenttia. Huostaanottoja, jotka oli tehty lapsen vajaamielisyyden vuoksi, oli yhteensä 9,4 prosenttia. Näiden lisäksi raajarikkoisten, aistivikaisten tai muuten sairaiden osuus kaikista huostaanotoista oli yhden prosentin luokkaa. Vanhemmista johtuvista syistä yleisin oli vanhempien huolimattomuus, kasvatuskyvyn puute tai alkoholismi (25,1 %). Seuraavaksi yleisimmät vanhemmista johtuvat syyt olivat vähentynyt työkyky tai sairaus. Näiden yhteenlaskettu osuus oli 19,2 prosenttia. Puutteelliset asunto-olosuhteet tai asuntovaikeudet olivat syynä 13,4 prosenttiin huostaanotoista. 1,7 prosentissa kyseessä oli vanhempien vapausrangaistus. Sosiaalisesti sopeutumattomien yleisimmät huostaanottoon johtaneet syyt olivat koulunkäymättömyys (14 %), häiriköinti koulussa (5,2 %), rikokset (51,8 %), juopuneena tavatut (alle kolme prosenttia), sielullinen poikkeavuus (2,5 %) sekä irtolaisuus (21,5 %). (Lastensuojelun keskusliitto 1967).

Kategorisoinnit olivat mielenkiintoisia, sillä esimerkiksi irtolaisuuden alle on luokiteltu (lasten) epäsiiveellinen elämäntapa, työn vieroksuminen, kuljeskelu ja kerjääminen. Omassa haastatteluaineistossani kaikki haastateltavat ovat tulleet huostaanotetuiksi turvattomien yläkategorian alle luettuina, sillä sijoitukset ovat tapahtuneet heidän ollessaan vauvoja. Vaikka edellä esitellyissä tilastoissa romaneita ei ole eritelty valtaväestöstä, on romanien huostaanottojen syiksi esitetty niin asuinolojen heikkoutta, sosio-ekonomisia ongelmia kuin rasistisia assimilaatioyrityksiä romanilasten valkaisuiseksi. (Grönfors 2012, 242; Lastensuojelun keskusliitto 1967, 45-48).

Yleisempää tilastointia on nähtävissä Erja Sauraman (2002) koostamassa taulukossa koko maan lastenhuoltotoimiston asiakasmääristä ja toimenpiteistä vuosien 1948 ja 1965 välisenä aikana (Taulukko 1). Tulee kuitenkin huomioida, että tilastossa näytetään vuosittaiset toimen-

Taulukko 6: Lastenhuoltotoimiston toimenpiteet vuosina 1948–1965

Vuosi	Varoitus 9 § 2b	Suojeluval- vonta 9 § 2e	Huostassa toist. 9 § 2c	Orpous tai hylkäys 9 § 1	Huostaan- luovutus 11 §	Pakkohuos- taanotto 12 §	Jälki- huolto
1948	145	6	473	35	118	8	–
1949	101	31	933	54	222	4	–
1950	81	19	181	51	404	18	–
1951	90	14	39	44	450	7	–
1952	112	26	53	31	396	11	–
1953	40	19	215	35	438	24	–
1954	107	28	277	26	448	22	–
1955	72	32	354	36	373	9	–
1956	136	42	367	61	330	2	–
1957	41	45	385	14	299	2	–
1958	21	172	416	39	417	1	42
1959	27	207	477	36	328	3	39
1960	12	267	604	38	364	7	52
1961	18	340	628	27	312	1	70
1962	–	253	743	19	202	0	64
1963	–	180	715	19	215	8	39
1964	–	145	735	13	182	3	28
1965	–	274	768	17	165	1	70

Taulukko 1: Lastenhuoltotoimiston toimenpiteet¹ vuosina 1948-1965 (Saurama 2002, 193).

pidemäärät, eikä yhteenlaskettuja summia. Esimerkiksi vuonna 1937 huostassa olevia lapsia oli yhteensä 32 352. Toisen lastensuojelulain tullessa voimaan vuonna 1983 määrä oli jo paljon vähäisempi (8 537) avohuollon painottamisen vuoksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 8).

Tarkkoja tilastoja romanien lastensuojeluasiakkuuksista ja huostaanotoista on lähes mahdotonta löytää, mutta joidenkin arvioiden mukaan romanilapsista joka toinen on ollut kodin ulkopuolelle sijoitettuna 1950-1980 lukujen välisenä ajanjaksona. Kokonaismäärän arviointia hankaloittaa se, että osa lapsista oli sijoitettuna vain osan vuodesta ja osa vaihtoi sijoituksensa

¹Varoitus 9 § 2b:n nojalla tarkoitti varoituksen antamista ”lapselle, nuorelle henkilölle tai tämän vanhemmilleen lautakunnan edessä tai muulla sopivalla tavalla”. Suojeluvalvonta 9 § 2e:n mukaan lastenhuoltotoimiston asiakkuudessa oleminen tarkoitti suojeluvalvojan määräämistä lapselle tai nuorelle henkilölle. 9 § 2c:n mukaan asiakkuudessa oleva lapsi tai nuori henkilö oli vanhempien suostumuksella huostassa toistaiseksi oleva. Orpouden tai hylkäyksen vuoksi huostassa oleva on 9 § ensimmäisen kohdan mukaan ”lapsi, jonka vanhemmat ovat kuolleet tai hänet hylänneet ja joka varattomuuden vuoksi on vaarassa jäädä huoltoon ja kasvatusta vaille, on otettava huoltolautakunnan huostaan”. 11 §:n mukaisesti huostaan luovutus tapahtuu vanhempien tai holhoojan kanssa tehdyllä kirjallisella sopimuksella. Pakkahuostaanottoa käsitellään 12 §:ssä: ”Jollei 11 §:ssä mainittua sopimusta saada aikaan, tulee huoltolautakunnan päättää, onko lapsi tai nuori henkilö otettava lautakunnan huostaan. Kun lautakunta on päättänyt ottaa lapsen tai nuoren henkilön huostaansa, menettävät vanhemmat oikeutensa hänen hoitamiseensa ja kasvattamiseensa, ja tämä oikeus siirtyy huoltolautakunnalle.” (Lastensuojelulaki 17.1.1936, 9-12 §).

aikana sijoituspaikkaa useaan kertaan. (Grönfors 2012).

Lastensuojelulaitoksissa asuneiden lasten epäasialliseen kohteluun on kiinnitetty huomiota länsimaissa enenevässä määrin viimeisten 15 vuoden aikana. Joissakin tutkimuksissa on painotettu vähemmistöjen edustajien kokemuksia. Esimerkiksi Ruotsissa kaltoinkohtelukokeuksia ryhdyttiin selvittämään sen jälkeen, kun niitä lapsuudessaan kokeneet kertoivat kokeuksistaan medialle. Ruotsin televisiossa näytettiin vuonna 2005 dokumenttiohjelma *Stulen Barndom*, jossa kuusi miestä kertoi lastenkodeissa tapahtuneista väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksistaan. (Statens offentliga utredningar 2011, Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 16).

Valtakunnallisen, satoja haastatteluja sisältävän selvityksen loppuraportti julkaistiin vuonna 2011. Loppuraportissa ehdotettiin kolmiportaista prosessia; tapahtuneiden kaltoinkohteluiden huomioimista ja julkista anteeksipyyntöä, korvausta kärsimystä kokeneille sekä toimenpiteitä sen varmistamiseksi, ettei vastaavaa pääse enää tapahtumaan. Näihin sitouduttiinkin, ja julkinen anteeksipyyntö järjestyi eduskunnan puhemiehen Per Westerbergin taholta suorassa televisiolähetyksessä vuonna 2011. Ruotsissa perustettiin selvityksen jälkeen asiaan perehtynyt korvauslautakunta käsittelemään kaltoinkohtelua kokeneiden korvaushakemuksia. Yksittäinen kertaluontoinen korvaus on 250 000 kruunua, ja niitä on myönnetty vuodesta 2013 alkaen. (Statens offentliga utredningar 2011, Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 16).

Lastenkotilasten kaltoinkohtelua on selvitetty myös Irlannissa. Katolisessa Irlannissa aiemmin sujuvaksi koettu valtion ja kirkon yhteistyö lastensuojelun saralla on säröillyt suuresti, kun tietoon on tullut lukuisia tapauksia katolisen kirkon hallitsemisissa lastenkodeissa tapahtuneista kaltoinkohteluista. Selvitys, josta käytetään usein nimitystä Ryan Report, on laajamittainen selvitys kirkon vastuulle annetuissa lastenkodeissa tapahtuneista hyväksikäyttötapauksista. Sekä ruotsalaisessa, että myös tulevassa suomalaisessa selvityksessä, selvityksen teon motiivina on toiminut asioiden julkituomisen lisäksi myös historiasta oppiminen vastaavien virheiden välttämiseksi tulevaisuudessa. (Commission to Inquire into Child Abuse, 2009; McGregor 2014, 774).

Monikulttuurisuuden lisääntyminen yhteiskunnassa on kasvattanut monikulttuurisuustutkimusten määrää. Esimerkiksi 1980-luvulla yliopiston opinnäytetöistä (sisältäen pro gradu -tutkielmat, lisensiaattityöt ja väitöskirjat) monikulttuurisuuteen keskittyviä opinnäytteitä tehtiin 20 kappaletta, kun 1990-luvulla määrä oli jo 150 (Matinheikki-Kokko 2001, 4). Omien vanhojen kulttuurivähemmistöjemme tutkimusta ei tulisi kuitenkaan unohtaa uusien tulokkaiden myötä. Historian tuntemus, varsinkin epäkohtien suhteen, on tärkeää, jotta suomalaiset pys-

tyisivät kansakuntana ottamaan opiksi aiemmista virheistä ja ylilyönneistä. Lastensuojelun kokonaisnäkökulmaa en aio tutkimuksessani tarjota, vaan rajaan aihepiirini pelkästään romaneihin. Näen tutkimustulosteni olevan uutta tietoa niille, joilla ei ole omakohtaista kokemusta aihepiiristä.

1.1 Käsitteellistä viitekehystä etsimässä

Rakentaessani tutkimuksen teoreettista viitekehystä, pyrin kartoittamaan tutkimusaiheeni yhteisen kentän. Tätä kautta kirjoitan olennaisimmat käsitteet osaksi tutkimustani. Romanin ja lastensuojelun käsitteet saattavat tuntua itsestäänselvyyksiltä, mutta koen niiden määrittelyn olevan ehdoton edellytys tutkimukseni teoreettiselle rakentumiselle. Muut tutkimukseni kannalta olennaiset käsitteet ovat kaltoinkohtelun, totaalisen laitostumisen ja laitostumisen käsitteet, joiden avulla kuvaan mahdollisimman tiiviisti tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä.

Keskeisin käsite tutkimukseni kannalta on romani. Arno Tanner (2000, 10) käyttää romanista seuraavaa määritelmää: ”Romani on sellainen, joksi aikalainen hänet mieltää, kuitenkin vähintään a) sosiaalisesti valtaväestön kulttuurin ja yhteisön ulkopuolella mutta fyysisesti sen lähellä elävä henkilö, b) jonka isovanhempi on ymmärtänyt paikallista romanimurretta – mikäli sellaista on yhteisössä puhuttu. c) Ainakin yhdellä henkilön isovanhemmalla tulee olla elävä yhteys paikalliseen romanikulttuuriin, d) ja hän on jonkun genealogisen piirteen tai avioliiton kautta tunnistettavissa romaniksi. Näin saamme mukaan myös sosialismin aikana mahdollisesti valtaväestöön assimiloituneet romanit ja heidän perheensä”.

Romano Mission Reppu ja romanilapsi –projektin materiaaleissa romanin määritelmä on paljon laajemmin käsiteltävissä. Toisaalta siinä pohjataan Martti Grönforsin esittämään ajatuksen siitä, että romaniksi voidaan katsoa henkilö, joka kokee itsensä romaniksi. Esiin tuodaan Tannerin tapaan mahdollisia ehtoja, jotka eivät kuitenkaan ole yhtä ehdottomia kuin Tannerin käyttämät. Materiaalissa kysytään ”Katsotaanko romaniksi henkilö, jonka 1) molemmat vanhemmat ovat romaneja, noudattaa romanikulttuuria ja puhuu romanikieltä 2) molemmat vanhemmat ovat romaneja, noudattaa romanikulttuuria, ei puhu romanikieltä 3) molemmat vanhemmat ovat romaneja, ei noudata kulttuuria, ei puhu kieltä 4) toinen vanhemmista kuuluu johonkin muuhun ryhmään” (Romano Missio n.d.). Tannerin esittämä määritelmä kalskahtaa omaan korvaani ensimmäisen kohdan perusteella liian mustavalkoiselta. Tekeekö valtaväestön kulttuuriin ja yhteisöön liittyminen romanista valtaväestön edustajan, vai onko romanus

jotain muutakin?

Tässä tutkielmassa käytän käsitettä romani kuvaamaan Suomen vähemmistökansan edustajaa. Romanien asialla olevat järjestöt ovat tehneet paljon työtä saadakseen julkiseen käyttöön termin romani mustalaisen sijaan. Sana romani tulee sanasta *rom*, joka tarkoittaa ihmistä romanikielellä. Romaneista on aiemmin käytetty virallisellakin tasolla nimitystä mustalainen, mutta tämä katsotaan nykypäivänä epäkorrektiksi. Osa käyttämistäni lähteistä käyttää termiä mustalainen, mutta suoria lainauksia lukuun ottamatta olen ottanut oikeudekseni muuntaa termit nykyaikaisempaan muotoon. Romanit kutsuvat usein itseään mustalaisiksi tai tummiksi, mutta ulkopuolisen käyttämänä näillä nimityksillä on useimmiten negatiivinen sävy, eikä niiden käyttöä suositella. (Friman–Korpela 2009; Romano Missio n.d.; Tanner 2000, 10).

Tutkimukseni institutionaalisenä kehyksenä toimii lastensuojelu, mikä erottaa arjessa tapahtuvan suojelutoiminnan viranomaistoiminnasta. Lastensuojelu on käsitteenä hyvin laaja-alainen, mutta sen voi vuoden 2007, ja suojelukasvatuksen osalta jo vuoden 1936, lastensuojelulain mukaisesti jakaa ehkäisevään lastensuojeluun sekä lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Ehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan niiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita. Ehkäisevään lastensuojeluun kuuluu esimerkiksi päivähoidon, koulun, nuorisotyön, äitiys- ja lastenneuvolan sekä muun sosiaalihuollon tarjoamat tukitoimet. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu kohdistuu lastensuojelun asiakkaisiin sisältäen karkeasti eroteltuna avohuollon ja sijaishuollon. Avohuoltoon kuuluu lastensuojelutarpeen selvitys, asiakassuunnitelma, erilaiset tukitoimet sekä kiireellinen sijoitus. Sijaishuoltoon sisältyy sijoitettujen lasten lastensuojelutyö sekä jälkihuolto sijoitusjakson jo päätyttyä. Lastensuojelulailla pyritään turvaamaan lasten oikeudet erityiseen suojeluun, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä turvalliseen kasvuympäristöön. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 3a §; Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 1 §; Lastensuojelulaki 17.1.1936; Pekkarinen 2010, 18).

Ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1937. Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat täysi-ikäistyneet ennen lastensuojelulain päivitystä 1983, minkä vuoksi tutkimukseni tarkennettuna kontekstina on lastensuojelu ensimmäinen lastensuojelulain aikana. Vuoden 1936 lastensuojelulaissa määrättiin kunnissa toimivista huoltolautakunnista, jotka olivat vastuussa lastensuojelullisista asioista. Vaikka huostaanotot olivat lastensuojelun pääasiallinen toimintamuoto, laki määräsi myös suojeluvalvonnasta niiden lasten ja perheiden kohdalla, jotka tarvitsivat kotona asuessaan seurantaa. Tällöin perheelle määrättiin

suojausvalvoja². Suojelutoimenpide taas tarkoitti useimmiten huostaanottoa. Ilmoitusvelvollisuus muun muassa pappien, opettajien, lääkärin ja poliisien suhteen kirjattiin jo ensimmäiseen lakiin. Laissa painotettiin myös muiden kuntalaisten oikeutta tehdä ilmoitus huoltolautakunnalle, jos heillä herää epäily lastensuojelun tarpeellisuudesta. Suojausvalvonta voidaan nähdä vertailukohteena tämän päivän lastensuojelun avohuollolle, vaikkakin sen toimintamahdollisuudet olivat paljon rajatummalla, eikä tukimuotoja määrätty tai määritelty nykyllä tavoin. (Lastensuojelulaki 17.1.1936).

Avohuollon painottuminen on ollut pitkä prosessi. Esimerkiksi vuonna 1963 lastensuojelun turvattomuutta asiakkaista vain 2,8 prosenttia oli avohuollon, eli suojeluvallvonnan, työskenteleyn kohteena, loput huostaanotettuina. Sosiaalisesti sopeutumattomien lasten määrä avohuollon asiakkaista oli jo huomattavasti suurempi, 68 prosenttia. Avohuollon rooli kasvoi ensimmäisen lastensuojelulain voimaassaoloajan loppupuolella, ja esimerkiksi 1970-luvulla painotettiin jo muun muassa ohjauksen ja suojelukasvatuksen merkitystä huostaanottojen vastapainona (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 8). Vuonna 2012 avohuollon asiakkuudessa olevien määrä kaikista lastensuojelun asiakkaista oli 89,1 prosenttia. Avohuollon asiakasmäärät ovat runsaasti sijaishuollon lukuja suuremmat, mutta lastensuojelun tukea tarvitsevien määrä on todella suuri. Vuonna 2012 lastensuojelun avohuollon asiakkaista oli 87 196, ja huostaanotettuina 10 675 lasta. (Kuoppala & Säkkinen 2013).

Vaikka tutkimustehtävänäni ovat romanien kokemukset lastenkodeista, olen tutkimuksen edistytessä ottanut yhdeksi pääkäsitteekseni kaltoinkohtelun kuvaamaan kattokäsitteenä niitä epäasiallisuuksia, joita tutkimukseni kohteet ovat lastenkodissa asuessaan kokeneet. Kaltoinkohtelua on määritelty monessa eri yhteydessä (katso esimerkiksi Tilvis ym. 2010; Söderholm & Kivitie-Kallio 2012). Kaltoinkohtelun määritelmät ovat aika- ja kohdesidonnaisia, minä vuoksi päädyin valitsemaan tutkimukseni kaltoinkohtelua kuvaavaksi käsitteeksi Irlannin lastenkotilasten kokemuksia koskeneen selvityksen käsitteen *abuse*. Sen mukaan ”kaltoinkohtelua on

- a. kun tahallisesti, piittaamattomuuttaan tai huolimattomuuttaan aiheutetaan, tai ei kyetä estämään, lapsen kohdistuvaa fyysistä vahinkoa

---

²”Suojausvalvojan tulee tarkoin seurata valvonnanalaisen elämänoloja, valvoa ja ohjata hänen käyttäytymistään, neuvon, ohjein ja toimin auttaa vanhempia valvonnanalaisen hoidossa ja kasvatuksessa sekä pitää silmällä, että he täyttävät velvollisuutensa häntä kohtaan. Ellei suojeluvallvojan ohjeita noudateta, tulee hänen siitä ilmoittaa huoltolautakunnalle tarpeellisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten.” (Lastensuojelulaki 17.1.1936, 10 §).

- b. lapsen käyttäminen seksuaalisen kiihottumisen tai seksuaalisen tyydytyksen kohteena tai välineenä
- c. lapsen hoidon laiminlyönti niin, että tuloksena on, tai voidaan perustellusti uskoa jatkossa olevan, lapsen vakavasti heikentynyt fyysinen, psyykkinen tai kehityksellinen hyvinvointi
- d. mikä tahansa muu laiminlyönti tai teko, joka aiheuttaa, tai jonka voi kohtuudella olettaa aiheuttavan, lapsen vakavasti heikentyneen fyysisen tai henkisen terveyden, tai joka aiheuttaa vakavia haittavaikutuksia lapsen käytöksessään tai hyvinvoinnissaan.”

(The Commission to Inquire into Child Abuse 2009).

Laitosväkivallan käsitteellä haluan laajentaa kaltoinkohtelun käsitettä. Laitosväkivaltaa on tutkittu jonkin verran ja se on määritelty Heikki Sariolan toimesta seuraavasti: “Laitosväkivallaksi kutsutaan laitoksissa esiintyvää fyysistä väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä ja laitosten organisatorista ja rakenteellista väkivaltaa.” Sariola pohjaa tutkimustaan ranskalaisen laitosväkivaltatutkija Stanislas Tomkiewicsin tuloksille. Erityisen huomionarvoista on laitosväkivallan ajallinen konteksti, aikakauden lait ja yleinen suhtautuminen määrittelevät sen, mikä on väkivaltaa ja mikä ei. (Sariola 1989, 215).

Laitosväkivalta määrittyy toisaalta kaltoinkohtelua laajemmaksi, ja toisaalta suppeammaksi käsitteeksi. Tässä tapauksessa lapsiin kohdistuvan fyysisen ja seksuaalisen väkivallan lisäksi se pitää sisällään myös laitosten rakenteellisen väkivallan. Rakenteellisella väkivallalla tarkoitetaan “yhteiskunnan ja sen instituutioiden tai muiden rakenteiden toimintaa silloin, kun ne sortavat ja syrjivät joidenkin ryhmien jäsenten oikeuksia tai kehitysmahdollisuuksia”. (Sariola 1989, 220-221). Sariola nimeää kolme riskialtista tekijää rakenteellista väkivaltaa sisältävistä laitoksista: “1. Laitokset, jotka ovat syntyneet autoritaarisen, karismaattisen ja vahvan johtajan ympärille. Johtajalla on heikot alaiset: huonosti palkatut, työsuhteestaan epävarmat työntekijät. 2. Laitokset, joilla on voimakas ideologinen innoitus hoitoon. Tällöin halu todistaa ideologian tai uskonnollisen tai maallisen oppi-isän aatteet paikkansapitäviksi saattaa ohittaa kiinnostuksen lapsen hyvinvointiin. Lapsen tehtäväksi jää todistaa hoitoideologioiden toimivuus ja erinomaisuus. Silloin kun lapsi ei luonnostaan käyttäyty toivotulla tavalla, hänet saatetaan yrittää sopeuttaa siihen väkisin. 3. Laitokset, joilta puuttuu toimintaideologia ja hoito-ohjelma. Nämä laitokset ovat vaarassa muuttua säilytyspaikoiksi, joissa koko toimista pelkistyy kontrolliin.” (Sariola 1989, 224).

Lastensuojelulaitoksissa asuneista lapsista puhuttaessa voidaan käyttää Erving Goffmanin (1969) totaalisen laitostumisen käsitettä. Vaikka Goffmanin kenttätö teoksen *Minuuden ryöstäjät* taustoituksessa pohjautui mielisairaalapotilaiden parissa tehtyyn tutkimukseen, voidaan lastensuojelulaitoksetkin määritellä tietyin ehdoin totaalisiksi yhteisöiksi. Totaalisiksi yhteisöiksi määritellään sellaiset laitokset, joissa asukkaiden yhteydenpitoa ulkomaailmaan rajoitetaan sekä vapaan liikkuvuuden että sosiaalisen kontaktien rajoittamisen kautta. (Goffman 1969, 5-12).

Totaalisissa yhteisöissä asukkaiden ja henkilökunnan välinen kuilu on mittava: ”Ryhmät näkevät toisensa kapea-alaisina vihamielisinä stereotyyppeinä; henkilökunta pitää usein asukkeja katkerina, umpimielisinä ja epäluotettavina, ja asukit pitävät henkilökuntaa alentuvaisena, omavaltaisena ja halpamaisena. Henkilökunnan jäsenet tuntevat yleensä olevansa oikeamielisiä ja asukkeja parempia; asukit tuntevat olevansa ainakin jollakin tavalla huonompia, heikkoja, moitteenalaisia ja syyllisiä.” Totaalisissa yhteisöissä perhe-elämän viettäminen on mahdotonta asukkaiden keskuudessa, ja henkilökunnan perhe-elämä rajautuu työajan sekä totaalisen yhteisön ulkopuolelle. Vuorokausiaikataulut ovat ennalta määräytyt, ja asukkaita rangaistaan yksityiskohtaisten sääntöjen noudattamatta jättämisestä. (Goffman 1969, 5-12).

Goffman jakaa totaaliset laitokset viiteen alaluokkaan niiden asukasominaisuuksien perusteella. Ensimmäiseen laitosluokkaan sopivat kyvyttömät ja vaarattomat (kuten sokeat, vanhukset, orvot ja köyhät), toiseen kyvyttömät ja tahdosta riippumatta vaaralliset (kuten lepraan tai tuberkuloosiin sairastuneet ja mielisairaajat), kolmanteen tahallisesti yhteiskuntaa vaarantavat (kuten vankilat, kuritushuoneet ja keskitysleirit), neljänteen koulutus- tai työtarkoituksessa olevat (kuten sisäoppilaitokset ja laivat) ja viidenteen tarkoituksella eristäytyneet (kuten luostarit). Näistä ensimmäiseen ja kolmanteen luokkaan osuvat lastensuojelulaitokset; ensimmäiseen turvattomien sijoittamiseen käytetyt lastenkodit ja kolmanteen pahatapaisille tarkoitetut kasvatuslaitokset ja koulukodit. (Goffman 1969, 6).

1.2 Tutkimustehtävät ja tutkimuksen rakenne

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin kolmen romanin kokemuksia lastenkodissa vietetystä lapsuudesta. Lähestyn tutkimuskohdetta muistitiedon ja kokemuksen tutkimisen näkökulmista. Tutkimuskysymykseni on: ”Millaisia muistitiedonvaraisia kokemuksia lastensuojelulaitoksissa asuneilla romaneilla on?” Kontekstinani toimii Mustalaislähetyksen lastenkodit,

joissa kolme haastateltavaani olivat sijoitettuina.

Tutkimuksessani etenen siten, että kappaleessa kaksi käsittelen romanien ja lastensuojelun historiaa sekä erikseen että yhdessä. Näen tärkeänä esitellä historian rakentumisen kerroksellisuutta, minkä vuoksi päädyin pohjustamaan tutkimustuloksiani historiallisella pohjatyöllä. Tutkimuksen viitekehystä rakentaessani olen poiminut aiemmin aiheesta tehdystä tutkimuksesta olennaisimmat osat pohjustukseksi. Tämän jälkeen esittelen kolmannessa kappaleessa muistitietotutkimuksen, kokemuksen tutkimuksen sekä historian tutkimuksen tutkimusta taustoittavana menetelminä. Tuon myös esille aineiston keruuseen, analyysimenetelmään ja tutkimusetiikkaan liittyvät tekijät.

Neljännessä, viidennessä ja kuudennessa luvussa esittelen aineistosta löytämiäni yhtäläisyyksiä. Käytän tutkimuksessani aineistolähtöistä sisällönanalyysiä ja teemoittelua. Kolme sisälölukua olen teemoitellut ensin kolmeen ajanjaksoon selkeyttääkseni kokonaisuutta. Painotan luvuissa haastateltavien omaa ääntä tuoden sitä esille useiden aineistolainauksen muodossa. Neljännessä luvussa käsittelen haastateltujen henkilöiden sijoituksien syitä, lastenkotiin päätymistä sekä lastenkodissa vietettyä alkuaikaa. Viidennessä luvussa paneudun syvällisemmin lastenkodissa vietettyyn aikaan. Tuon esille haastateltujen kokemuksia kaltoinkohtelusta henkistä ja fyysistä väkivaltaa, rangaistuksia sekä seksuaalista hyväksikäyttöä käsittelevissä alaluvuissa. Kuudennessa kappaleessa käsittelen haastateltujen lähtöä lastenkodista sekä heidän selviämiskokemuksiaan. Seitsemännessä luvussa vedän yhteen tutkimukseni tulokset ja käyn pohdintaa niiden pohjalta.

2 ROMANIT JA LASTENSUOJELU SUOMESSA

Tutkimukseni pohjustamiseksi taustoitan romanien ja lastensuojelun yleistä historiaa erillään ja yhdessä omissa alaluvuissaan. Sekä romanien että lastensuojelun historian kerrostuksellinen rakentuminen avaa tutkimukseni kontekstia antaen lukijalle tarvittavan informaation aihepiiristä tutkimustulosten ja koko tutkimuksen ymmärtämistä varten.

2.1 Suomen romanit

Romanien viisisataavuotinen historia Suomessa on ajallisesti pitkä, vaikka se on tutkimuksissa lähes näkymätön osa kansallista historiaa. Yksittäisten romaneja koskevien mainintojen löytäminen eri teoksista on ison työn takana. Tavallisten ihmisten historian tallentuminen on ollut pitkälti viranomaistekstien varassa ja on siten hyvin yksipuolista, mikä on huomattavissa erityisesti romanien suhteen. Suullisen muistitiedon merkitystä ei ole painotettu, mikä on johtanut siihen, että useimmat historiankirjoihin jääneet merkinnät ovat olleet viranomaisten kirjauksia kansalaisten tekemiin rikoksiin liittyen. (Pulma ym. 2012, 8-15).

Panu Pulman toimittama Suomen romanien historia (2012) on ensimmäinen monipuolinen teos romanien historiasta Suomessa. Teoksessa esitetään romanihistorian paradoksi siitä, ettei aiheesta ole aiempaa tutkimustietoa paljoakaan, mutta silti romanien historian kuvitellaan olevan hyvin tunnettua ja pitkälle selvitettyä. Valtaväestön toimiessa kirjoittajina on tärkeää huomioida ulkopuolinen katsontakanta romaniyhteisöön nähden (katso esimerkiksi Grönfors 1981 & Viita 1967). Suomen romanien historia –teoksessa tämä otettiin huomioon perustamalla taustalle historiatoimikunta, jonka jäsenistön nimittivät yhteistyönä Suomalaisen Kirjallisuuden seura ja Romaniasian neuvottelukunta. Tällä pyrittiin varmistamaan erityisesti romanijärjestöjen mukanaolo koko tutkimusprosessin ajan. (Pulma ym. 2012, 8-15).

Kielitutkimuksen perusteella romanien alkuperä on paikannettavissa Luoteis-Intiaan, Panjubin alueelle. Tarkkaa ajankohtaa romanien siirtymiselle on mahdotonta sanoa, mutta jo vuonna 1322 on Kreetalta matkakertomuksesta löydetty merkintöjä romaneista. 1300-1400-lukujen vaihteessa romaneista on löydetty erinäisiä mainintoja, mutta vasta 1400-luvulla merkintöjä on löytynyt säännöllisemmin. (Hancock 2002, 14-15).

Intiasta lähtemisen syiksi on arveltu vuosien mittaan monia eri syitä, joista merkittäviksi on kirjattu arvelut nälänhädästä, sodista, kaupankäynnin kasvusta ja luonnonmullistuksista. Ian Hancock (2002) esittää myös arveluja islamin leviämisestä Intiaan, ja sen vaikutus-

ta romanien muuttohalukkuuteen. Matkaan lähteneiden romaneiden ammattikunnistakaan ei osata varmuudella sanoa, ja todennäköisenä pidetään heidän olleen Intian kastijärjestelmän mukaan ”kastittomia”, eli yhteiskunnan alinta luokkaa. Arveluja on esitetty myös romanien liittymisestä turkkilaisiin pataljooniin, joiden kautta he olisivat levittäytyneen Eurooppaan. Muuttoaallos ovat kuitenkin se osa romanien kotiseuduilta lähtemistä, josta on varmuudella saatu tietö. Muuttoaaltojen mukana romanit ovat pikkuhiljaa levittäytyneet Eurooppaan, ja lopulta myös Suomeen. (Hancock 2002, 14-15; Suonoja & Lindberg 2000, 1).

1500-luvun alussa romanit saapuivat Pohjoismaista ensimmäisenä Tanskaan ja Norjaan (Suonoja & Lindberg 2000, 1). Suomeen romanit saapuivat lähinnä Ruotsin kautta, mutta kieli- ja tapaperustan taustalla uskotaan olevan muuttoliikettä myös itärajan takaa. Suomeen saapuneista romaneista ensimmäinen merkintä on vuodelta 1559, jolloin romaneilta oli takavarikoitu kahdeksan työhevosta. Tietö löytyi Kastelholman linnan arkistosta, joka sijaitsee Ahvenanmaalla. Tällöin romaneista puhuttiin vielä tattareina (*tatare*). Suomen mantereelle saapuneista romaneista ensimmäinen merkintä löytyi Turun linnan vankiluettelosta vuodelta 1580, jolloin vankien joukosta löytyi yksi romani. Grönfors mainitsee kirjassaan merkinnän löytöpaikan olevan tyypillinen jatkaen lukumäärän kohonneen 11 romaniin seuraavan neljän vuoden aikana. Romaneiden kohdalla vangitsemisten syyksi oli merkitty talonpoikien valitukset, mutta muuta tietöä ei ole saatavissa. Jo tällöin romaneilla oli hyvin perinteiset ruotsalaiset nimet. Samalta aikakaudelta on myös tiedossa yli sadan romanin palautus takaisin Ruotsiin, tuntemattomasta syystä. (Grönfors 1981, 29; Rekola 2012, 18).

Grönforsin mukaan Suomen romanien erityispiirteenä voi nähdä sen, että he ovat täysin kadottaneet muistitiedon kansainvälisistä sukulaissuhteistaan. Tämä on merkittävä ero verrattuna esimerkiksi Ruotsin romaneihin, joilla on selvät sukulaissuhteet erityisesti Puolan, Tsekin, Slovakian, Italian ja Ranskan romaneihin. Suomalaisten romanien mielestä esimerkiksi idän suunnalta tulevat romanit ovat ulkomaalaisia, mistä voitaisiin vetää johtopäätöksiä heidän eriheimoisuuteensa. Suomen romanien sukujuuria on pyritty tutkimaan muun muassa heidän sukunimiensä pohjalta, mutta nykyisin useimmilla on harhaanjohtavasti ruotsalaisperäiset sukunimet, jotka eivät välttämättä viittaa lainkaan alkuperään. Nimimuutoksia on selitetty muun muassa sillä, että Suomessa toimineet ruotsinkieliset papit nimesivät muukalaisiksi katsomiaan henkilöitä ruotsalaisperäisin nimin. Moni romani myös päätyi Suomeen Ruotsin kautta, josta nimi jäi matkamuistona. (Grönfors 1981, 30).

Panu Pulma (2006) on selkeyttänyt romanien historiaa Suomessa jakamalla valtiollisen romanipolitiikan vaiheet neljään eri aikakauteen. Neljää eri aikakautta yhdistää ristiriitainen suhtautuminen siihen, tulisiko romanit sulauttaa, vaikka väkisin, valtaväestöön vai sulkea täysin ulkopuolelle.

Ensimmäinen aikakausi, jonka Pulma nimesi johtaneen “uteliaisuudesta repressioon”, kesti 1520-luvulta 1600-luvun puoliväliin. Suhtautuminen uusiin tulokkaisiin oli aluksi uteliasta, mutta pian suunta vaihtui valtiovallan ja kirkon toimesta tuomitsevaksi siten, että romaneilta kiellettiin kirkolliset toimitukset ja sairaanhoito. (Pulma 2006, 195). Suhtautuminen romaneja kohtaan kiristyi, mikä johti niin sanottuun hirttolakiin 1637. Tämän lain perusteella Ruotsin kuningaskuntien rajojen sisäpuolella olevat romanit tuli hirttää, jos he rikkoivat karkottamismääräystä. Karkottamismääräyksessä romaneille annettiin aikaraja, johon mennessä heidän tuli poistua maasta. Jos näin ei tapahtunut, romanimiehet uhattiin hirttää ja naiset ja lapset häätää. (Grönfors 1981, 31; Rekola 2012, 23).

Toinen aikakausi 1600-luvun puolivälistä 1800-luvun puoliväliin alleviivasi romaniväestön integroimista valtaväestöön, usein pakolla. Integroimista tapahtui esimerkiksi kiinnittämällä romaneja kaupan, käsityön ja armeijan ammatteihin. Tänä aikakautena integroiminen ei niinkään ollut romanien etnisyyteen liittyvää, vaan pohjautui kansalliseen irtolaispolitiikkaan. (Pulma 2006, 195–203).

1600-luvun puolivälin romanipolitiikka eriytyi yleisestä kiertolaispolitiikasta, ja johti erinäisiin toimiin. Pietari Brahen pyrkimyksenä oli romanien asuttaminen itärajan tuntumaan maataloille, jotka suomalaiset olivat jättäneet autioiksi epäonnistuttuaan vaikean maaperän viljelemisessä (Grönfors 1981, 31). Armas Viita (1967) on epäonnistuneesta yrityksestä sitä mieltä, että romanit (noin 180 henkilöä) asutettiin alueelle itärajan puolustamiseksi. Viidan mukaan hyvää tarkoittava yritys epäonnistui hallintomiesten haluttomuuden ja romanien kehittymättömyyden vuoksi (1967, 16). Romanien jätettyä autiotilat, kuten valtaväestöön kuuluvat suomalaiset aiemmin, julkaisi linnanherra Brahe mustalaisille suunnatun kehotuksen, jossa hän painotti mustalaisten kanssa tehtyjä sopimuksia, ja uhkasi tottelemattomia musta-

laisia karkotuksella³.

Kolmas vaihe kesti 1800-luvun puolivälistä 1960-luvulle asti sisältäen täten yli 200 vuotta. Koska ajanjakson pituus on huomattava, on sen sisältä eroteltavissa pakkosulauttamisen, sosiaalisen sopeutumisen ja eristämisen linjat, mutta pääpiirteissään aikakautta hallinnoi etnisyysspolitiikka, joka erosi toisen vaiheen irtolaisperustaisista toimista. (Pulma 2006, 195–203).

Kuten historian selvittelyssä usein, myös romaneiden kohdalla on asiakirjamerkintöjen vähyys merkittävä ongelma, varsinkin puhuttaessa materiaalista 1700-luvulta. Suomi oli edelleen osa Ruotsin kuningaskuntaa ja täten alistettu samoille laeille. Ruotsi oli kuitenkin ottanut aiempaa selkeästi hellemmän otteen romanikysymyksen suhteen ja pyrki nyt sulauttamaan romaniväestön nopeasti valtaväestöön kirjaten sen jopa lakiin vuonna 1772. (Grönfors 1981, 33).

1800-luvulla ristiriitainen suhtautuminen romaneihin jatkui. Alueittain vaihteli se, oliko pinnalla sopeuttamisen vai eriyttämisen mallit, ja tämä vaikutti yksittäisten romaneiden elämään suuresti (Pulma 2006, 199). Yhdeksi päämuutossuunnaksi kohosi romanien kiertävän elämäntavan muuttaminen siten, että romaniväestö saataisiin asettumaan paikoilleen. 1812 kirjattiin laki, jonka mukaan kaikki kodittomat tuli sijoittaa työlaitoksiin, ja tähän ryhmään kuuluivat myös romanit kerjäläisiin ja irtolaisiin rinnastettuina. 40 vuoden kuluttua lakia kuitenkin muokattiin siten, että vain kiertävät ja asunnottomat romanit kuuluivat lain piiriin. (Grönfors 1981, 33). Tällä tavoin laki ei siis koskettanut yhtä etnistä ryhmää vaan tietyllä tavalla eläviä ihmisiä. Lain muutoksella ei kuitenkaan ollut suurta vaikutusta romanien tilanteeseen, vaan suurin osa heistä päätyi edelleen erilaisiin työlaitoksiin.

---

³“Olkoon teille kaikille tartarilaisille (romaneille) täten tiettävä ja ymmärrettävä, että niin kuin me tosin vastenmielisesti ja vastoin toivomusta, kuulemme kuinka te sitä arvoa ja hyväntekeväisyyttä, jota me teille osoittaneet olemme, ottaessamme teidät Suojelukseemme, kun te olisitte Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa yleisen julistuksen nojalla karkoitettut maasta, nyt väärinkäyttätte ja halveksitte, kiin ett’ette edes muista lupaustanne, jonka teitte, kun me teidät armoihin otimme, vaan vielä pysyen vanhassa tavassa ja luonnossa, paetaksenne työtä ja peltoviljelystä, voimatta siinä ajatella omaa etuanne, ja kuinka tosin parempi on istua rauhassa huoneessaan ja talossaan ja siitä saada jokapäiväisen ravintonsa ja elantonsa kuin noin matkustella ympäri epävakaisuudessa ja monen ihmisen suurimmaksi harmiksi.

Sentähden olkoon teille täten vakavasti sanottu, että ell’ette ensi keväänä kukin rupea annetulle tilallenne, niin teidän suhteenne täytetään ja noudatetaan mitä mainitaan Hänen Kuninkaallisen Majesteetin antamassa julistuksessa ja silloin teillä ei ole mitään odottamista tahi turvaamista meihin saadaksenne enää mitään puolustusta, vaan taitaa teitä kohdata sen sijaan vainoa kaikilla seuduilla, kunnes teidät perin juurin hävitetään ja karkotetaan kaikista Ruotsin rajoista. Sen tähden me vielä annamme teille aikaa ensi kevääseen, vieläkin teitä kehottamalla kehottaen silloin saapumaan tiloillenne, jos haluatte välttää uhkaavaa onnettomuutta ja tahdotte säilyä. Asettakaa tämä itsellenne kaikki noudatettavaksi. Päivätty Tukholmassa 16 p. lokak. 1663” (Grönfors 1981, 32).

Vuonna 1863 määrättiin laki, jonka perusteella romanit siirrettiin tavallisista työlaitoksista Hämeenlinnan rangaistuslaitokseen, sillä romaneiden nähtiin tarvitsevan ankarampaa kuria. Kokonaisuudessaan ankarampi suhtautuminen romaneihin kulki käsi kädessä yleisen suvaitsemattomuuden kanssa, mitä tuli kulkureihin ja kodittomiin. (Grönfors 1981, 33–34; Rekola 2012, 77).

Kun kansallisvaltion idea vei Suomea mukanaan 1800-luvun loppupuolella, tuli myös romanikysymys ajankohtaiseksi. Marjaana Toiviainen (2012, 24) on muotoillut seuraavasti: “Myytti kansallisesti yhtenäisestä Suomesta muodostui tärkeäksi osaksi fennomaanista ideologiaa. Romanit sopivat tähän kuvaan huonosti, ja lehdistössä sekä valtiopäivillä syntyi-kin kiivasta keskustelua aiheesta”. Romanikysymystä käsiteltiin itsenäisessä Suomessa vasta vuonna 1943. Tällöin puututtiin jo Venäjän vallan aikana tutuksi katsottuun pääongelmaan, eli romanien kiertävään elintapaan. Asian edistämiseksi perustettiin komitea 1953, jonka tuloksena vuonna 1955 valtioneuvosto vastaanotti komitean valmisteleman mietinnön. Sen sisältö ei yllätä, sillä pohjimmaisena ideana oli saada romanit luopumaan kiertolaistyyllisestä elämästään omaksuttamalla heille valtaväestön mielestä hyväksyttävä ammatti ja pysyvä asuinsija. Huomattavaa on myös se, millaisiksi vielä tässä vaiheessa lähihistoriaamme romanit kuvattiin. “Romanien todettiin olevan ‘lapsenomaisia ja kestävyttä vailla olevia, mutta samalla kiihkeän levottomia’, mikä teki ‘mustalaisten olojen järjestämisestä vaikean ja perusteellista harkintaa vaativan tehtävän’.” (Toiviainen 2012, 24).

Neljännän aikakauden alkaessa 1960-luvulla pieni Suomikin oli jo osa isompaa kokonaisuutta, ja samalla kansainvälisesti vaikutettavissa ja myös painostettavissa. Romanien oma toiminta nousi aiempaa enemmän pinnalle, ja poliittisten suhteiden muuttuminen vaikutti siihen, että Suomeen muotoutui täysin uudenlainen etnopolitiikka. Romanien ja muiden vähemmistöjen oikeudet ja yhteiskunnallinen asema nousivat valtakunnalliseksi puheenaiheeksi ja mukaan politiikkaan. Romanien kuten joidenkin muidenkin etnisyyden vuoksi eroteltujen ryhmien kulttuurillinen ja sosiaalinen asema koheni aktiivisesti maailmanlaajuisen kansalaisaktiivisuuden vaikutettua Pohjoismaissakin. Pulma kutsuu tätä aikaa “vähemmistöoikeuksien ja etnisen heräämisen ajaksi”. (Pulma 2006, 195–203).

Vähemmistökysymysten nousu kansainväliseen keskusteluun 1960-luvulla ajoi myös romaniasian kansallisen keskustelun nousua. Romanien oman toiminnan korostuminen näkyi esimerkiksi Suomen Mustalaisyhdistys ry:ssä, joka perustettiin vuonna 1967 vastapainoksi valtaväestön ylläpitämälle kristilliseltä pohjalta toimivalle Mustalaislähetykselle. Tällä pyrittiin siihen, että romanien oloja voitaisiin parantaa polkematta jalkoihin romanien omaehtoista

kulttuuriperimää, mihin Mustalaislähetyksen nähtiin syyllistyneen. Valtakunnallisen Mustalaisiasiain neuvottelukunnan selvityksissä oli selvästi erotettavissa Mustalaisyhdistyksen saaman edustuspaikan tuoma merkitys romanien elinolojen parantamisesta. Raporteissa ei enää keskitytty listaamaan romaniväestön työtä vieroksuvia ominaispiirteitä tai vähäistä älykkyyttä, vaan niissä keskityttiin romanien sosiaalisten ja taloudellisten olojen selvittämiseen ja konkreettisiin parannusehdotuksiin. Selvitykset eivät jääneet pelkästään puheiden tasolle, vaan etenivät osiltaan jopa eduskuntaan asti. Vuonna 1975 hyväksyttiin romaneja koskeva asutamlaki, jossa määrättiin kunnat asuttamaan romaniväestönsä tyydyttävästi vuoteen 1980 mennessä valtion avustaessa rahoituksessa. (Grönfors 1981, 41; Halmetoja & Pulma 2012, 236).

Mustalaislähetyksen vaikutusvalta romanien asioihin kaventui sen menettäessä asemaansa romanien asianajajana Mustalaisyhdistykselle. Mustalaisyhdistyksen ja Mustalaislähetyksen välit olivat kireät, ja riitaa käytiin puolin ja toisin järjestöjen omissa julkaisuissa. Henry Hedmanin (2012) mukaan Mustalaisyhdistys pyrki ottamaan kaiken kunnian sen kehityksen suhteen, mitä romaniasiaassa oli saatu aikaiseksi. Hedman kuitenkin korostaa molempien järjestöjen merkitystä romaniasian historiallisessa edistämisessä. (Hedman 2012, 251-253).

1970-luvulla valtio tuli romaneja vastaan pyrkien auttamaan muun muassa asunto-ongelmien suhteen. Monille romaneille uudenlaisten käytännön asioiden hoito tuotti hankaluuksia, ja neuvoa kysyttiin Mustalaislähetykseltä. Tämä mahdollisti Mustalaislähetyksen uuden roolin neuvoa ja uudenlaista tukea jakavana järjestönä. Mustalaislähetys näyttäytyi osalle romaneista apua tarjoavana tahona, mutta toisille aivan muuna. Mustalaisyhdistyksessä toimivat romanien henkilöt kritisoivat Mustalaislähetyksen toimintaa edistystä estäväksi, ja painottivat romaniedustuksen merkitystä romanien asioista keskusteltaessa. Jatkuva kritiikki painosti Mustalaislähetyksen romaniystävällisempään suuntaan, minkä seurauksena sekä työntekijöiksi että päätäntävaltaan pääsivät enenevässä määrin käsiksi myös romanit itse. Mustalaislähetyksen maineen parantuminen jatkui vuosikymmenten myötä, ja vuonna 1996 järjestön nimi vaihdettiin romanikieliseksi Romano Missioksi (suomeksi romanien johtoryhmä). (Hedman 2012, 251-253).

Suomen romaneista monella on hyvin läheiset suhteet Ruotsiin, missä useat romaniperheet ja –suvut ovat asuneet pitkiäkin aikoja. 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa noin 3000 Suomen romaniamia asui Ruotsissa, minne muuttoaalto vei muiden suomalaisten lisäksi myös romaniväestöä 1960-luvulla. Paluumatka Suomeen käynnistyi monen kohdalla 80-luvulla siinä vaiheessa, kun Suomessa ryhdyttiin konkreettisiin toimiin romanien olojen parantamiseksi

esimerkiksi asuntopoliittisin toimin. (Nordström 2012, 198).

Romanikulttuuria on useaan otteeseen yritetty hävittää Suomessa, mutta siinä ei ole onnistuttu. 1980-luvulla tapahtunut asennemuutos romaneiden suhteen näkyi myös kulttuurin arvostamisessa ja opettamisessa; romanikulttuuria ja -kieltä on voinut opiskella joissain peruskouluissa jo 1980-luvulta lähtien. (Granqvist 2012, 281). Vuonna 1995 perustuslakiuudistuksessa romanien asema kulttuurivähemmistönä turvattiin ensimmäistä kertaa lainsäädännöllä: ”Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.” (Perustuslaki 11.6.1999/731, 17 §; Junkala & Tawah 2009, 35-36).

Perustuslakiuudistus nosti vähemmistöt esille syrjintäkiellon muodossa vuonna 2000. Eri-tyisten saamelaisten ja romanien oikeutta kehittää ja ylläpitää omaa kulttuuriaan korostettiin. Vuonna 2004 tullut yhdenvertaisuuslaki vahvisti entisestään romanien oikeuksia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 5). Tänä päivänä romanien tilanne on valtiovallan puolelta parempi, sillä uudet lait suojaavat Suomen kansalaisia joiltakin, esimerkiksi etniseen tai kansalliseen alkuperään, kieleen tai mielipiteeseen perustuvilta syrjintämuodoilta (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21, 6 §). Lakien avulla ei kuitenkaan pystytty vaikuttamaan kattavasti valtaväestön mielipiteisiin ja ennakkoluuloihin, joita romanit joutuvat edelleen jatkuvasti kohtaamaan, erityisesti työelämässä.

Romanien asema suomalaisena vähemmistökansana on laissa turvattu, ja romanivaikuttamistyö jatkuu. Romaniasiain neuvottelukunta on jatkanut romanien asian edistämistä, mistä löytyy todisteeksi Helsingin yliopiston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa yhteistyössä tehty kattava historiikki Suomen romanien historia (Pulma 2012). Teoksen tekoa ja julkaisua kannattivat myös silloinen pääministeri Matti Vanhanen sekä kansanedustaja Pekka Haavisto. Teosta ovat olleet kirjoittamassa useat eri henkilöt, jotka ovat spesifillä tietotaidollaan aikaansaaneet tähän asti tehdyistä romaneihin liittyvistä teoksista perusteellisimman ja kattavimman lopputuloksen. (Pulma 2012).

2.2 Lastensuojelujärjestelmän rakentuminen

Romanien lastensuojeluhistoria eroaa joiltain osin kantaväestön lastensuojeluhistoriasta, vaikka teoriassa samat lähtökohdat, ja vuodesta 1936 eteenpäin myös lastensuojelulaki, ovat koskeneet koko väestöä. Lastensuojelutoiminnan kehittyminen Suomessa on ollut pitkälinen prosessi, jonka etenemistä kuvaan seuraavaksi valottaakseni tutkimukseni lastensuojelullista kontekstia. Lastensuojelun ensi askelten esiintuomisella pyrin antamaan lukijalle tarvittavat perustiedot tutkimuksen toimintaympäristön sisäistämiseksi. Tässä alaluvussa käsittelen lastensuojelua kokonaisuutena, enkä vielä erottele romaneja sen kohderyhmänä.

Suomessa sääty-yhteiskunta oli voimissaan 1800-luvun lopulle asti. Perheen miespuolisella elättäjällä katsottiin olevan rajaton valta lapsiaan, vaimoaan ja palkollisiaan kohtaan. Lasten asemaa tai lapsuutta ei 1600-luvulla ajateltu erillisenä elämänvaiheena, eikä lakien säätämiselle lasten huollon suhteen nähty olevan tarvetta. Lähisuvun ja naapuruston nähtiin olevan tarpeeksi toimiva tukijärjestelmä apua tarvitseville ihmisille, lapset mukaan lukien. Kaupungistumisen myötä tilanteeseen tuli muutos, ja vuonna 1619 kaupunkien hallinnosta annettiin asetusluonnoksessa määräys, jonka mukaan jokaiseen kaupunkiin tuli perustaa lastenkoti. Laki ei toteutunut käytännössä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Näihin lastenkoteihin lapset otettiin hengen pelastamiseksi, mutta heidät siirrettiin välittömästi talonpojille ja käsityöläisille lasten saavutettua työiän, joka tuolloin määriteltiin 6-8 ikävuoteen. Valtakunnan ensimmäinen sosiaalishallitus kuitenkin valmisti hospitaali- ja lastenkotiasetuksen jo 1763, vaikka ensimmäinen lastensuojelulaki tulikin voimaan vasta 1937. (Pulma 1987, 11-25).

Hyväntekeväisyys- ja diakoniat toiminta rantautui Suomeen 1800-luvulla, ja vuonna 1867 Helsinkiin perustettiin ensimmäinen diakonissalaitos keskelle kato vuotia. Tuolloin 1,8 miljoonaisesta kansasta 270 000 ihmistä kuoli nälkään ja tauteihin, ja diakonissalaitos perustettiin auttamaan kansallisen katastrofin keskellä. Diakonissalaitos toimi aluksi sairaalana, mutta myöhemmin sairaalan yhteyteen kuitenkin perustettiin lastenosasto ja 12 lapselle sopiva lastenkoti, jotka molemmat toimivat myös diakonissaoppilaiden harjoittelupaikkana. (Mäkipentti 2003, 1-2; Pulma 1987, 37-44).

Maaseudulla oli totuttu sosiaaliseen huolto- ja turvajärjestelmään, jonka puuttuminen johti kaupunkien köyhyysongelmiin (Toikko 2005, 56-57). Teollistumisen myötä sosiaaliset ongelmat kasvoivat teollisuuskeskuksissa. Keski- ja yläluokka kiinnitti huomiota työläiskaupunginosissa vailla valvontaa kasvaviin lapsiin, ja vaati tältä pohjalta lastenhuollon järjestämistä. Tämä tilanne loi pohjan kunnalliselle ja yksityiselle huoltojärjestelmälle. Lastenhuol-

tojärjestelmän kehittäminen rajoittui kuitenkin kaupunkeihin, sillä maaseudulla toimittiin edelleen taloudellisten intressien pohjalta vaivaishoitoperiaatteen mukaisesti. (Pulma 1987, 64–65).

Kaupunkien ja teollisuuskeskittymien ongelmat olivat uudenlaisia, ja niiden kohtaamiseen tarvittiin uusia keinoja. Työttömyys, alhaiset palkat ja huonot asuinolosuhteet johtivat poliittiseen ja taloudelliseen epävarmuuteen, jota vahvisti teollisuuden perässä muuttaneiden katkenneet välit aiemmin suurimpana tukiverkkona toimineeseen lähiyhteisöön, perheeseen ja sukuun. (Ketola & Kokkonen 1993, 15). Kaupungeissa alkoi näkyä myös rikollisuus, prostituutio ja alkoholismi suuremmassa mittakaavassa. Setlementtiliike perustettiin ratkomaan syntyneitä ongelmia kristillisin arvoin. Pyrkimyksenä oli ihmisen aktivoiminen siten, että oman elämän toteuttaminen ja ongelmien omaehtoinen ratkaiseminen mahdollistuisi. Liikkeen tavoitteena oli sosiaalisen koheesion, eli yhteiskunnan sisäisen eheyden, parantaminen. (Toikko 2005, 113–115).

Uusi vaivaishoitoasetus tuli voimaan 1879, ja siinä vaivaishoitoavun hakeminen pyrittiin tekemään mahdollisimman nöyryyttäväksi ja vastenmieliseksi. Laki antoi kunnille mahdollisuuden mielivaltaisuuteen, sillä kunnille annettiin tukien myöntämisessä täysi itsemääräämisoikeus ja valinnanvapaus. Ruotuhoito kadotettiin, ja kunnalliskoti-nimikkeellä rakennettuja laitoksia perustettiin nopealla tahdilla valtion tukiessa nimenomaan laitosmaista köyhien ja muiden tarvitsevien hoitoa. (Pulma 1987, 65–73).

Kun alle kolmevuotiaiden lasten sijoittaminen kuntien perustamiin kunnallis- tai vaivaiskoteihin kiellettiin ilman erillistä lastenosastoa, nousi elättihoito suureen suosioon. Lapsia huutokaupattiin taloihin siten, että lapsen hoidosta vähiten korvausta vaativa sai lapsen itselleen. Lehdistön ja sivistyneistön otettua kantaa ihmisarvoa alentaviin huutokauppoihin, ne kiellettiin virallisesti vuonna 1891. 1910-luvulla lastenkotien määrä kasvoi suuresti, minkä myötä vanha huutolaislapsikäytäntö alkoi hävitä. Ensimmäinen maailmansota vaikutti Suomen tilanteeseen lisäten entisestään lastenkotien tarvetta. Sijaiskoteja oli vaikea löytää, sillä taloudellinen tilanne oli Suomessa kauttaaltaan huono ja olot olivat epävarmat. Myös sijaiskotien laatuun alettiin kiinnittää huomiota, sillä lapset pyrittiin pitämään poissa sellaisista perheistä, joihin heidät olisi haluttu taloudellisin perustein. (Pulma 1987, 65–73).

Vaikka lastensuojelulain suhteen ei vielä 1800-luvun lopussa oltu toimittu, oli perimmäinen idea sen tarpeesta jo itänyt. Vuonna 1909 pidettiin toiset valtiopäivät, joissa jätettiin anomus lapsia suojelevasta lainsäädännöstä. Lakia ei silloin kuitenkaan säädetty. Valtiopäivien jälkeisen keskustelun pohjalta lastensuojelulakisäädäntö sekä –järjestelmä alkoivat kehittyä.

Kun Suomeen vuonna 1922 lopulta saatiin oppivelvollisuuslain lisäksi köyhäinhoitolaki, se vahvisti sosiaalista kontrollia tarvehankintaisuuden kautta. Laki velvoitti kunnat antamaan elatusta ja tarvittavaa apua niille, joilta puuttui kyky itsenäiseen toimintaan. Lastensuojelu kohdistui vielä 1900-luvun alussa pitkälti suojelukasvatukselliseen toimintaan, jonka tarkoituksena oli suojella yhteiskunnan tasapainoa pahatapaisilta lapsilta, ei niinkään lapsia yhteiskunnalta. Tämä asetelma muuttui vuosien varrella, ja jo 1920-luvulla päästiin käsitykseen, jonka mukaan nimenomaan lapsia tulisi suojella ympäristön haitallisilta tekijöiltä. (Harrikari 2004, 158; Pulma 1987, 86–165; Satka 1995, 84–85).

Perinteiseen laitosmaiseen lastensuojeluun tuli muutos vuoden 1921 lastensuojelukomitean aloitteesta. Tässä vaiheessa lastensuojelu nähtiin pitkälti yhteiskuntajärjestyksen suojelemiselta lasten suojelemisen sijaan. Kasvatuslaitoksiin sijoittaminen tarkoitti yhteiskunnalle rahanmenoa, mistä lähti ajatus suojeluvalvonnasta. Suojeluvalvonnalla tarkoitettiin lastensuojelullista toimenpidettä, jossa lapselle määrätään suojeluvalvoja. Valvojan tehtävänä oli varmistaa vanhempien tai muiden kasvattajien kasvatustehtävän oikeaoppinen toteutuminen. Suojeluvalvonta nähtiin toimivana ratkaisuna joidenkin tapausten suhteen, mutta laitossijoituksista ei kyetty kokonaisuudessaan luopumaan. (Harrikari 2004, 169–179).

Vuonna 1936 tapahtui lastensuojelun näkökulmasta suuri muutos, sillä silloin vahvistettiin ensimmäinen lastensuojelulaki. Oppivelvollisuuslain (1921) ja lastensuojelulain lisäksi myös terveydenhoitolain (1924) nähtiin turvaavan suuresti lasten elinoloja sotien välissä. Sotalasten lisäksi lastensuojelun näkökulmasta huolta aiheutti myös sodassa toisen tai molemmat vanhempansa menettäneet lapset. Kun sodassa kaatui 86 000 sotilasta ja vammautui noin 200 000, sotaorpoja jäi noin 50 000 ja soteleskiä 24 000. Aktiivisodan lisäksi myös sodan lopputulos vaikutti lasten ja myös aikuisten oloihin merkittävästi. Viholliselle luovutettiin sodan päätyttyä 12 % Suomen pinta-alasta, mikä tarkoitti mittavia väestönsiirtoja. Lasten nopeasti kehittynyt katastrofaalinen tilanne vaati äkillisiä toimia, ja niihin ryhdyttiin nopeasti. Niin kotimaasta kuin ulkomailtakin saatu apu oli korvaamaton, vaikkakin usein vain väliaikainen apu hätää kärsiville. (Kauppi & Rautanen 1997, 86–87; Korppi-Tommola 1996, 5; Mikkola & Helminen 1994, 16).

Lastensuojelun kehitys lähti sijaishuollon kannalta nousuun sotien jälkeen. Lapsia syntyi puolitoistakertaisesti aiempaan verrattuna. Lastensuojelukomitea määrättiin kehittämään lasten kotitoimintaa, sillä laadukasta lastenkotiverkostoa pidettiin äärimmäisen tärkeänä. Lastensuojelukomitean selvityksessä todettiin erityislaitosten vähyys ja lastenkotien pääasiassa eteläinen sijainti, minkä perusteella valtio myönsi erityislaitosten perustamiseksi lisäävustuksia.

On kuitenkin epäilty ettei läheskään kaikissa erityislaitoksen tukea saaneissa laitoksissa ollut minkäänlaista erityistä tukea tai kasvatusta saatavissa. Lastensuojelu painottui edelleen vahvasti laitoshoitoon avohuollon osuuden jäädessä häviävän pieneksi. (Ketola & Kokkonen 1993, 18; Lastensuojelun keskusliitto 1967, 45; Pulma 1987, 234–248).

1970-luvulla sosiaaliturva pystyttiin jo näkemään osana Suomen yhteiskuntarakennetta. Kansanterveyslaki ja päivähoitolaki uudistivat lainsäädäntöä vaikuttaen vahvasti perheiden elämään. Vaikka vuonna 1936 vahvistettuun ensimmäiseen lastensuojelulakiin oli esitetty ja toivottu muutoksia jo pitkään, saatiin uutta lakia odottaa vuoteen 1983 asti. Vuoden 1983 lastensuojelulain keskiössä oli lapsen etu ja suojeleminen. Vaikka asenteet olivat muuttuneet vuosien saatossa, kirjattiin nyt alle kahdeksantoistavuotiaiden olevan täysivaltaisia kansalaisia, joiden mielipiteellä on heitä koskevissa asioissa merkitystä. Samaan aikaan säädettiin myös toinen lapsen asemaa parantanut laki (Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta), jossa kiellettiin lasten ruumiillinen kuritus. Keskeisintä uudessa lastensuojelulaissa oli yksilö- ja perhekohtainen lastensuojelu. Jo tässä laissa jaettiin lastensuojelullinen tuki avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Sama malli on karkeasti katsottuna edelleen käytössä, vaikka uusin lastensuojelulaki vuodelta 2007 onkin tuonut joitain muutoksia mukanaan. (Ketola & Kokkonen 1993, 19; Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 1983/361; Lastensuojelulaki 1983/683; Lastensuojelulaki 2007/417; Pulma 1987, 234–248).

2.3 Sijaishuolto, laitokset ja ruumiillinen kuritus

Laitoshoidon on yksi ensimmäisistä lastensuojelun muodoista, ja se on käytössä edelleen. Tässä tutkimuksessa se näyttelee keskeistä roolia tarkentaen tutkimuksen lastensuojelullista kontekstia.

Lasten sijoittaminen vaivaistaloihin oli normaali käytäntö vielä vuoteen 1893, jolloin se kiellettiin. Tämän jälkeen sijaisperheiden painoarvoa nostettiin, mutta se menetti suosiotaan 1900-luvun alkupuolella sopivien sijaiskotien puutteen vuoksi. Tämän vuoksi viranomaiset alkoivat suhtautua suopeammin laitospäätöksiin sijoituspaikkoihin. (Pulma 1987, 72–73). Ensimmäinen lastensuojelulaki, joka myös huostaanottolakina tunnetaan, tuli voimaan vuonna 1937 vahvistaen lastensuojelulaitosten asemaa. Ensimmäistä kertaa mahdollistettiin laissa kasvatustavasta poistaminen sellaisilta vanhemmilta, jotka todettiin lastensuojelullisin syin soveltumattomiksi tehtävään. Laissa määriteltiin muun muassa huostaanottoon riittävät syyt, sekä muut mahdolliset tilanteet, jolloin lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen oli lain mukaista.

(Saari 1951, 19; Haikari 2009, Vehkalahti 2004).

Vaikka tällaista lakia ei ollut aiemmin käytettävissä, lastenkoteja oli jo runsain mitoin, ja niiden käyttöaste oli suuri. Hyväntekeväisyysjärjestöt kunnostautuivat lastenkotien perustamisessa ja ylläpitämisessä 1800-luvun loppupuolella, sillä yhteiskunnalla ei vielä ollut vahvistettua roolia lastenkotien ylläpidossa. (Pulma 1987, 88-89; Eronen 2012, 30-31; Mahkonen 1974, 13). 1800-luvun lopussa rikoslaissa määriteltiin pahatapaisten 7-14 vuotiaiden rangaistusmuodoksi kasvatuslaitokset (myöhemmin koulukodit). Vuonna 1922 laissa säädettiin valtion roolista kasvatuslaitosten ylläpitäjänä ja valvojana. Lastensuojelulaitoksilla, usein varsinkin koulukodeilla, on julkaistu myös omia historiikkeja. Muun muassa Vuoren koulukodin sekä Sippolan koulukodin historioista on julkaistu kirjat, joissa valotetaan koulukotien historiaa jopa yli sadan vuoden ajalta. (Saari 1951, 19; Haikari 2009, Vehkalahti 2004).

Lastensuojelulaitosten kuritus- ja kasvatusmenetelmistä on keskusteltu vuosikymmenet, ja välillä on ollut vaikeata saada selvyyttä siihen, mikä on ollut hyväksyttävää toimintaa minäkin aikakautena. Tutkimukseni kannalta oleellista on se, missä vaiheessa lasten ruumiillinen kurittaminen kiellettiin:

“Ruumiillinen kuritus kiellettiin lastensuojelulaitoksissa ennen kuin se kiellettiin osana perheiden kasvatusta. Kielto toteutettiin portaittain. Esimerkiksi joidenkin kuntien lastensuojelulaitoksissa ruumiillinen kuritus kiellettiin 1950-luvun alussa. Viimeisenä se kiellettiin maamme koulukodeissa vuonna 1965 ja korvattiin ennen kaikkea lasten ja nuorten eristämisellä. Kieltoa ennen raja ruumiillisen kurituksen ja silloisessa laitospäätöksessä korkealle arvostetun kurinpidon välillä oli häilyvä.”
(Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 9).

Fyysinen kuritus kiellettiin valtion kouluissa jo 1914. Erja Saurama (2002) käsittelee ruumiillisen kurituksen ja väkivallan vaikeasti rajattavaa suhdetta suomalaisessa lastensuojelussa. Kasvatuksellinen väkivalta, jota ei tosin siinä tapauksessa väkivallaksi katsottu, oli hyväksyttävää vielä 1950-luvulla. Väkivallan käsite tuolloin oli kuitenkin toisenlainen, eikä se pitänyt sisällään muuta kuin heitteillejätön ja fyysisen pahoinpitelyn. (Sariola 1989, 216; Saurama 2002, 115-116).

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1948, ja siinä otettiin kantaa niin aikuisten kuin lastenkin inhimilliseen kohteluun⁴. Sillä ei ollut kuitenkaan haluttua vaikutusta Suomessa. Romanilastenkodeista keskusteltaessa norjalainen valkaisemispolitiikka, jolla pyrittiin romanien valtaväestöön sulauttamiseen, oli Suomen romanipolitiikan suhteen valloillaan, eikä YK:n ihmisoikeusjulistusta nähty tarpeeksi läheisenä tai sitovana asiakirjana. Laissa lapsen ruumiillinen kurittaminen kiellettiin vasta vuonna 1984. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 1983/361, 1 § 3 mom.; YK 1948; Pulma 2005, 381).

Vaikka laki kielsikin lasten ruumiillisen kurittamisen vanhempien toimesta vasta vuonna 1983, oli sosiaaliministeriö kieltänyt ruumiillisen kurituksen lastensuojelulaitoksissa jo vuosikymmeniä aiemmin. Vuoden 1967 valtiopäivillä käytiin keskustelua lastenkotien ruumiillisesta kurituksesta⁵. Televisio-ohjelman kautta julki tulleen tiedon mukaan turkulaisessa lastenkodissa oli tapahtunut kuritusta, ja sitä ryhdyttiin selvittämään. Laajempaa tutkimusta ei tuolloin kuitenkaan tehty, eikä tutkimuksia kohdistettu muihin lastensuojelulaitoksiin, vaikka ruumiillinen kuritus todettiin sosiaaliministeriön päätöksen perusteella kielletyksi. (Valtiopäivät 1967).

Suomen sijaishuoltohistorian aikana lastensuojelulaitoksia on ollut monenlaisia. Lapset on karkeasti jaettu kahteen eri kategoriaan, turvattomiin ja pahatapaisiin. Tämä jako on näkynyt selkeänä myös sijoituspaikoissa. Pahatapiset on sijoitettu kasvatuslaitoksiin, ja myöhemmin koulukoteihin, kun taas turvattomien kohdalla laitosten variaatio on ollut suurempaa. Turvattomien lasten laitoksia ylläpitivät niin kunnat kuin järjestötkin. Tutkimukseni kannalta oleelliset laitokset ovat Kotimäen lastenkoti Sipoossa, Päiväkummun lastenkoti Hämeenkoskella sekä Tiukulan lastenkoti Valtimolla. Kaikki nämä olivat Mustalaislähetyksen ylläpitämiä lastenkoteja. (Lastensuojelulaki 17.1.1936/52; Grönfors 2012).

⁴”3. artikla: Kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. 5. artikla: Ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti.” (YK 1948)

⁵”Ed. Kantola: Herra puhemies! Esitän valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi kysymyksen: Onko hallitus tietoinen siitä, että eräissä lastenkodeissa sosiaaliministeriön kiellosta huolimatta yhäkin käytetään ruumiillista ja lasta halventavaa kuritusta? Ministeri Saloranta: Herra puhemies! Kansanedustaja Kantolan kysymykseen vastaan seuraavasti: Kun ed. Kantola esittää suoran kysymyksen ruumiillisen kurituksen käyttämisestä lastenkodeissa, niin tähän on suoraan vastattava, että hallituksen tietoon ei ole ainakaan viime aikoina tullut valitusten tai kantelujen muodossa, että lastenkodeissamme yhä käytetään ruumiillista ja lasta halventavaa kuritusta. Viittaan siihen, että yhdeksän viimeisen vuoden aikana on sosiaaliministeriöön tullut vain yksi valitus. Suomen Television 2-kanavalle 12 päivänä tätä kuuta selostettu erään lastenkodin jo joitakin vuosia sitten tapahtunut ruumiillisen kurituksen käyttö oli yllättävä ja valitettava tapaus. Tapauksen tutkimus on käynnissä, eikä ministeriö ole vielä saanut tutkimusasiakirjoja. Kuitenkin em. televisio-ohjelmassa julkituodun tapauksen johdosta sosiaaliministeriö tulee tehostamaan ohjesäännön määräysten tinkimätöntä noudattamista lastenkodeissa sekä nimenomaan näiden kotien kurinpidollisten toimenpiteiden sääntöjenmukaisuuden valvontaa.” (Valtiopäivät 1967 pöytäkirjat, 3).

2.4 Romanien lastensuojelu ja laitokset

Romanien lastensuojeluhistoria on aihepiiri, josta tiedon hankkiminen on ison työn takana. Huhupuheita ja arveluita löytyy jonkin verran, mutta tieteellistä tutkimustietoa hyvin vähän. Lastensuojelua käsittelevistä historiallisista teoksista löytyy muutamia satunnaisia mainintoja romanilapsista, mutta laajempaa faktapohjaa ei löydy romanien tilanteesta ennen 1900-lukua.

Kronologisesti ensimmäisen merkinnän romanien lastensuojeluun liittyen löysin Pulman (1987) teoksesta Suomen lastensuojeluhistoria. Keskiajalta periytynyt hospitaalilaitos laajentui 1600-luvulla spitaalisten ja mielisairaiden erityislaitokseksi. 1750-luvulla lastenhuolto oli pinnalla, ja vaikka hospitaaleja ei nähty lapsille sopiviksi paikoiksi, ajateltiin niihin sijoittamisen kuitenkin olevan vaihtoehto. Kun vuonna 1754 Suomenlinnaan määrättiin joukko romaneja pakkotyöhön, sijoitettiin heidän kaksitoista lastaan hospitaaliin. Lapsille teetettiin puvut käyttäen mallina Tukholman lastenkotien vaatteita. Muuta erityiskohtelua lapset eivät kuitenkaan saaneet, vaan heitä kohdeltiin samalla tavalla kuin spitaalisia ja mielisairaita. Lapsista, joiden iät vaihtelivat sylivauvoista kaksitoistavuotiaisiin, seitsemän selvisi elossa, ja heidät siirrettiin 13-14 vuotta vanhoina Helsinkiin palkollisiksi. (Pulma 1987, 23).

1800-luvulla romaneita koskevat assimilaatiopyrkimykset jatkuivat. Vuonna 1812 annettu laki kodittomien kulkijoiden sijoittamisesta työlaitoksiin koski myös lapsia. Lapset sijoitettiin vaivaistaloihin, ja työ- ja rangaistuslaitokset toimivat lähinnä aikuisten romanien sijoituspaikkana. Vaikka kyseistä lakia korjattiin myöhemmin siten, että ainoastaan kodittomat romanit tuli sijoittaa laitoksiin, koveni asennoituminen romaneja kohtaan yleisen suvaitsemattomuuden nousun myötä. (Grönfors 1981, 33).

1800-luvulla romanien tilanteen nähtiin tarvitsevan tiukempaa puuttumista. Kirkko, joka suuresti paheksui romanien häpeällistä elämäntapaa muun muassa heidän virallistamattomien avioliittojen ja kastamattomien lastensa vuoksi, sai senaatilta tehtäväkseen ”mustalaisten taluttamisen”. Viidan (1967) mukaan ”kiertäessään levottomina markkinoilta markkinoille juopottelun ja pettämisen täyttäessä elämän mustalaiset olivat aivan kuuroja pyhemmille vaikutteille”.

Joillekin ihmisille romanien käännästyttämisestä kunnollisiksi kansalaisiksi tuli elämäntehtävä, jonka pohjalta Mustalaislähetys ry perustettiin vuonna 1906 päämääränään Suomen romanien pelastaminen hengellisestä ja taloudellisesta rappiutilasta. Grönforsin (1981) mukaan järjestön rooli on ollut historiallisesti tärkeä nimenomaan ihmisten negatiivisten mielipitei-

den muokkaajana, ei niinkään sen vuoksi mitä se on tehnyt romanien hyvinvoinnin puolesta. Grönfors pureutuu voimakkein sanoin Mustalaislähetyksen olemukseen kritisoiden sitä romanien epäasiallisesta kohtelusta ja suoranaisestä sortamisesta. Radikaaleimmat romanit ovat kutsuneet Mustalaislähetystä mustalaishävitykseksi. (Grönfors 1981; Pulma 2009; Viita 1967, 34-39).

Mustalaislähetykseen ei arvostanut romaneja omana vähemmistönään, vaan pyrki hyvin vahvasti vähemmistön pakkosulauttamiseen norjalaisen järjestöesikuvansa *Norsk misjon blant hjemlosen* tavoin. Kyseinen järjestö oli Mustalaislähetyksen tavoin kiertolais- ja romaniväestön parissa työtä tekevä kristillinen järjestö, joka jo 1800-luvun lopussa perusti omia lastenkoteja kiertolaislapsille. Norjassa yhdistys organisoiti työsiirtoloita kiertävää elämää viettäville yksittäisille henkilöille ja perheille pakkosopeuttamisen nimissä. Pakkosteriloinnit ja lasten pakko-kohtaanotot olivat osa Norjan kiertolaispolitiikkaa. Mustalaislähetyksen toiminta muistutti joiltain osin vahvasti norjalaista yhteistyökumppanijärjestöään. (Pulma 2005, 372-373; Viita 1981, 20-21).

Oskari Jalkio, Mustalaislähetyksen perustaja ja pitkäaikainen toiminnanjohtaja, piti romanien sosiaalisten olojen parantamisessa päämääränä romanien sulautumista valtaväestöön.

“Näkemystään hän perusteli väittäen romanien erilaisten rotuominaisuuksien muodostavan heidän varsinaisen kansallisuutensa. Mustalaisilla ei ollut omia perinteitä, historiaa, isänmaata, kirjallisuutta, uskontoa eikä äidinkieltä samassa mittakaavassa kuin muilla kansoilla. Heillä ei ollut yleistä kansallisuustunnetta. Romaneja ei yhdistänyt heimorakkaus, he päinvastoin vihasivat ja halveksivat toisiaan. Suomen mustalaisilla ei ollut halua pysyä eri heimona. Jalkion käsityksen mukaan romanien sulautumista Suomen kansaan ei saisi estää, sillä mustalaiset voitiin pysyttää eri heimona vain jättämällä heidät edelleen oman onnensa nojaan. Mustalaislähetyksen työ oli aiheuttava raja-aitojen kaatumista suomalaisten ja mustalaisten väliltä.”

(Viita 1967, 41).

Grönforsin mukaan Mustalaislähetyksen toiminta perustui alusta asti ajatukseen siitä, että jos romanilapset otettaisiin pois vanhemmiltaan ja kasvatettaisiin valtaväestön tapaan, asiat paranisivat (Grönfors 1981, 37). Vuonna 1913 Oskari Jalkio kirjoitti Kiertolaiseen, Mustalaislähetyksen omaan lehteen, artikkelin romanilasten oloista ja kasvatuksesta. Artikkelissa

hän totesi lasten aseman olevan vaikea, sillä heihin kylvetään vain pahaa. Jalkion mukaan “vanhemmat harjoittavat lastensa nähden kaikkea pahaa ja opettavat lapsilleen suoranaisia paheita”. Tarkentaen tätä Jalkio totesi äitien opettavan tyttäriään varastamaan, kerjäämään ja povaamaan. Isät taas opettavat pojilleen ensiryyppyä ja hevosten vaihdot. “Nurja miehuudentunne ja hämärä oikeuskäsitys houkuttelevat hurjaa mustalaisnuorukaista keinotteluun ja vääryyden poluille.” Tältä pohjalta Mustalaislähetys alkoi herätellä ajatusta Norjan mallin seuraamisesta ja lastenkotien perustamisesta. (Viita 1967, 51–52).

Jalkion ajatus romanilasten assimiloinnista ei ollut ensimmäinen laatuaan. Miika Tervonen (2012) lainaa Tapio-lehdessä vuonna 1864 julkaistua tekstiä:

“Mustilaisten nuorisosta nousewasta owat taas ehdotelleet, että jos voitaisiin eroittaa wanhemmistansa, pitäisi koetettaman kristillisyyden opin ja siwistyksen kautta saada lauhentaa heidän syntyessä saatua mielen raakuuttansa ja sillä tawalla saattaa heistä alulle niitä taipumuksia ja waa-
timuksia, joita wakinainen ja rauhallinen kansakunnallinen elämä tuottaa.”
(Tapio-lehti 1864, Tervosen 2012, 85 mukaan).

Mustalaislähetysten pyrkimyksenä oli saada romanit tavallisen työhön, jotta he pystyisivät parantamaan otettaan elämästä. Vuonna 1913 romaneille perustettiin työkoti, jossa naiset keskittyivät käsitöiden tekoon ja miehet valmistivat bambuhuonekaluja, riippumattoja ja leluja. Oskari Jalkion suunnitelma työkodin suhteen oli seuraava: “Tämän kodin merkitys on oleva suuri romaniemme tulevaisuuteen nähden, siitä tulee se keskusajo, jossa lietsotaan valistuksen tulta heihin”. Alusta lähtien työkodissa oli myös lapsia, jotka kuitenkin väsyivät pian, ja siirtyivät muihin ympäristöihin. Työkodin historia ei kestänyt edes kahta vuotta, sillä rahallista kannatusta ei saatu. Romanien määrä työkodissa oli vähäistä, eivätkä työnohjaajina toimineet valtaväestön edustajat pysyneet tehtävissään pitkään. (Viita 1967, 57–58).

Vuonna 1910 avattiin Mustalaislähetysten ensimmäinen lastenkoti Sortavalaan, koska sillä seudulla asui Suomen suurin romaniväestö. Aluksi kaikki lapset olivat tyttöjä, ja vaikka alkuperäinen tarkoitus oli vastaanottaa vain orpoja, osa lapsista otettiin myös elossa olevilta vanhemmilta. Välillä lastenkotia korjattiin, mutta lopullisesti se sulki ovensa 1918 ruoan puutteen vuoksi. Viita (1967) tuo tekstissään jatkuvasti esiin Mustalaislähetysten erinomaisuutta ja rohkeutta puuttua romanien asioihin: “Sortavalan lastenkotitoiminta oli rohkea yritys mustalaislasten auttamiseksi. Sortavala oli ensimmäinen paikka Suomessa, jossa oli rohkeutta tällaiseen toimintaan”. (Viita 1967, 59-60).

Sotien jälkeen alkoi Mustalaislähetyksen nousukausi. Maarajojen muuttumisen myötä myös suuri määrä romaneja oli joutunut evakkomatkalle, ja asuntopulan vuoksi he olivat joutuneet majoittumaan kaupunkien laitamille ympärivuotisiin telttakyliin. Hevosista suurin osa oli lunnastettu valtion armeijalle ja jäänyt palautumatta sodan myötä, mikä vei osaltaan romanien elinkeinoa. 1950-luvulla valtio, kunnat ja Raha-automaattiyhdistys alkoivat tukea Mustalaislähetyksen lastenkotihanketta taloudellisesti, ja toiminta lähti kehittymään nopeasti. Vuoteen 1963 mennessä Mustalaislähetyksellä oli hallussaan jo neljä lastenkotia ja yksi nuorisokoti. (Grönfors 1981, 38; Grönfors 2012, 241). Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta ei kaikkien mielestä kestänyt päivänvaloa, ja Mustalaisyhdistys vetosikin YK:n rotusorron kieltävään sopimukseen, sillä se ei nähnyt mitään perustetta sille, että romanilapset olivat eristettynä omisissa laitoksissaan. (Hedman 2012, 252).

1900-luvun romaneja koskevista linjauksista surullisen kuuluisaksi nousseet pakkohuostaanotot Mustalaislähetyksen lastenkoteihin lasten sulauttamiseksi valtaväestöön ovat jääneet historiankirjoihin luvattoman huonosti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 6). Etnisten vähemmistöjen mielivaltaiset huostaanotot eivät ole pelkästään Suomen romanien, tai edes pelkästään romanien kokemaa. Kansainvälisesti tunnetuimpien tapausten joukkoon kuuluvat Australian aboriginaalit, joiden lapsia pakkohuostaanotettiin sadan vuoden ajan valtaväestöön sulauttamiseksi. Australian valtio pyysi vähemmistökansaltaan julkisesti anteeksi vuonna 2008. (BBC 2008).

Romaneihin liittyvä tieteellinen tutkimus on 1990-luvun loppupuolelle asti keskittynyt antropologiaan ja lingvistiikkaan, ja vasta sen jälkeen on herätty huomioimaan yhteiskunnallinen näkökulma (Toiviainen 2012, 21). Mustalaislähetyksellä oli kiistämättä suuri rooli romaniperheiden elämässä sotien jälkeen. Grönforsin mukaan 10-20 prosenttia kaikista romaniperheiden lapsista on asunut Mustalaislähetyksen laitoksissa 1960-luvun jälkeen (Grönfors 1981, 39). Panu Pulman mukaan lähes joka toinen romanilapsi on ollut huostaanotettuna 1960–1980-lukujen välisenä aikana (Putkonen 2010). Pulma (2006) jatkaa:

“Kunnissa oli nimittäin tulkittu ‘uutta suuntaa’ siten, että lastenkoteihin sijoitettujen lasten hoitomaksuja ryhdyttiin perimään vanhemmilta, jotka taas maksukyvyttömyyden vuoksi uhattiin panna työlaitoksiin korvaamaan hoitomaksut työllä. Tilanne aiheutti kireyttä, koska romanit tulkitsivat tilanteen pakkovaltana, jossa ‘lapset otettiin pois ja vanhemmat pantiin vankilaan’. Sosiaaliministeriö lähettikin 1958 kunnille kiertokirjeen, jossa kuntia kehoitettiin varovaisuuteen työlaitosuhan käyttämisessä.” (Pulma 2006, 176–177).

Vuonna 2009 julkaistiin osittain omaelämäkerrallinen teos Käheä-ääninen tyttö, jonka tekijöinä toimivat Riikka Tanner ja Tuula Lind. Lind on yksi romanilapsista, jotka otettiin huostaan 1950-luvulla. Kirja herätti huomiota niin romanien kuin valtaväestönkin keskuudessa nostaten romanien huostaanottohistorian keskusteluihin. Kirjassa kerrottiin Tuulan lapsuudesta ja nuoruudesta, siitä millaista oli olla romani valtaväestön keskuudessa. (Tanner 2009). Lindin ja Tannerin teos on hyvä esimerkki 2000-luvun lopussa tapahtuneesta muutoksesta romanien itsensä ja myös valtaväestön antamasta mahdollisuudesta avoimempaan keskusteluun.

Televisiossa esitettiin vuonna 2010 Tuovi Putkosen dokumentti Lapsuus lastenkodissa, joka kertoo romanien lastensuojelukokemuksista. Dokumentissa kerrotaan miten suuri vaikutus Lindin oman tilanteensa julkituomisella on ollut muille lastenkodissa asuneille, sillä aikaisemmin kipeästä historiasta ei ole puhuttu. Kirjan julkaisun jälkeen romanilastenkodeissa asuneita kerääntyi yhteen jakamaan ajatuksiaan ja kokemuksiaan vuosikymmenten hiljaisuuden jälkeen. (Putkonen 2010).

Dokumentti kertoo miten Mustalaislähetyksen 1953 perustama Kotimäen lastenkoti täyttyi välittömästi avaamisensa jälkeen, koska romaneilta puuttui sodan jäljiltä asuntoja, joissa elää arkeaan ja kasvattaa lapsiaan. Asuntoja romaneille ei osoitettu, vaan telttakylissä tai muiden kehnoissa oloissa asuvilta vanhemmilta suostuteltiin tai vietiin lapset lastenkoteihin kasvamaan paremmiksi ihmisiksi. Lind purkaa teoksessaan myös ajatuksiaan siitä, millaista on olla romani, joka ei kuulu täysin romaneihin eikä valtaväestöön lastenkotien valkaisuideo-logian vuoksi. (Putkonen 2010). Valkaisuemisella tarkoitetaan tässä yhteydessä romanilasten kohtelua, jossa heiltä kiellettiin oman kulttuuritaustansa vaaliminen. Lapset pyrittiin kasvattamaan yltiösuomalaiseen tapaan kieltäen heidän alkuperänsä, kielensä ja kulttuurinsa.

Putkosen (2010) toimittamassa dokumentissa viitataan useaan kertaan lasten kaltoinkohteluun romanilastenkodeissa. Haastateltavissa on muun muassa Kotimäen lastenkodin ja Tiu-

kulan nuorisokodin työntekijä, joka kertoo Tiukulan nuorisokodin julmasta kurista. Lapsille annettiin selkäsaunoja niin, että niistä jäi paksut jäljet pitkäksi aikaa. Lapsia myös suljettiin pimeään maakellariin maan alle rangaistusmielessä. Tiukulan lastenkoti esiintyy suuressa roolissa myös omissa tutkimustuloksissani.

Televisiossa näytettiin vuonna 2007 Tummien ilta –niminen teemailta, johon osallistui suuri määrä romaneja ja romanien asioista kiinnostuneita ihmisiä mukaan lukien historioitsija Panu Pulma, Romanifoorumin puheenjohtaja Miranda Vuolasranta ja Ihmisoikeusliiton pääsihteeri Kristiina Kouros. Ohjelman yhtenä keskustelunaiheena olivat romanien kokemukset lastensuojelulaitoksissa. Jälkikäteen ohjelmaa on kiitelty muun muassa Ylen dokumentissa (Putkonen 2010) esiintyneen Janette Grönforsin toimesta hyväksi kokemukseksi, jonka avulla ihmisiä on autettu käsittelemään sitä häpeää, mitä romanilasten kotien kaltoinkohtelu oli aiheuttanut. Tummien ilta koettiin myös romaniyhteisön sisällä positiiviseksi tilanteeksi ja kaa yhteistä kokemushistoriaa. Grönfors näki ohjelman olleen alku avoimemmalle vuoropuhelulle koko yhteiskunnassa. (Putkonen 2010).

Romanien lastensuojeluhistoriaa tunnetaan huonosti, vaikka siitä on viime vuosina saatu muutamia pilkahduksia esiin muun muassa televisiodokumenttien kautta. Sen lisäksi, että usein koko romaniväestö on kohdannut kaltoinkohtelua, myös lapset ovat saaneet siitä osansa. Tässä tutkimuksessa paneudun kolmen romanihenkilön muistitietoon perustuviin kokemuksiin siitä, millaista oli viettää lapsuus romanilapsena valkolaisten ylläpitämässä lastenkodissa, ja miten se vaikutti heidän koko elämiinsä.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä tutkimuksessa tutkin romanien kokemuksia lastensuojelulaitoksista ensimmäisen lastensuojelulain ajalta. Tutkimuskysymykseni on: Millaisia muistitiedonvaraisia kokemuksia Suomessa lastensuojelulaitoksissa asuneilla romaneilla on? Tutkimustani varten haastattelin kolmea romanihenkilöä heidän henkilökohtaisista kokemuksistaan lastenkodissa asumisesta. Tutkimukseni kulkee induktiivisella logiikalla, mikä tarkoittaa sitä, että en testaa olemassa olevia teorioita, vaan tutkimusongelman muotoilemisen kautta olen kerännyt tutkimustehtäväni mukaisen aineiston ja analysoinut sen. (Creswell 2003, 125-132).

3.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmäni ei ole yksijakoinen, vaan yhdistelmä monesta eri menetelmästä. Tutkimustani keräsin pääasiassa muistitiedon keinoin, mutta koska aineisto koostuu historiaan ajoittuvista kokemuksista, päädyin laajentamaan menetelmäkenttääni myös kokemuksen tutkimuksen ja historian tutkimuksen saralle.

Muistitietotutkimuksella (*oral history*) tarkoitetaan muistiin perustuvia aineistoja menneisyydestä, jotka on koottu erilaisin haastattelumenetelmin. Englanninkielisen termin suomentamisessa on ollut vaikeuksia, ja siitä on käytetty muun muassa termejä suullinen historia, muistitietotutkimus ja muistitietohistoria. Muistitietotutkimusta voidaan käyttää tutkimussenteossa monin eri tavoin, esimerkiksi apuvälineenä tutkimusaineiston muodostamiseksi, tai tutkimuksen lähteenä tai kohteena. Tässä tutkimuksessa muistitietoa käytetään lähteenä, jolloin tavoitteena on esitellä haastateltavien omat näkemykset menneisyyden kokemuksistaan. (Fingerroos & Peltonen 2006, 8-11).

Muistitietotutkimuksessa menneisyyden kuvaus ja laajempi tulkintojen teko jätetään tutkimuksen tekijän vastuulle. Muistitietotutkimusta on varsinkin sen alkuvaiheessa epäilty epäluotettavaksi. Historiantutkijat ovat kuitenkin ajan mittaan luopuneet tavoittelemasta varmaa tietoa, ja siirtyneet etsimään ja kokoamaan hedelmällistä tietoa. (Fingerroos & Peltonen 2006, 8-11). Muistitietotutkimusta on käytetty suomalaisessa tutkimuksessa muun muassa tutkittaessa tehdasyhteisöä (Ahvenisto 2008) ja sahayhteisöä (Kortelainen 2008), mutta sen keinoin pystytään tekemään paljon muutakin. Muistitietoa keräävät tänä päivänä niin maallikot kuin akateemikotkin tarkoituksenaan kerätä talteen kirjoitetun tiedon ulkopuolinen informaatio (Kalela 2006, 68-72; Makkonen 2009, 30).

Vaikka päämääränäni oli muistitietotutkimuksen rajoissa pysyminen, huomasin tarvitsevani viitekehukseeni historiallisia raameja. Historiaa tutkittaessa on aloitettava erittelemällä historia menneisyydestä. Jorma Kalela (2000) tuo esiin historian tutkijoiden ajatuksen siitä, että “vain siitä osasta menneisyyttä tulee historiaa, joka otetaan historiankirjoituksen kohteeksi”. Romanien kaltoinkohtelukokemukset lastenkodeissa olisivat siis tällä tavoin ajateltuna menneisyyttä, sillä niitä on vain harvoin otettu historian- tai muunkaan tutkimuksen kohteeksi. Romanien oma ainutlaatuinen historia koostuu kerätystä muistitiedosta. Kaltoinkohtelukokemuksista puhuttaessa on kuitenkin huomattavaa se, etteivät haastateltavat, heidän kertomaansa samaistuvat tai heidän läheisensä koe tapahtumia historiaan kuuluvaksi. Kalelan mukaan tarpeeksi lähellä itseä tai lähipiiriä tapahtuneet asiat nähdään osana menneisyyttä, ei historiaa. (Kalela 2000, 30-34).

Muistiin perustuvan tiedon käyttäminen historian tutkimuksessa saattaa aiheuttaa epäilyksiä muistin pettävyyydestä. Vaikka kertojan totuuden ja oman ymmärryksen keskinäistä suhdetta onkin mahdotonta arvioida, on molemmilla oma merkityksensä. Asioiden oikean olemisen lisäksi olennaista on myös selvittää, miksi kertoja on ymmärtänyt kertomansa asiat siten, miten ne haastattelutilanteessa tutkijalle kertoo. Kertoja kykenee antamaan merkityspohjan johtopäätöksille jäsentämällä omia kokemuksiaan, mikä on tutkimustyölle olennaista. Tutkijan tulee olla mukana kertojan dialogissa, minkä vuoksi haastattelumenetelmä korostuu muistitietotutkimuksessa. Omassa tutkimuksessani koin oman osuuteni merkittäväksi, sillä pyrin ymmärtämään haastateltavien kokemusmaailmaa, ja kykenin esittämään tarkentavia kysymyksiä tarvittaessa. (Kalela 2006, 82-83).

Muistitiedon konstruktionistinen luonne on nähtävissä muisteluhetken kertomuksissa. Tässä tutkimuksessa kertojat kertovat omista kokemuksistaan muistinsa varassa, mutta muistitietoa on myös tieto, joka on kulkenut esimerkiksi sukupolvelta toiselle. Tällöin tutkijaa kiinnostaa se, miksi tutkittavia kertomuksia edelleen kerrotaan. Romanien kaltoinkohtelusta keskusteltaessa kyseessä on verrattain tuore aihe, josta ei ole tutkimustietoa saatavilla. Tutkittavat kohteet, eli kaltoinkohtelua kokeneet henkilöt, ovat vielä keskuudessamme, jolloin heiltä haastatteluun saatava muistitietoaineisto on ensisijaista tietoa, ja sellaisenaan todella arvokasta. (Fingerroos & Haanpää 2006, 31-33).

Muistitietotutkimus kehittyi Yhdysvalloissa 1930-1940-luvuilla vastaamaan yhteiskunnan marginaalissa eläviä, kuten poliittisten, etnisten ja seksuaalisten vähemmistöjen, koskevaan tutkimustarpeeseen. Modernisoitunut elämäntyyli vähensi henkilökohtaisten tekstiaineistojen, kuten kirjeiden ja päiväkirjojen, syntymistä, jolloin tarve haastatteluihin perustuvalla tut-

kimukselle koettiin ajankohtaiseksi. 1980-luvulla Suomeen saapunut muistitietotutkimus herätti keskustelua monella eri tasolla, lähtien omasta määritelmästä. (Makkonen 2009, 25-27). Muistitiedon vastaanottajana tutkija on erikoisasemassa, sillä saadun tiedon voi ottaa vastaan eri ottein kuin vaikkapa sosiaalityöntekijänä. Tutkimusetiikka on kuitenkin aina otettava huomioon. (Hurtig ym. 2014, 262-263).

Vaikka tutkimusaineisto on muistitiedon varaista tietoa, puhutaan siinä nimenomaan haastatteluiden henkilökohtaisista kokemuksista. Kokemuksen tutkimisessa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten tutkija näkee kokemuksen olevan olemassa (ontologia) ja ymmärrettävissä (epistemologia). Kokemuksia tutkittaessa tutkijan tulee olla kiinnostunut ymmärtämään aiheelle merkityksellisiä kokemuksia, jonka jälkeen tutkijan tulee löytää tutkimukselleen sopivia informantteja. Haastateltavien halukkuus osallistua tutkimuksen tekemiseen on itseisarvo, ja tutkijan tulee ottaa eettinen toimijuus huomioon selvittäen haastateltaville miksi juuri heidän kokemuksensa ovat tutkimukselle olennaisia.

Kokemuksen tutkijalta vaaditaan taitoa olla tekemättä ennakko-olettamuksia haastateltavien kokemuksista, mutta toisaalta johdatella haastateltavaa tuomaan esille omia eläviä kokemuksiaan tutkittavasta aiheesta. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta haastateltavan johdattelemista haluttuun suuntaan tai laaja-alaisemmin kuin hän niitä on halukas haastattelutilanteessa kertomaan. Kokemuksen tutkimisessa tutkijan on myös ymmärrettävä omat lähtökohtansa. Perttulan (2006) mukaan ”tutkimuskohde on toisten elävä kokemus, tutkijalle näyttäytyvä aihe on heidän kuvauksensa siitä”. Ehtona kokemuksentutkijalle on tutkijan asettuminen samalle tasolle tutkittaviensa kanssa, millä tarkoitetaan tutkijan ymmärtävän oma olemisensa kokevana ja osallisena olevana olentona. Omalla asemalla tutkijana, sekä ennakkokäsityksien ja tiedostettavien merkityssuhteiden tunnistamisella on väliä. Tutkijan tulee tiedostaa omat lähtökohtansa, ja kyetä sivuuttamaan ne tutkimuksensa ajaksi. (Perttula 2006, 136-145).

Tutkimuksen tekijänä pyrin huomioimaan niin muistitietotutkimuksen, kokemuksen tutkimuksen kuin historian tutkimuksenkin erityispiirteet. Historiaa, tai menneisyyttä, tutkiessani koin välillä hankaluuksia pysyä objektiivisena ja ymmärtää aikakauden vaikutuksia tutkimuskohteeni eri osa-alueisiin. Muistitietotutkimus ja kokemuksen tutkimus sulautuivat osaltaan yhteen niin, että sain luotua järkevän menetelmän ja taustatiedon, jonka kautta pystyin tarkastelemaan tutkimusprosessiani.

3.2 Aineisto ja sen hankinta

Toteutin tutkimukseni laadullisten menetelmien keinoin haastatteleamalla kohderyhmään sopivia informantteja. Haastatteluun aineistonhankintamenetelmänä päädyin aihepiirin herkkyyden ja tunnepitoisuuden vuoksi. Toivoin myös saavana hyviä esimerkkejä haastateltavien kokemuksista. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 15). Pyrin etsimään haastateltavia useita eri reittejä pitkin, kuten internetin keskustelupalstojen sekä puskaradion kautta. Nämä menetelmät näyttäytyivät kuitenkin hedelmättömiksi, jolloin päädyin ottamaan yhteyttä Romano Missioon (entinen Mustalaislähetys Ry). Romano Missiossa tutkimussuunnitelmaani suhtaututtiin suurella kiinnostuksella, ja haastateltavien rekrytoinnissa avustettiin keräämällä nimilistaa lastenkodissa asuneista sopivan ikäisistä romaneista. Tällä tavoin sain lähes kolmekymmenen, sekä kuntien, valtion että Mustalaislähetyskeskuksen lastenkodeissa asuneen, henkilön yhteystiedot.

Alun perin tarkoitukseni ei ollut rajata haastateltaviksi pelkästään Mustalaislähetyskeskuksen lastenkodeissa asuneita romaneita. Lopputulema oli kuitenkin se, että kaikki kolme haastateltavaani ovat viettäneet suurimman osan lapsuudestaan Mustalaislähetyskeskuksen romanilapsille tarkoitetuissa lastenkodeissa. Haastateltavia etsiessäni olin yhteydessä useisiin kymmeneen romaneihin, joiden yhteystiedot olin saanut joko Romano Missiolta tai toisilta romaneilta. Sain sovittua yhteensä yhdeksän haastattelua, joista kolme toteutui usean yrittämisen jälkeen.

Ottaessani yhteyttä potentiaaliin haastateltaviin sain kuulla paljon kieltäytymisiä. Useimmat eivät halunneet enää muistella vanhoja kipeitä asioita, eivätkä he nähneet omaa osallistumistaan tutkimukseen merkityksellisenä tapahtuneiden epäkohtien julkituomisessa. Muutamat haastateltavista kertoivat olevansa joko henkisesti tai fyysisesti terveydeltään kykenemättömiä osallistumaan tutkimukseen. Jotkut sopivat haastatteluajan, mutta eivät saapuneet paikalle. Huolimatta kieltäytymisistä, kaikki suhtautuivat erittäin positiivisesti tutkimusaiheeseen. Toiveita epäkohtien julkiseksi tuomisesta esitettiin niin haastatteluun suostuneiden kuin kieltäytyneidenkin joukosta.

Kolmesta toteutuneesta haastattelusta kaksi toteutin työpaikallani, joka oli haastateltaville helposti saavutettavissa julkisin liikennevälinein. Kolmannen haastattelun jouduin tekemään puhelimen välityksellä siten, että nauhoitin keskustelun kaiuttimen kautta erillisellä äänitajällä. Tähän päädyimme aikataulu- ja kulkemisvaikeuksien vuoksi. Litteroitua materiaalia haastatteluista kertyi 103 sivua (1,5 rivivälillä, Times New Romanin fonttikokoa 12 käyttäen).

Tutkimusaineistoni keräsin teemahaastattelun keinoin muistitietotutkimusta, kokemuksen tutkimusta ja historian tutkimusta taustametodeina käyttäen. Teemahaastattelussa keskitytään ennalta muodostettuihin aihepiireihin, joista käydään keskustelua. Teemahaastattelun puolistrukturoitu rakenne sopi tutkimukseeni parhaiten, sillä pystyin ennalta suunnittelemaan haastattelurungon (liite 2), jonka pohjalta keskustelua käytiin, mutta mahdollistin tarpeeksi tilaa myös haastateltavien omille kertomuksille. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47; Metsämuuronen 2006, 115).

Aineistoni kontekstina toimivat lastensuojelun laitoshoidon Mustalaislähetyksen lastenkodeissa ensimmäisen lastensuojelulain (17.1.1936/52) aikana. Vuoden 1936 lastensuojelulakia kutsutaan usein huostaanottolaiksi, sillä siinä painotetaan lähinnä lasten laitoshoidon. Tällaisena se näyttäytyy myös tässä tutkimuksessa, sillä kaikki haastateltavat viettivät koko lapsuutensa huostaanotettuina lastenkodissa. Tässä tutkimuksessa mukana olleet henkilöt ovat asuneet Kotimäen, Tiukulan ja Päiväkummun lastenkodeissa, joita kaikkia ylläpiti Mustalaislähetyksen Ry. Haastateltavien syntymävuodet asettuvat välille 1949–1963. Kaikkien lastenkoti-aika ehti kuitenkin päättyä ennen kuin uusi lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1984.

Haastattelurunkooni päätyneet teemat valitsin tutkittuani aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta ja käymällä läpi omia toiveitani tulevan aineiston sisällöstä. Koska suoraan tähän spesifiin aiheeseen liittyvää tutkimusta ei ole aiemmin tehty, sovelsin teemat yleistä lastensuojelullista näkökulmaa käyttäen. Teemojen, tarkempien kysymysten ja keskustelun luomisessa oma taustani lastensuojelun sosiaalityöntekijänä loi etulyöntiaseman, sillä keskusteltavat aihepiirit olivat minulle myös työni kautta tuttuja. Tämän lisäksi olin lukenut mahdollisimman paljon eritasoisia aineistoa romanien lastensuojeluhistoriaan ja Mustalaislähetyksen ylläpitämiin lastenkoteihin liittyen.

Jari Eskolan ja Jaana Vastamäen (2010) artikkeli Teemahaastattelu: opit ja opetukset auttoi jäsentämään haastattelutilanteen ja haastattelussa käyttämäni rungon käytännölliseksi. Haastattelutilanteet rakentuivat luonnollisiksi, ja koin suurta iloa siitä, että haastateltavat kokivat tilanteet ja minut haastattelijana niin luotettaviksi, että sain näin hyvän aineiston. Osan kohdalla tuntui lähes siltä, kuin he olisivat saaneet valmistelemani teemahaastattelurungon etukäteen luettavikseen, niin luontevaksi ja haastattelurungon mukaiseksi heidän kertomansa muotoutui. (Eskola & Vastamäki 2010, 26-42).

Aineistoa kerätessäni kiinnitin erityistä huomiota sen laatuun, ettei tutkimuksen luotettavuus kärsisi. Huolehdin ennen haastattelutilanteita tekniikan toimivuudesta, sekä haastatteluympäristön neutraaliudesta. Suoritin kaksi testihaastattelua varmistaakseni haastattelutilan akustii-

kan sekä nauhoituslaitteiden toimivuuden. Tiedostin sen, että pilaantuneen nauhan vuoksi toistona suoritettu haastattelu vääristäisi tutkimusasetelmaa, ja tuottaisi mahdollisesti erilaisia vastauksia alkuperäiseen verrattuna. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184).

Lastensuojelun menneisyys –hankkeen selvitystyön suunnitelmassa käsitellään pitkälti samoja eettisiä ja luotettavuuteen liittyviä yksityiskohtia, kuin mitä olen itse pohtinut ja tuonut tutkimukseni varrella esiin: “Kokemuksia lähestytään muistin ja muistelemisen kautta. Muistilla voi – karkeasti yksinkertaistaen – ajatella olevan kaksi erilaista toimintatapaa: yhtäältä se piirtää enemmän tai vähemmän tarkkaa kuvaa tapahtuneesta (muisti peilinä), toisaalta se luo omilla ehdoillaan kuvaa siitä. Muisti voi näin ollen muuttaa ja muokata alkuperäistä kokemusta tai se voi välittää siitä tietoa. Tämän vuoksi muistellun kokemuksen tutkiminen edellyttää vahvaa tutkimusmetodologista reflektiota”. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 7).

3.3 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia ja teemoittelua. Tuomi ja Sarajärvi (2002) määrittelevät sisällönanalyysin menetelmäksi, jossa analysoidaan tekstin sisältöä. Sisällönanalyysin keinoin tekstimuotoisesta, tai sellaiseksi muunnetusta, aineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä niin, että tutkittavasta ilmiöstä kyettäisiin aikaansaamaan tiivis aineistopohjainen kuvaus. Teemoittelulla tarkoitetaan tekstiaineiston jaottelua aineistolähtöisesti sopivien teemojen alle. Tässä tutkimuksessa koin teemoittelun paremmaksi analyysimenetelmäksi kuin yksittäisten tapausten tarkastelun erillään toisistaan, sillä tavoitteenani oli nostaa esille haastateltavien esiin tuomia yhteneväisiä kokemuksia lastenkotiajoiltaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93-95; Eskola & Vastamäki 2010, 43).

Olen teemoitellut aineistoni ensin kronologisesti yläkategorioihin, ja muodostanut niistä luvut neljä, viisi ja kuusi. Neljännessä luvussa käsittelen lastenkodeissa vietettyjä alkuaikoja sekä syitä, miksi sinne on jouduttu. Viidennessä luvussa syvennyn lastenkodeissa vietettyyn aikaan, sekä niistä ajoista kerrottuihin teemoihin. Kuudennessa, ja viimeisessä sisältöluvussa käsittelen lastenkodista lähtemistä ja sen jälkeistä aikaa. Tarkemmat teemoittelut sijoituvat näiden ajanjaksojen mukaisesti jaoteltujen yllälukujen alle. Teemahaastattelurunkoa rakentaessani en osannut valmistautua moneenkaan sellaiseen teemaan, jonka haastateltavista useampi toi oma-aloitteisesti esiin. Nämä ovat hyviä esimerkkejä teemahaastattelujen luonteesta; tutkijan tulee valmistautua haastattelutilanteisiin huolellisesti, mutta pitää kyetä py-

symään avoimena oman haastattelurungon ja ajatuksien ulkopuoliselle tiedolle. Avoimena pysyminen oli yksi tärkeistä tekijöistä haastatteluja tehdessäni, sillä haastateltavat toivat esille paljon sellaisia asioita, joista en olisi osannut heiltä tiedustella ennakkoperehtymisestääni huolimatta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173; Aronson 1994).

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi mahdollistaa aihekohtaisen tietopohjan perusteiden rakentamisen silloin, kun tutkittavasta aiheesta ei ole aikaisempaa tieteellistä tutkimusta olemassa. Tällöin on kuitenkin tarkkaan huomioitava saatavilla olevan aineiston rajaaminen kyseessä olevaan tutkimukseen sopivaksi. Luvuissa neljä, viisi ja kuusi esittelen sekä aineistoa että omaa tulkintaani siitä. Koska kyse on aineistolähtöisestä analyysistä, olen ottanut mukaan runsaasti aineistonäytteitä. Luotettavuuden lisäksi pyrin niiden esiintuomisella tuomaan lukijalle konkreettisen kuvan haastateltavien kokemusmaailmasta. (Eskola & Suoranta 2008, 19; Hirsjärvi & Hurme 2008, 184-190).

Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2008) käsittelevät aineiston luotettavuutta, ja esittelevät sitä varten eri keinoja. Tietynlaisen ryhmän edustajina olevien haastateltavien tosiasiallinen kuuluminen tutkittavana olevaan ryhmään voidaan esimerkiksi varmistaa. Tässä tutkimuksessa sille ei ole tarvetta, koska haastateltavien yhteystiedot on saatu lastenkoteja ylläpitävältä yhdistykseltä. Luotettavuutta voidaan myös testata vertaamalla aikaansaatuja tutkimustuloksia aiempiin, toisista lähteistä saatuihin tuloksiin. Tämä ei ole tässä tapauksessa mahdollista, sillä vastaavaa aikaisempaa tutkimusta ei ole olemassa. Kari Kiviniemen (2007) mukaan ”itse tutkimusraporttia voidaan pitää keskeisenä luotettavuuden osa-alueena”. (Eskola & Suoranta 2008, 19; Hirsjärvi & Hurme 2008, 184-190; Kiviniemi 2007, 83).

3.4 Tutkimusetiikka

Aloittaessani pro gradu –tutkielmani suunnittelemista aihevalinnan jälkeen, pohdin pitkällisesti tutkimuseettisiä kysymyksiä, jotka varsinkin näin arkaluontoisessa aiheessa tulee huomioida jokaisessa tutkimusprosessin vaiheessa (Silverman 2006, 334). Kannoin jo etukäteen huolta siitä, etten tuottaisi harmia kenellekään tutkimukseeni osallistuvalla, tai heidän läheisilleen. Mietin myös sitä, miten voisin varmistaa tutkimuksen luotettavuuden paljastamatta liikaa, säilyttäen korkean etiikan tutkimuksen teossa.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan ”tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Hyvää tieteellistä käytäntöä koskevien ohjeiden

soveltaminen on tutkijayhteisön itsesääteilyä, jolle lainsäädäntö määrittelee rajat. Hyvä tieteellinen käytäntö on myös osa tutkimusorganisaatioiden laatujärjestelmää”. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 7).

Tutkimuksessani otan vahvasti tutkimusetiikan varmistumisen huomioon. Haastateltaville tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista, ja tiedotin heitä mahdollisuudesta perua osallistumisensa missä tahansa tutkimusentekovaiheessa. Luottamuksellisuus niin haastateltavien hankinnassa, haastatteluvaiheessa kuin aineiston käsittelyvaiheessakin oli prioriteettinä. Haastatteluista syntyneen materiaalin audio- ja tekstitiedostot säilytettiin lukollisessa tilassa, jonne oli pääsy vain tutkimuksen tekijällä. Henkilörekisteriä ei kerätty, vaan aineisto käsiteltiin tunnistetiedot häivyttämällä ja haastateltavat anonymioiden. Tutkimuksen valmistuttua tuhosin haastatteluiden äänimateriaalin sekä litteroidut tulosteet asianmukaisesti.

Tutkimukseni kohdistuu usean vuosikymmenen kattavaan historialliseen ajanjaksoon, minkä vuoksi haastateltavien tunnistettavuus ei tutkimusta suunnitellessani tuntunut todennäköiseltä. Haastatteluja tehdessäni, ja uusia haastateltavia hankkiessani tulin kuitenkin hyvin tietoiseksi romaniyhteisön läheisistä väleistä, varsinkin lastenkotilapsista puhuttaessa. Tämä vaikutti prosessiin jonkin verran rajaten liian yksityiskohtaisen informaation tutkimukseni ulkopuolelle. Sisältölukujen selkeyttämiseksi halusin käyttää haastateltavistani nimiä, jotka muutin aineistoa käsitellessäni. Joitakin liian yksityiskohtaisia kertomuksia jouduin jättämään tutkimukseni ulkopuolelle haastateltavien, henkilökunnan ja laitosten tunnistettavuusvaaran vuoksi.

Tutkimusaiheen sensitiivisyys on otettava huomioon koko tutkimusprosessin ajan. Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä tutkinut Merja Laitinen (2004) korostaa metodologisten ratkaisujen määrittelemisessä tutkimuskohteen ehdoilla etenemistä. Ihmisen yksityisyyden syvimälle alueelle pääseminen vaatii tutkijalta herkkyyttä ja taitoa ymmärtää sen, millaisia reaktioita menneisyyden vaikeista tapahtumista kertominen saattaa kertojassa herättää. Tutkijan on kannettava vastuu, sillä onnistuneessa haastattelutilanteessa haastateltava on kertonut kiipeistä asioista ja yksityiskohdista, joista hän ei välttämättä ole aikaisemmin kertonut kenellekään. Laitinen tuo esille kysymysmuodossa ajatuksiaan siitä, onko tutkimusmateriaalin kerääminen vain tutkijan tarpeita ajatellen oikein. Tutkija pyytää haastateltavaa tuottamaan tietoa ja muistoja vaikeista kokemuksista, mutta jättää tämän tarvittavan materiaalin saatuaan yksin. Tämä oli asia, jonka pyrin omia haastatteluja järjestellessäni tiedostamaan. Varauduin tilanteisiin ottamalla mukaani kriisipäivystyksen yhteystiedot, ja kerroin haastateltaville mahdollisuudesta olla myös minuun yhteydessä haastattelun jälkeen. Koin tutkijan roolin näin

sensitiivisessä tutkimuksessa vaikeana, sillä halusin varmistua siitä, etten aiheuttanut haastateltavieni elämään lisää negatiivisia kokemuksia tiedon tarpeeseeni vedoten. (Laitinen 2004, 51-52).

Tutkimusprosessin aikana pohdin useaan otteeseen sitä, miksi haastateltavani ovat suostuneet osallistumaan pro gradu –tutkimukseeni, ja tekisikö lopputulos heille oikeutta. Haastateltujen motivaation taustalla olevista syistä on tehty tutkimusta, jonka mukaan syyt eriävät sen mukaisesti, kuinka innokkaasti ja millä tavalla osallistumispäätös on tehty. Tähän tutkimukseen osallistuneista kaikki kolme kertoivat heti ensimmäisellä yhteydenotokerralla olevansa erittäin halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Jenny Grahamin, Ini Grewalin ja Jane Lewisin mukaan tällaisissa tilanteissa haastateltavat ovat kokeneet selvää tarvetta osallistua tutkimuksen tekoon, sillä heillä on halu tulla kuulluiksi ja he näkevät tutkimusaiheen merkityksellisenä. Toiveena voi olla myös vaikuttaa esimerkiksi viranomaisiin tai valtionjohtoon tutkimuksen kautta tuotetulla materiaalilla. (Graham ym. 2007, 21).

Tutkimuseettisistä lähtökohdista kirjoittaessa aihepiirin arkaluonteisuus on tämän tutkimuksen kannalta hyvin olennaista. Arkaluonteisiksi asioiksi mielletään ulkoapäin esimerkiksi seksuaalista suuntautumista, poliittisia mielipiteitä tai sosiaalihuollon asiakkuutta käsittelevät asiat. On kuitenkin tutkittavien vastuulla päättää siitä, mitkä asiat ovat heille liian arkaluontoisia, ja mistä asioista he toivovat tutkijan pidättäytyvän kysymästä. Haastattelutilanteissa kerroin tästä haastateltaville ja pyysin keskeyttämään minut, jos kysymykset menevät heidän henkilökohtaisten arkaluontoisuusrajojen yli. (Kuula 2011, 134-138).

Tutkimusaiheen arkaluontoisuus saattaa tuottaa haastattelutilanteessa enemmän ongelmia tutkijalle, kuin tutkittaville. Tämän uskon onnistuneeni välttämään, sillä lastensuojelun ammatilaisena olen oppinut keskustelemaan hyvinkin vaikeista asioista asiakkaita, tai tässä tapauksessa haastateltavia, kunnioittaen ja kuunnellen. Haastateltavia etsiessäni tiedotin heitä tutkimuskohteeni arkaluontoisuudesta, jolla varmistin sen, etteivät haastattelutilanteessa esittämäni kysymykset tulleet haastatelluille täytenä yllätyksenä. Haastatteluiden aikana osa keskustelluista aihepiireistä oli äärimmäisen rankkoja, mutta haastattelutilanteet sujuivat niistä huolimatta hyvin. Haastateltavat kertoivat oma-aloitteisesti vaikeista asioista, eikä vaivaantuneita tilanteita päässyt syntymään. (Kuula 2011, 134-138).

4 “MÄ OLIN KAHEN PÄIVÄN VANHA KU ÄITI LAITTO LASTENKOTIIN”

Teemoittelin analyysivaiheessa aineistoni ensin kolmeen aikakauteen pyrkien tällä selkeyttämään tapahtumien ajallista kulkua ja rytmittämään alateemoja. Aikakaudet olen jaotellut omiksi luvuikseen. Ensimmäisessä, eli tässä luvussa, käsittelen sijoitushetkeen ja lastenkodissa asumisen alkuaikaan liittyviä alateemoja. Alateemat ovat sijoitukseen johtaneet syyt, yhteydenpito biologiseen perheeseen ja yleiskuvaus tarinoissa esiintyneistä lastenkodeista sekä katsaus haastateltavien sijoittumisesta näihin.

Tekstin ja tarinoiden selkeyttämisen ja johdonmukaisuuden vuoksi olen nimennyt haastateltavani Sariksi, Tanjaksi ja Nadjaksi. Nimet ovat keksittyjä, eivätkä ne ole välttämättä todellisen sukupuolen mukaisia. Häivytän sukupuolet tekstistäni, sillä ne eivät ole tutkimukseni kannalta merkityksellisiä. Pyrin tällä myös tunnistamattomuuden maksimointiin.

4.1 Sijoitukseen johtaneet syyt

Romanilasten sijoituksen syiksi on esitetty niin pakkoassimilaatiopolitiikkaa kuin asunto-olojakin. Janette Grönfors (2012) tuo esille romanien oman kulttuurin vaikutukset esimerkiksi erotilanteissa yhteiskunnallisen romanipolitiikan rinnalle. Grönforsin mukaan 1950–1980-luvuilla romanilapset usein jäivät vanhempien jalkoihin näiden erotessa, ja heidät sijoitettiin tästä syystä lastenkotiin. Myös vanhempien vankilatuomiot olivat yleisiä syitä lasten lyhytaikaisille sijoituksille. Vauvana hylättyjen romanilasten kohtaloiden taustalla voidaan nähdä merkkejä moraalien ja yhteisöllisyyden rappeutumisesta. (Grönfors 2012, 242).

Haastateltujen henkilöiden syntymäajat jakautuvat 1950- ja 1960-luvuille. Heidät kaikki on sijoitettu jo pikkulapsina. Tanjalle ja Nadjalle heidän pikkulapsivuosiensa tapahtumat ovat pääpiirteittäin selvillä, mutta Sari ei ole tietoinen lähtökohdistaan tai ei ollut niistä halukas kertoamaan. Sari kertoo päätyneensä Päiväkummun lastenkotiin noin seitsemänvuotiaana. Tätä ennen hän oli ollut lastenkodissa Helsingissä, muttei osannut sanoa, missä ja kuinka kauan. Myöskään sijoituksen alkuperäiset syyt eivät olleet Sarille täysin selviä.

Maija-Leena: no miten tota voisitko sä tiedätkö sä yhtään minkä takia sut on sijoitettu?

Sari: no jossainhan sitä täytyy olla tietysti

Maija-Leena: nii just no missä sun vanhemmat oli?

Sari: een mää oo vanhempien kanssa ollu tekemisissä joo

Maija-Leena: joo okei eli ilmeisesti sut on sijoitettu sen takia että vanhemmat ei oo pitäny huolta

Sari: niin tai niin tai silloinhan oli paljon en mä osaa sanoa sitä oikein silloinhan oli paljon sellaista että ei se oo sama enää silloin oli silloin hirveesti ihmisiä niinku jotenki jäi vanhemmista pois

Tanjan kohdalla Grönforsin (2012) esiin tuomat syyt sijoituksille pitävät hyvin paikkansa. Tanja kertoo epäilevänsä syynä lastenkotiin joutumiselle olevan vanhempien ero. Tanjan isä oli löytänyt itsellensä uuden kumppanin, eikä äiti Tanjan tietojen mukaan jaksanut häntä hoitaa.

Maija-Leena: miten sitten ku sä sanoit sitä että vanhemmat on jättäny lapset nii oliko sitten sellasia että ois otettu huostaan mutta ei oikein tiedetty miksi muistatko yhtään?

Tanja: nii et niitä ois otettu pakkohuostaan?

Maija-Leena: nii

Tanja: onhan semmosiaki varmaan ollu on siellä ollu semmosiaki mut kyl siellä paljon oli sellasia että ne on jättäny huoruuen takia ne on lähteny toisen miehen mukaan ja lapsi jääny miekkonen on ottanu sen sie saatulla mut lapsi ei sillon lapsi jätetään ja lähetään toisen miehen mukaan mikä on tosi väärin ei voi ku sanoo et sillon huoruuen takia

Tanja: ja olihan sit siihenki aikaan tosi huonot ei ollu asuntoja ihmisillä ja monillaki sitte ku on tullu linnatuomio ja laittanu lapset sinne ja ne on jääny sit sinne on siellä niin monta eri syytä eri kohtaloita ei ne kaikki huoruuen takia oo

Tanja on aikuisena pyrkinyt ottamaan selvää taustastaan olemalla kotikuntansa lastensuojelun toimipisteeseen yhteydessä. Sieltä saamiensa asiakirjojen perusteella Tanjalle on selvinnyt, että hänet on sijoitettu Kotimäen lastenkotiin Sipooseen kahden päivän ikäisenä. Tanjaa koskevista asiakirjoista selvisi myös se, ettei Tanjaa meinattu hyväksyä lastenkotiin kunnan

maksusitoumuksen puuttuessa. Tanjan äiti oli vienyt Tanjan suoraan lastenkodin ovelle, ja uhannut siellä jättää Tanjan auton alle, jos lastenkodissa ei oteta Tanja-vauvaa vastaan.

Tanja: lastenkodin johtaja sano et ei me voida ottaa pitää olla maksusitoumus se on sanonu näin hää vie mut ja jättää tonne auton alle sitte ton lapsen ei hää ota tätä hän jättää auton alle ne on tehny kaikki rikosilmoituksetki siitä poliisille mulla on kaikki ne pöytäkirjatki siitä ku se on ollu siellä poliisikuulustelussa ei siinä ollu mitään muuta vaan sitte ei halunnut ottaa

Nadjan puolestaan syntyi Ensikodissa, josta hän siirtyi äidin hoitokyvyttömyyden vuoksi Martinkylään Kotimäen lastenkotiin ollessaan kuukauden ikäinen. Nadja kertoi, miten sosiaalilautakunta ei antanut muiden Ensikodissa asuvien huolehtia hänestä äidin kykyjen loppuessa, eikä muilla ollut tähän haluakaan, koska kyseessä oli romanilapsi.

4.2 Lastenkodista toiseen

Mustalaislähetyksellä on ollut merkittävä rooli romanien, mutta varsinkin romanilasten elämissä. Romanien hengelliseen ja aineelliseen hätään perustettu järjestö ylläpiti vuosikymmenten aikana useita lastenkoteja ja nuorisokoteja, jotka oli tarkoitettu romanilapsille. On arvioitu, että Mustalaislähetyksen lastenkodeissa asui tuhansia romanilapsia vuosien varrella.

Kokonaiskuvaa selkeyttääkseni esittelen lastenkodit, jotka nousevat sisältökappaleissa ja aineistonäytteissä esille. Jo edeltävässä kappaleessa esille tullut Kotimäen lastenkoti Sipoon Martinkylässä avattiin vuonna 1953, ja se oli Mustalaislähetyksen ensimmäinen lastenkoti 1950-luvulla, 1900-luvun alun kokeilujen jälkeen. Aiemmat lastenkotikokeilut oli jouduttu lopettamaan rahoituksen puutteessa, mutta 1950-luvulla valtio ja Raha-automaattiyhdistys alkoivat rahoittaa Mustalaislähetyksen lastenkotitoimintaa. Kotimäkeen olisi ollut tulokkaita enemmän kuin mitenkään pystyttiin vastaanottamaan, minkä vuoksi päädyttiin rakentamaan lisärakennus 1956. Vuoden 1956 lopussa Kotimäessä asui jo 57 huostaanotettua lasta. (Grönfors 2012, 241).

Samana vuonna Mustalaislähetys laajensi toimintaansa perustamassa Päiväkummun lastenkodin Hämeenkoskelle Hyvännelan kylään. Päiväkummun lastenkoti on ainoa Mustalaislähetyksen vielä toiminnassa olevista lastenkodeista. Niin Kotimäen kuin Päiväkummunkin

lastenkoteihin oli ruuhkaksi asti tulijoita, minkä vuoksi vuonna 1963 perustettiin kolmas lastenkoti Valtimolle. Tiukulan lastenkodissa oli paikka 21 lapselle. Tiukula kuitenkin lakkautettiin vuonna 1977. Edellä mainittujen lisäksi Mustalaislähetyksellä oli vielä nuorisokoti sekä tukikoteja. Ne jätän kuitenkin tutkimukseni ulkopuolelle, sillä yksikään haastateltavista ei ole ollut niihin sijoitettuna tai saanut niistä muunlaista tukea. (Grönfors 2012, 241-242).

Sari ei muistanut, missä hän on ollut sijoitettuna ennen kuin hän seitsemänvuotiaana siirtyi Hämeenkoskelle Päiväkummun lastenkotiin. Mahdollista kuitenkin on, että myös Sari on ollut sijoitettuna Kotimäen lastenkotiin hyvin nuorena, kuten Nadja ja Tanja. Sen sijaan Sari on haastatelluista ainoa, joka ei asunut koskaan Tiukulan lastenkodissa. Tanja asui Kotimäen lastenkodissa elämänsä ensimmäiset kaksi vuotta, minkä jälkeen hänet siirrettiin Valtimolle Tiukulan lastenkotiin. Nadjakin sijoitettiin vauvana Kotimäkeen, jossa hän asui seitsemän vuotta. Tämän jälkeen hän matkusti useiden muiden lasten kanssa kesälomareissulle Pohjois-Karjalaan, jossa he saivat kuulla jäävänsä asumaan siellä sijaitsevaan Tiukulan lastenkotiin.

Nadja: sillan ku me tultiin sinne yöllä Valtimolle ja tajuttiinki ettei me päästä pois sieltä meille ei siitä sanottu mitään että me jäädään sinne kokonaan ku me ajateltiin näin että me ollaan vaan pitkällä matkalla ja sit lähdetään uudelleen tieteenki Kotimäkeen nii sitten sanotaanki että tässä on teidän uus koti ja ku me kaikki itkettiin hirveesti ja sitten me saatiin siitäki raipat ja sitten mä olin kuulemma mun kummitäti sano että mä olin sanonu kuulemma lapsille että meidän pitää hyväksyä tämä tilanne et oon ottanu semmosen isomman ihmisen roolin seitsemän vuotiaana mikä ei kuulu missään nimessä niinku tiedät seitsemän vuotiaan

4.3 Yhteydenpito biologiseen perheeseen

Yksikään kolmesta haastateltavastani ei ollut tekemisissä biologisen perheensä kanssa koko lastenkotiaikanaan. Lastenkodin toisista lapsista koostui ainoa perhe, jotka he tunsivat.

Maija-Leena: miten sitten sä oot ollu tai olit kolmessa eri lastenkodissa nii olitko sä sinä aikana yhteydessä sun perheeseen?

Tanja: en ei ei ei

Maija-Leena: tai sukulaisiin?

Tanja: ei mittää sellasia

Maija-Leena: olisitko sä halunnu olla?

Tanja: varmaan oisin en mä tiedä olisinko mä halunnu mutta no tottakai se on niinku jännä et minkä näkönen mun isä on tai minkä näkönen mun äiti on ja minkä näkösiä mun veljet oli mä olin joku neljän viidentoista vanha ku mä kävin sitten mun veljen luona kävin kerran mutta tota se oli vaan kerta ja tota ei niistä ne on ihan vieraita ihmisiä ku en oo ikinä nähny omiahan on ne lastenkodin lapset kenen kanssa sä oot kasvanu

Nadja näki äitinsä ensimmäistä kertaa vauva-ikänsä jälkeen seitsemäntoistavuotiaana. Hänen mielestään nykyinen vallalla oleva käytäntö lapsen ja biologisen perheen yhteydenpidosta on lapselle haitallinen. Nadja oli tyytyväinen siihen, ettei hän ollut perheensä kanssa tekemisissä. Hänen näkemyksensä mukaan nykypäivänä lapset laitetaan hankalaan rooliin biologista perhettä mukana kannateltaessa.

Nadja: mä nään tän uuden systeemin sillein vääränä et laps ei kiinny laps tavallaan sekaantuu siis sellaseen kahteen rooliin että on perhe ja lastenkoti ja siinä tulee mun mielestä lapselle hirveesti ristiriitoja ja ongelmia mä oon onnellinen että mä oon saanu kasvaa vaikka se lastenkoti oliki helvettiä mutta mulla ei ollu koko ajan sitä ristiriitaa äiti on tuolla ja tässä lastenkoti äiti on tuolla ja tossa on lastenkoti ja mä sain jäädä niistä kysymyksistä pois ku kysymyksiä oli ihan tarpeeks jo muutenki mä mä oon edelleen sitä mieltä että tuo ei oo hyvä konsti

5 “ME OLTIIIN VAAN PELINAPPULOITA”

Tässä luvussa käsittelen lastenkotien arkea haastateltavien kertomusten avulla. Olen teemoitellut alaluvuiksi lastenkodin arjen, kasvatuskylmyyden ja henkisen väkivallan, väkivallan ja rangaistukset sekä seksuaaliset hyväksikäyttökokemukset.

5.1 Arki lastenkodissa

Mustalaislastenkotiarjen kuvauksia on hyvin vähän saatavilla. 2000-luvulla on kuitenkin pyritty nostamaan epäkohtia esille. Kirjoitettua tietoa edustaa Riikka Tannerin ja Tuula Lindin teos Käheä-ääninen tyttö Kaalengo Tsaj (2009). Kirjassa käsitellään pääasiassa Lindin omakohtaisia kokemuksia romanilastenkodeista, mutta tilaa annetaan myös hänen karjalaiset juuret omaavan sukunsa tarinalle.

Myös television kautta on esitetty puheenvuoroja lastenkotien entisten asukkaiden toimesta. Yle esitti ohjelmat Yön syli (15.5.2006: Friman 2006) ja A-talk (17.5.2006), joista ensimmäisessä julkisuudestakin tuttu henkilö kertoi henkilökohtaisista kokemuksistaan Mustalaislähetysten lastenkodeissa. A-talkissa aiheen käsittelyä jatkettiin tuomalla esiin muun muassa romanilasten sulauttamispolitiikkaa. Puolitoista vuotta myöhemmin Ajankohtaisen kakkosen järjestämä Tummien ilta (3.10.2007) päästi omakohtaisia kokemuksia omaavat ja aiheesta kiinnostuneet keskustelemaan aihepiiristä kahden tunnin ajan. Näillä keskustelunavauksilla on ollut iso merkitys mustalaislastenkotien entisille asukkaille. Haastateltavista kaikki toivat esille yhden tai useamman edellä mainituista ohjelmista.

Mustalaislastenkotien arki puhututti kaikkia haastateltavia pitkälti siksi, että monet arkeen liittyvät asiat koettiin edelleen epäoikeudenmukaisiksi. Tässä alaluvussa pyrin kuitenkin tuomaan esille haastateltavien kuvauksia lastenkotien yleisluontoisista puolista rajaten selkeästi henkistä väkivaltaa ja kasvatuskylmyyttä koskevat osiot seuraavaan alalukuun. Nadja ja Tanja toivat pitkin haastattelua esiin muistojaan siitä, miten heidät asetettiin liian vastuulliseen asemaan heidän ollessaan itsekkin vasta lapsia.

Nadja: sitten tää et hoitajat ei koskaan tavallaan kunnolla ollu lasten kanssa ku yks tyttöki meinas hukkaa nii mää sitten näin sen tilanteen ja äkkiä hyppäsin sitte jorpakkoon ja sain onneks ne vedetty sieltä et ei hukkunu niinku ja sit yks poika sai kaatumatautikohtauksen ja siinäkkä ei ollu hoitajat mää en tiä mikä mää oon säheltäjä ollu ku mä oon joka paikkaan joutunu kai mä oon kantanu semmosta hirveetä huolta niinku kaikista mää oon aina ollu sellanen vähän huolen kantaja niin tota niin se sano mulle tää poika että mennäänkö uimaan ja mää siihe että justha sä tulit uimasta että sää et mee minnekää uimaan ja yhtäkkiä se kaatuu siihen maahan ja rupee tärisemään ja mä huudan hoitajille että tulkaa äkkiä tää sai jotakin ja sitten niinku ei ei kokenu sellasta turvallisuutta että jos tapahtuu jotakin niin kuka pitää meidän turvallisuudesta huolta

Nadja kertoi, miten hän ei pystynyt nukkumaan öitään hyvin huolehtiessaan muista lapsista, vaikkei se hänen tehtävänsä ollutkaan. Hoitajien välinpitämättömyys loi kuitenkin ympärillä oleviin lapsiin pelkoa ja turvattomuuden tunnetta, mikä näkyi vastuunottamisena vaikeissa tilanteissa. Myös Tanja toi esille, miten hänen kanssaan samassa kahdeksan tai kymmenen lapsen huoneessa asui vammautunut lapsi, joka ei kyennyt omin voimin liikkumaan. Tanjan mielestä lapsesta huolehtiminen olisi pitänyt olla työntekijöiden vastuulla sen sijaan, että saman huoneen toiset lapset hoitivat vammaista lasta käännellen häntä keskellä yötä parempiin asentoihin. Liiallisesta vastuunkannosta kertoivat myös tilanteet, jolloin lapsia oli kielletty häiritsemästä työntekijöiden kahvihetkiä. Tanja kertoi tilanteesta, jolloin yksi lapsista oli kaatunut pahasti, ja lasten täytyi keskenään selvittää tilanteesta.

Sekä Nadja että Tanja olivat samaa mieltä siitä, että lapsille annettiin liian paljon vastuuta, ja heitä ei suojeltu lapsille sopimattomalta tiedolta. Nadja kertoi tilanteesta, jossa hän oli jo pitkään hoitanut toista lastenkodin lasta, joka oli vakavasti sairas. Kun sairastuneen lapsen voinnissa tapahtui muutoksia, tulivat toiset lapset kertomaan siitä Nadjalle sen sijaan, että he olisivat menneet työntekijöiden puheille. Nadja koki tämän vastuun todella raskaana. Vakavasti sairaan lapsen menehtyessä Nadja joutui salaamaan tiedon muilta lapsilta, eikä hän saanut apua omaan suruunsa, vaikka menehtynyt lapsi oli hänelle hyvin läheinen.

Romanilastenkodit olivat nimenomaan romanilapsille perustettuja lastenkoteja, joissa oli tuolloin vain harvakseltaan valtaväestön edustajia. Lasten romanitaustaa ei kuitenkaan huomioitu kasvatuksessa, ainakaan positiivisesti. Niin Sari, Tanja kuin Nadjakin kertoivat, ettei kasvatukseen kuulunut mitään romanikulttuurin sisältöä. Hankalaksi koettiin myös hoitajien

tausta valtaväestön edustajina.

Maija-Leena: miten sitte miten se romanikulttuuri

Tanja: ei mitenkään ei se miten ne valkolaiset osaa meille sitä mustalaiskulttuuria eihä ne ku eihä ne osaa ees pestä käsiä että ne opettais pesemään kädet mikä on oli mustalaiskulttuurissa ensimmäisenä että pestään käet kädet pitäis olla aina puhtaat ja sitäköön ne ei opettanu

Lastenkodeissa ei opetettu romanikieltä eikä kulttuuria, ja lapset puettiin valtaväestön vaatteisiin. Tällä oli suuri merkitys varsinkin selviytymiselle lastenkodin jälkeisessä elämässä. Tanja kertoi, miten lastenkodin olematon kulttuurikasvatus aiheutti mittavia ongelmia lastenkodeissa kasvaneiden romaneiden parissa myöhemmin (katso luku 7). Tänä päivänä vähemmistökulttuurien edustajien identiteetin kehittymiseen lastensuojelulaitoksissa pyritään kiinnittämään huomiota. Haastateltavien kertoman mukaan näin ei ollut vielä 1960–1980-luvuilla.

Maija-Leena: no mut korjaa vaan jos mä oon väärässä mut kuulostaa siltä että ainoa juttu mikä siitä teki romanilastenkodin oli se että lapset oli romaneja mut tavat ja

Sari: joo identiteetti meni kokonaan murskaks

Haastateltavien näkökulman mukaan romanilapset irrotettiin perheestä ja kulttuuritaustasta, pidettiin lastenkodeissa tietyt ikävuodet, ja palautettiin sitten takaisin yhteiskuntaan vailla siellä tarvittavia taitoja. Identiteettien rakentumisessa ei tuettu, eivätkä he tienneet, keitä he olivat, ja mistä he olivat tulleet. Haastateltavien yhteinen ajatus oli se, että romanilastenkotien takana oli ajatus romanilasten valkaisemisesta ja perinteisen romaniväestön vähentämisestä.

Maija-Leena: paljon on puhuttu siitä että romanilapsia että sen takia pitäisi olla romanilapsille omia lastenkoteja tai ainaki semmosia missä on useampia romanilapsia että saadaan sitä kulttuuria ylläpidettyä mutta sekö ei ihan menny näin

Tanja: kuule tota no nyt mennään nyt mä menen tästä kysymyksestä paljon paljon taaksepäin vuoteen olikse tuhatyhdeksänsataa kaksi ku Oskari Jalkio tätä Mustalaislähetyksen lastenkotia laitteli pystyyn sehän annettiin niin kaunis kuva maailmalle mutta Oskari Jalkion oikea ajatus oli se kun me laitetaan näitä lapsia lastenkotiin me voidaan kasvattaa niistä valkolaisia ja tällä tavalla me saadaan tää mustalaisvähemmistö vähemmäksi

Mustalaislähetyksen uskonnollinen tausta ja arvot näkyivät lastenkotitoiminnassa selvästi. Vuonna 1963 julkaistu videoleike Mustalaisten lastenkoti näyttää toisenlaisen kuvan innokkaasti uskonnon harjoittamiseen osallistuvista lastenkodin lapsista. “Luottamus korkeimman apuun antaa voimaa kestää vaikeudet, varsinkin silloin kun ollaan maailmanportilla yksin”. (YLE Kuvanauha 1963). Sari ja Nadja kertoivat molemmat siitä, miten uskontoa ja uskonnollisia tapoja tuputettiin pakolla lapsille. Haastatteluista nousi esiin mustalaislastenkodeista lähtöisin oleva ajatus oman kulttuurin pahuudesta. Nadja kertoi, ettei hän lastenkodista päästyään uskaltanut vuosikausiin myöntää olevansa romani, koska hänet oli opetettu häpeämään omaa kulttuuriaan ja itseään.

Nadja: meidät opetettiin häpeämään häpeämään tota omaa kulttuuria sanotaan et me ollaan varkaita ja me ollaan sitä ja me ollaan tätä ja ei missään nimessä ei minkäänlaista itsetunto meni niin kyllä alas että meni monta vuotta ku mä uskalsin ruveta sanomaan et mä oon mustalainen

Romanilastenkodissa asuneiden romanien identiteettiin liittyvät ongelmat on huomioitu viime vuosikymmenen aikana muun muassa Opetushallituksen ja sisäasiainministeriön yhteistyössä tekemässä oppaassa Romanin ja poliisin kohdatessa (2007). “Epäoikeudenmukainen kohtelu katkeroitti monia. Katkeruutta seuraa turtuminen ja turtumista aggressiivinen ja ylimielinen käyttäytyminen. He ja heidän lapsensa ovat suuremmassa vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta, koska heiltä yleensä puuttuu laaja sidosverkosto ja yhteisön tuki ja heidän oma identiteettinsä on usein kadoksissa ja rikkinäinen.” (Opetushallitus 2007, 10). Tämä on hyvä alku ymmärtämään laajempaa ongelmaa, jossa usein yhteiskunnallisista syistä johtuvat

epäkohdat on yksilöity henkilöön tai etniseen alkuperään liittyvinä.

Sijoituspäätöksistä ja lasten tilanteista vastuussa olevat sosiaalityöntekijät jäivät taka-alalle haastateltavien lapsuudessa. Sari kertoi, ettei hän koskaan tavannut sosiaalityöntekijäänsä, eikä muista että hänellä sellaista olisi ollutkaan. Tanjan kokemuksen mukaan lastenkodissa vääristeltiin totuutta silloin, kun sinne oli tulossa ulkopuolisia vierailijoita.

Tanja: ja jos ihan niinku juttelee oikeesti mitä siel on lapsille käynny niin tota ei ne oo ne ei oo niinku normaaleita et sillon pitäs jo lyyä henkselit lastensuojeluun eikä lastensuojelussa ei ne kato ei siellä nyt ku lastensuojelussa ilmoitetaan näin että me tullaan nytte maanantaina kello kolmetoista sitte katsomaan sinua nii sillon tulee kyllä pullat pöytään ja kahvit ja sit saattaa hoitaja ottaa lapsen syliin ja voi tämä meidän okki ku se on niin kiva se on niin mukava kun on siellä vieraita

Maija-Leena: niin niinku teatteria?

Tanja: ihan täyttä teatteria ja lastensuojelusta täällä on niin hyvin lapset lapset on hoitajan sylissä ja kaikki on niin hyvin ihan väärä paperi tulee ihan väärä paperi

Tanjan mielestä lastenkodeille ei tulisi ilmoittaa etukäteen vierailuista tai tarkastuskäynneistä, sillä silloin ei päästä näkemään laitoksen todellista tilaa vaan lavastettu esitys. Tanja kertoi miten hän Päiväkummun lastenkodissa asuessaan oli juuri tullut koulusta lastenkotiin nähdesään johtajapariskunnan pitävän kahta nuorempaa lasta sylissään. Tanja ihmetteli tätä suureen ääneen, koska lapsia ei saanut pitää sylissä. Tanjalta oli jäänyt huomaamatta paikalla oleva toimittaja, joka kysyi mitä tämä tarkoitti kommentillaan. Tanja kertoi, mutta haastattelua ei koskaan julkaistu johtajapariskunnan kiellosta.

5.2 Kasvatuskylmyys ja henkinen väkivalta

Kautta haastattelujen Sari, Tanja ja Nadja toivat esiin lastenkodin kylmää kasvatustapaa. Hoitajia kiellettiin ottamasta lapsia syliin auktoriteetin säilyttämisen vuoksi. Lapset lohduttivat uusia tulokkaita, jotka itkivät koti-ikävänsä. Hoitajat käskivät lapsia olemaan hiljaa. Kovasta kasvatuksesta kieli myös Tanjan muisto talvipakkasten aikaan, jolloin sotaveteraanitaustainen johtaja herätti lapset aamuyöllä neljältä pakottaen kaikki kävelylle metsään. Lapset laitettiin kävelemään viiden kilometrin matka ennen kuin annettiin lupa rakentaa laavu, sytyttää nuotio

ja syödä näkkileipää. Tämän jälkeen lapset kävelivät takaisin lastenkotiin ja lähtivät kouluun. Johtaja perusteli toimintaansa sillä, että taidot ovat olennaisia, jos lastenkodista lähtiessä ei löydy asuntoa.

Haastateltavien mielestä lastenkodin työntekijät olivat kuin liukuhihnalla töissä. Heillä ei ollut inhimillisyyttä tai empatiaa kohdata hädänalaisia lapsia, pelkkää työntekoa minuutilleen työvuorojen mukaisesti. Tanja kertoi Tiukulan lastenkodista keskusteltaessa lastenkodin hoitajien olleen naapurin navettatyttöjä, jotka vailla koulutusta ja elämäkokemusta olivat vastuussa romanilasten kasvatuksesta ja hoidosta. Myös johtajan osaamista arvosteltiin, sillä johtaja oli haastateltavan mukaan poikakodista tullut nuoriso-ohjaaja, joka johti lastenkotia poikakodista oppimillaan keinoilla. Erityisen vahingolliseksi Tanja koki sen väheksynnän ja alistamisen, mitä työntekijät lastenkodissa harjoittivat.

Tanja: ihan turhaan meette kouluun ei teistä tuu teistä ei tuu ku varkaita

Maija-Leena: sanoivat suoraan?

Tanja: nii heijän kuvitus mustalaisista ja tota ei en minä tiedä mä en voi antaa minkään näkösiä ainoo mitä kiitollista voi sanoo nii on ollu puhtautta ja ruokaa jos et saanu ruokarangaistusta

Henkinen väkivalta tuli kaikkien haastateltujen kertomana esiin osana lastenkotien arkea. Kun tavoitteena olisi ollut antaa lastenkodissa asuville lapsille valmiuksia pärjätä elämässä, päädyttiin Nadjan mukaan toimimaan täysin päinvastaisesti.

Nadja: meiltä vietiin niinku kaikki meiltä vietiin kaikki aseet mä monta kertaa ajattelin et miks meitä ei laiteta riviin ja ammuta saman tien niinku Hitler teki aikanaan mä oon monen kanssa joutunu näitä asioita puhumaan ja oon saanu puhuu ja vähän kirjottaakin niin mä oon sanonu sitä että meillä oli kaikki ne rangaistukset periaatteessa mitä Hitleriki teetti paitsi se että meitä ei ammuttu mutta se henkinen kidutus se oli niin julmaa

Sekä Tanja että Nadja kokivat lastenkodeissa tapahtuneen henkisen väkivallan äärimmäisen julmana. Sari pidättäytyi kertomasta tarkempia yksityiskohtia, mutta kertoi kuitenkin vähätelyn sattuneen syvälle. Sarille sanottiin, että hänestä ei koskaan tule yhtään mitään. Se on jäänyt hänelle mieleen ensimmäisenä, kun puhutaan lastenkotiajoista.

5.3 Väkiältä ja rangaistukset

Rangaistukset, väkivalta ja väkivaltaiset rangaistukset olivat aihepiiri, jotka puhututtivat haastateltuja eniten. Varsinkin Tiukulan lastenkoti korostui rangaistuksista ja väkivallanteoista keskusteltaessa.

Niin Nadja kuin Tanjakin toivat esiin konkreettisia esimerkkejä rangaistustavoista. He myös toisistaan tietämättä, sekä ilman johdatustani kertoivat samoista rangaistustavoista. Yksi näistä oli ruokailutilanteissa käytetty rangaistus, silloin jos ruoka oli jostain syystä lapselle mahdotonta syödä. Kaikki ruoka oli syötävä, ja jos ei sitä tehty vapaaehtoisesti, pakotettiin ruoka alas kurkusta lattialla maaten ja hoitajien pitäessä kiinni. Sekä Nadja että Tanja kertoivat esimerkit tietyistä ruoista, joita he eivät kyenneet syömään. Kun lapset oksensivat pakottamalla syötetyn ruoan ulos, oli oksennus syötävä.

Nadja: ku me syötiin ja jos ei läskinpalaa pystyny syömään ja oksenti sen nii piti se oksennuski yrittää syödä uudelleen ja jos ei oksennusta pystyny syömään uudelleen niin sai hirveesti raipasta

Raipparangaistus tarkoitti lasten lyöntiä ensimmäisenä käteen sattuvalla välineellä, joka oli usein putki tai vitsa. Rantasaunalla oli tätä varten talvisin sammio, jossa säilytettiin jäätynyttä muovilettoa, jota käytettiin lasten rankaisemiseen. Raipparangaistuksen lisäksi Nadja kertoi, miten lapsia heitettiin seinää päin näiden tehtyä jotain sallimatonta. Nurkkarangaistuksessa pienimpienkin lasten, kolmivuotiaista ylöspäin, piti seistä useita tunteja kerrallaan häpeämässä tekemäänsä. Nadja myös kertoi johtajan ottaneen silmätikuikseen muutamia lapsia, joita tämä kuritti fyysisesti vailla syytä. Muut lapset eivät uskaltaneet puuttua tilanteisiin.

Nadja: me sairastuttiin pelkoon siis pelättiin jatkuvasti ei uskallettu oikeestaan tehdä mitään me oltiin varmaan niin kilttejä lapsia ku voi olla mut hoitajat kyl löys ja johtaja löys aina meistä vikaa

Raipparangaistus oli yleisin rangaistusmenetelmä, ja sitä tapahtui usein. Tanja puolestaan kertoi edellä mainittujen lisäksi maakellari-, ruoka-, puunkierto- ja valvomisrangaistukset. Maakellarirangaistuksessa käytettiin Tiukulan lastenkodin päärakennuksen maakellaria, joka oli kooltaan noin metrin sivuiltaan ja kaksi syvyydeltään. Lapsia laitettiin sinne monta, jopa kahdeksan, kerrallaan. Aukon päälle laitettiin painava luukku, jota lapset eivät jaksaneet työntää pois paikoiltaan. Kellarissa ei ollut mitään valaistusta. Tanja kertoi, miten he sai-

vat kynttilänpätkiä lahjaksi vanhainkodin mummoilta, joiden luona he kävivät silloin tällöin laulamassa. Näitä kynttilöitä he sytyttivät ollessaan lukittuina maakellariin ja pelätessään tukehtumiskuolemaa.

Tanja: sitten ku me ollaan oltu vähän aikaa siellä kellarissa ja sytytettiin ne kynttilät ja sitku se kävi lepattamaan se kynttilä niin me sammutettiin ja sit nyt me tiedetään et nyt me kuolla ja sit me otettiin toinen toisiamme kaulasta kiinni ja pyydettiin anteeksi jos oltiin kiusattu toinen toisiamme

Tanja kertoi, ettei maakellarirangaistusta ole aina uskottu todeksi, vaan se on kuitattu lasten mielikuvituksen tuotteeksi. Tiukulan lastenkodin vanha hoitaja oli kuitenkin vahvistanut maakellarirangaistuksen olemassaolon vuosikymmeniä tapahtumien jälkeen.

Tanja: melkein yhdeksänkymmentävuotias entinen hoitaja se tulee siihen ja sanoo kyllä se pitää paikkaansa että siinä oli yksi semmonen nelivuotias tyttö nii kyylättiin että missä se on nii joku oli laittanu sen sinne maakellariin ja se oli tajuttomana että se ei sillä oli niinku loppunu jo se happi siellä nii se sai viety sen sinne niinku ulos ja siel on niinku että antaa tekohengitystä ja se selvis sillä tavalla se tyttö että tota ei ne ollu mietoja juttuja

Ruokarangaistuksessa rangaistuksen kohteena oleva lapsi jätettiin ruoatta, Tanjan kohdalla kyse oli kolmesta päivästä. Rangaistus tuli kärkevistä sanoista, ja tarkoitti sitä, että Tanja ei saanut ruokaa ennen kuin oli tehnyt vaadittavat työtehtävät. Tehtävät olivat kuitenkin kenelle tahansa mahdottomia suorittaa. Puunkiertorangaistuksessa lapsen piti kiertää kahta puuta kolme tai neljä tuntia. Valvomisrangaistuksessa lapsi laitettiin nurkkaan seisomaan useiksi tunneiksi myöhään illalla. Vaikka rangaistustapoja oli monia, ja osa teki fyysisesti hyvinkin kipeää jättäen myös pahoja jälkiä, koettiin henkiset haavat pahimmiksi.

Tanja: nii joku lapsi teki jotain ja se kysy kuka teki ei kukaan sanonu saatiin kaikki sillä housut puoleen kinttuun ja sit sillä jäisellä muovijutulla sillä hakattiin joka lapsi mutta ne on vielä niinku sillä tavalla ne on ohimeneviä niistä ei jääny kuin rannut vaa

Maija-Leena: nii

Tanja: ja ku rannut meni nii hyvä oli

Maija-Leena: nii että ruumiillinen kipu unohtuu mutta se henkinen

Tanja: nii

Tanja kertoi, ettei hän vielääkään, vuosikymmeniä myöhemmin kykene nukkumaan ilman valoja pimeyden pelon vuoksi. Lapsuudessa käytetyistä rangaistusmenetelmistä johtuen myös ahtaanpaikankammo on vaikeuttanut elämää lastenkodista lähdettyä.

5.4 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Lastenkotilasten seksuaalinen hyväksikäyttö on teema, josta puhuminen on vaikeata kaikille osapuolille. Haastateltavista kaksi nosti asian itse esiin kertomalla omakohtaisista kokemuksistaan.

Maija-Leena: Ja siellä oli ihan siis seksuaalista hyväksikäyttöä?

Tanja: Ihan joka näissä lastenkodeissa johtajista lähtien

Hyväksikäyttäjien joukosta löytyi niin johtajia kuin työntekijöitäkin. Ne johtajat, jotka eivät itse käyttäneet lapsia hyväksi, olivat Tanjan mukaan tietoisia tapahtumista, ja antoivat niiden jatkoa. Tanja kertoi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneen useita kymmeniä lapsia useammassa Mustalaislähetyksen lastenkodissa. Itse hän oli uhrina Tiukulan lastenkodissa, kuten Nadjakin. Jälkeenpäin entiset romanilastenkodeissa seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneet lapset nostivat joukolla syytteitä hyväksikäyttäjiään kohtaan, mutta rikoksien kerrottiin jo vanhentuneen. Tanja peräänkuuluttaa avoimemman keskustelun perään väärintekojen julkituomiseksi.

Tanja: ja niinku tuo pedofilikin nii se pitää puuttua ja puhua ääneen noissa lastenkodeissa ihan sen takia että jos siitä ei puhuta silloin siellä tapahtuu mutku silloin ku siitä tietään ja puhutaan nii silloin ne tekijät ne on varovaisia ne ei tee se vaan menee niin minä oon tämän näin ainaki luulen

Maija-Leena: niin

Tanja: tuolla ku peittivät niin ne sai tehdä mitä vaan otti lapsia kotiinsa ja

Maija-Leena: nii yöksi?

Tanja: nii

Maija-Leena: ku muut meni nukkumaan nii otettii mukaa?

Tanja: nii tai siis se meni vaan näin että sit tuli viikonloppu ja sä pääset ton ton työntekijän mukaan

Maija-Leena: pitkö sinne mennä vaikka ei ois halunnu?

Tanja: no yleensäki ne pedofililit on vielä semmosia että ne osaa niinku luikerrella ne osaa niinku ne ostaa niille kaikkee sitte ja voi se on niin kiva kiva helpoo tommosta lasta niinku tota tota pitää hyvänä hyvänä mielellä mikä ei oo mitään saanu sitä on niin helppo ja sitku ei oo oikeesti kukaan kuka kuuntelee ja uskoo nii ei hyvä mieli lasta ku ei uskota jos on sanonu jotain se on vielä yks semmonen mikä oli ainaki siihen aikaan et ei lasta uskottu

Myös Nadjalla on samankaltaisia kokemuksia erityisesti Tiukulan lastenkodista. Nadja kertoi, miten onnellisia lapset olivat ensimmäisen johtajapariskunnan vaihtuessa toisiin. Ensimmäinen johtajapariskunta oli tiukasti ruumiillisten rangaistusten kannalla, ja he herättivät suurta pelkoa lasten joukossa. Johtajaparin vaihtuessa lapset ehtivät olla hetken helpottuneita. Uusi johtajapariskunta paljastui kuitenkin Nadjan mukaan pian hyväksikäyttäjiksi. Nadja kertoi johtajien käyttäneen lukuisia lapsia hyväksi seksuaalisesti, ja jos joku pisti vastaan, siirrettiin tämä valtion koulukotiin.

Nadja: sit oli toinen kerta ku yks mies sitten kans teki mä muistan vaan ku se työnsi ja sitten mulla on bläk edelleenki tietysti aikuisena ihmisenä tietysti tiedän mitä siinä on tapahtunu ja sen muistan ku se nous siitä pois ja se mikä mulla oli pelko kokoajan oonko mä raskaana niin paljon mä jo tiesin silloin asioita että ku miehen kanssa ollaan nii ollaan raskaana tullaan raskaaks ja mä varmaan neljä vuotta pelkäsin että oonko mä raskaana

Maija-Leena: joo

Nadja: enkä mä uskaltanu keneltäkään kysyä

Maija-Leena: miten se sit käytännössä toteutu siis oliko

Nadja: no oltiin lapsille hyviä

Maija-Leena: niin tapahtuko se siellä lastenkodissa

Nadja: lapshan menee äkkiä siihen että ku tuon on hyvä nii se on varmaan ihan sama et jos kerrot niin tapahtuu kiristetään jos kerrot niin tapahtuu niin ja niin ja niin

Maija-Leena: joo no miten tota kuitenkin ihmisten seksuaalista hyväksikäyttöä oli tosi paljon niin tuliko sitten kukaan esimerkiksi raskaaksi?

Nadja: ei ei sen ne kyllä osas katsoa että raskaaksi ei kukaan tullu

Maija-Leena: joo

Nadja: ku aikuiset ihmiset on ja sitte ku me oltiin niin pieniäkin vielä eihä meillä ollu kuukautisiakaan monilla

Maija-Leena: nii aivan että puhutaan ihan lapsen

Nadja: eikä pojatkaan oo vielä kehittyny että ois niin ku näitä että ihan pentuja siis

Maija-Leena: osaat sä yhtään arvioida että minkä ikäinen oli nuorin?

Nadja: nuorin on ollu tota varmaan kaks vuotias

Nadja kertoi tapahtumista niin Mustalaislähetyksen toiminnanjohtajalle kuin muillekin auktoriteettitahoille. Tämä ei kuitenkaan johtanut syytteiden nostamiseen, eikä asioiden käsittelyyn sisäisesti tai ulkoisesti. Nadjan ja Tanjan mukaan lastenkodeissa tapahtunut seksuaalinen hyväksikäyttö oli yleisesti johtotasolla tiedossa, mutta siihen ei puututtu millään tavalla. Janette Grönfors toivoo lähivuosien tuovan muutoksen siihen, että romanilasten hyväksikäytökokemuksia lastenkodeissa ja kasvattikodeissa tutkittaisiin systemaattisemmin. (Grönfors 2012, 245).

6 “SANOTTIIN VAA KELLONAIKA MILLON PITÄÄ OLLA POIS”

Tässä luvussa käsittelen lastenkotiajan päättymistä ja sieltä lähtemistä, sekä haastateltavien selviytymiskokemuksia tämän jälkeen. Romanilastenkodeista lähteneet lapset kokivat voimakasta syrjintää valtaväestön lisäksi myös romaniyhteisön jäsenten toimesta. Mustalaislähteyksien lastenkodeissa asuneiden lasten selviytymisestä aikuisena on tehty selvitys Ai tää lastenkodin lapsi (2009) Janette Grönforsin ja Anna Maria Viljasen toimesta. Tätä aiemmin aihepiiriä on tutkinut Esa Hinkkanen pro gradu –työssään Lastenkodissa olleiden mustalaisnuorten myöhempi sosiaalistuminen Helsingin seudulla (1974). Grönforsin ja Viljasen selvityksessä käsiteltiin muun muassa haastatelluiden romani-identiteetin muodostumista sekä osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan järjestöjen, politiikan ja seurakuntien kautta. Nykyään itsestäänselvyydeksi käsitetty lastensuojelulaitoksessa asumisen jälkeinen jälkihuolto oli vähäistä, tai sitä ei ollut ollenkaan. Selvityksen mukaan haastatellut olisivat kaivanneet jälkihuoltoa, joka olisi ollut parempaa ja tehokkaampaa. Toiveita esitettiin myös terapiamahdollisuudesta. (Grönfors & Viljanen 2009; Hinkkanen 1974).

6.1 Lähtö

Lastenkodista pois muuttaminen oli iso muutos jokaiselle haastatellulle. Vaikka lastenkodissa vietettyä aikaa ei kuvailtu onnelliseksi tai turvalliseksi, oli lähteminen ja sen jälkeinen aika täynnä uudenlaista turvattomuutta. Kaikki kolme haastateltavaa kertoivat, etteivät he saaneet mitään apua tai tukea lastenkodista tai oman kunnan sosiaalitoimistosta joutuessaan muuttamaan pois lastenkodista. Sari kertoi olleensa seitsemäntoistavuotias lähtiessään. Hän joutui kohtamaan tulevaisuuden tyhjin käsin, ja yksin. Hänellä ei ollut rahaa eikä asuntoa, eikä häntä neuvottu niiden hankkimisessa.

Maija-Leena: no koetko sä että sä sait hyvät lähtökohdat sieltä lastenkodista?

Sari: mitä?

Maija-Leena: niin että koetko sä että sä sait hyvät lähtökohdat sieltä lastenkodista?

Sari: no en mä mitään hyvää saanu ei sitä voi sanoa

Sari kertoi, ettei hän tiennyt, mitä hän tarvitsee uudessa elämässä. Jälkikäteen hän toivoi, että olisi saanut lastenkodista edes vähän rahaa mukaansa, jotta olisi ollut mahdollisuus pärjätä jollain tavalla. Sari suuntasi lastenkodista Helsinkiin puolittujen luokse. Elämä oli karikkoista, eikä entisellä lastenkodin lapsella ollut taitoa eikä resursseja sitä muuttaa.

Tanjan kokemukset olivat samansuuntaisia. Tanjakaan ei saanut lastenkodista minkäänlaista tukea, ei henkistä eikä materiaalista. Tanjalle ilmoitettiin, että hänen tulee lähteä lastenkodista pois kahden tunnin kuluessa ilmoituksesta. Tanja ei saanut mukaansa muuta kuin vanhoja valokuvia.

Tanja: joo kaks tuntia aikasemmin että kello oli kaks ja neljään mennessä piti olla pois ku johtajalta loppu se työaika nii piti olla pois sillo ja tota se laki mikä oli vielä siihen aikaan suomessa irtolaisuuslaki mä muistan vielä ihan selvästi ku mä jäin ratsiaan ja ne kysyi henkkareita ja mä kysyin et mikä ihmeen se on siis niinku mitä ja ne älä nyt pelleile onhan sulla joku joku mikä ei mulla oo mitään mulla ei oo ku valokuvia vaan ja mä oon niinku näin ja ne katto vaa et mikä ihme tää on ja sit siinä onneks oli siinä mun sukulaisii ja ne sano et tää on lastenkodista ne on laittanu sen pois et ei sil oo ees olemassakaan nii oli vaan hyvä et poliisi toinen poliisi oli jo viemässä mua niinku läänille jo ku mä oon irtolainen nii eipäs viedäkään ku hän neuvotteli ja vei sinne olisko se ollu yrjön vai missä se oli yrjönkadulla siellä sit se neuvo et sun pitää hankkia tämmöset ja tämmöset paperit ihan olin pihalla että tota

Maija-Leena: eli ei tullu niinku lähtöpakettia

Tanja: ei

Tanja meni aikuisena käymään sijoituskuntansa sosiaalitoimistossa, ja pyysi sieltä itseään koskevat asiakirjat. Asiakirjoissa kerrottiin valheellisesti, että Tanja sijoitettiin sijaisperheeseen lastenkodista. Tanja kuuli tästä ensimmäisen kerran aikuisena. Tanjan käsityksen mukaan kyseessä oli huijaus, jossa kunnalta oli saatu vielä vuodeksi rahaa Tanjan sijoitukseen, vaikka tosiasiaa Tanja joutui lähtemään kadulle. Joutuessaan lähtemään Tanja oli viisitoistavuotias.

Nadjan kokemukset poikkeavat jonkin verran Sarin ja Tanjan kokemuksista. Nadja kertoi että hänellä kävi tuuri, sillä hän pääsi suoraan lastenkodista opiskelemaan opistoon. Opistossa hän asui yhden henkilökunnan jäsenen luona. Nadja kertoi, miten hän lastenkodista opis-

toon lähdettyään halusi osoittaa olevansa luottamuksen arvoinen. Mielessä säilyi lastenkodin opetukset siitä, että kaikki romanilapset ovat varkaita. Asuessaan opiston työntekijän luona Nadja yritti olla niin kunnollinen kuin mahdollista.

Nadja: ku hän meni jonneki kokouksiin tai jonneki ja oli koko päivän poissa nii mä en menny jääkaapille ku mä ajattelin että en mä voi ottaa ku en oo saanu lupaa eli koko päivän olin sit syömättä ja sitten ku tää tuli kotia nii se näki heti mun kasvoista että mitä nyt ja mä rupesin itkee että mä en oo syönyt että mulla on niinku nälkä siis tämä siis eiks tää eiks tää niinku osota siis aiva hirveetä niinku siis mää oon valmis olemaan vaikka nälässä ku että että minusta ei vaan sanota että minä olen varas

Maija-Leena: no kyllä

Nadja: se oli jotain nii ja sit se sano että täällä saat syödä aina mennä jääkaapille ihan sillon ku haluat että se ei oo varastamista ei hän huomioinu tämmösiä asioita tajunnu tietenkää perhelapsena

Myös Nadja kertoi joutuneensa kokemaan tyhjyyden tunteen lähdettyään lastenkodista ilman mitään. Nadja koki, että hänellä oli käynyt tuuri hänen päästyään opistoon ja saatuaan yöpajan ystävällisen ihmisen luota.

6.2 Romaniyhteisöön liittyminen

Mustalaislähetyksen lastenkodeissa ei opetettu lapsille romanikulttuuria. Grönforsin selityksessä Ai tää lastenkodin lapsi todettiin, ettei lasten romanitaustaa huomioitu romanikielen opetusta lukuun ottamatta. Haastateltavani kertoivat jokainen, ettei romanitaustaa huomioitu millään tavalla, ei myöskään kieltä opettamalla. Tämä vaikutti suuresti romaninuorten romaniyhteisöön sopeutumiseen lastenkodissa vietetyn lapsuuden jälkeen. (Grönfors 2009).

Sari antoi hyvin kielteisen kuvan romaniyhteisöön liittymisestä. Hänen mukaansa häntä ei sinne haluttu, eikä hän olisi sinne itsekään halunnut. Sari kertoi erottautuneensa romaniyhteisöstä omasta halustaan. Hän koki romaninaisen asun kauhistuksena, eikä suostunut pukemaan sitä päällensä. Romanilastenkodissa lapset puettiin valtaväestön vaatteisiin, ja niissä vaatteissa lastenkodista myös lähdettiin. Romaniyhteisön mallia ei saatu keneltäkään, sillä romaniyhteisön jäseniä ei käynyt lastenkodissa usein vierailulla. Romanian käyttämiä vaatteita pidettiin kummallisina.

Maija-Leena: eli sulla ei oo koskaan ollut hametta päällä?

Sari: ei en ikinä ois pistänyt hyi

Maija-Leena: minkä takia?

Sari: no ei vaa

Maija-Leena: minkä takia se oli sellanen asia että ei missään nimessä?

Sari: eihän sitä ollu tottunu sitä piti vähän itse kummajaisena niitä

Sari teki selvän pesäeron romaniyhteisön ja itsensä välille, ja pyrki sulautumaan valtaväestön pariin. Tanja puolestaan kertoi tulleen jollakin tavalla hyväksytyksi romaniyhteisön puolelta. Sukulaiset hyväksyivät Tanjan, vaikkei Tanjakaan osannut pitää romanivaatteita. Tanja joutui näkemään kovan työn opetellessaan romaniyhteisön tapoja lastenkodista lähdettyään. Mustalaislähetyksen lastenkodissa ei opetettu yksinkertaisimpiakaan romanikulttuuriin kuuluvia tapoja, kuten tietynlaisesta puhtaudesta huolehtimista. Vanhempien kunnioittaminen on Tanjan mielestä tärkeä asia, vaikkei muutoin olisikaan kovin tarkka kulttuurisidonnaisista käytännöistä. Tanja kertoi, miten hän ja monet muut ovat väliinputoajia lastenkotitaustan vuoksi.

Tanja: moni on menny sen takia ku ne ei oo osannu käyttäytyä ne ei tota jääny omien luokse vaa hakeutu yksinäisyyteen sitte valkolaiset pitää mustalaisena ja mustalaiset pitää valkolaisena ne on ihan oma sakkisa nää mustalaislähetyksen lastenkodin lapset tommosetki jotka on vielä suomalaisii ja on lastenkodissa ne vielä sopeutuu tähän tähän ku ne on valkosia mutta meitä ei hyväksy mustalaiset eikä valkolaiset hyväksy meitä että me ollaan oman tien kulkijoita

6.3 Selviytymisen kokemuksia

Esa Hinkkanen haastatteli 1970-luvun alkupuolella 40 lastenkodissa asunutta, vuosien 1942-1956 välillä syntynyttä, romaninuorta. Hinkkanen selvitti lastensuojeluviraston arkistosta myös haastateltujen sijoitussyyt, jotka olivat melkein aina sosiaalisia (vanhempien asunnottomuus, varattomuus tai sairaus). Hinkkasen tutkielmassa selvitettiin näiden romaninuorten sosiaalistumista yhteiskuntaan. Hinkkanen raportoi kaikkien suostuneen erittäin mielellään haastateltaviksi, sillä he toivoivat heitä ja heidän lapsuuttaan koskevien epäkohtien saavan

“mahdollisimman suurta julkisuutta, jotta nyt lastenkodeissa oleville lapsille järjestyisi edes hieman paremmat olot kuin heillä itsellään oli ollut”. Omat haastateltavani ovat todennäköisesti sitä ikäpolvea, joiden olosuhteisiin Hinkkasen haastateltavat toivoivat pystyvänsä vaikuttamaan osallistumisellaan. (Hinkkanen 1974).

Selviytyminen Mustalaislähetyksen lastenkodin jälkeisessä elämässä ei ollut itsestäänselvyys. Sari, Tanja ja Nadja kertoivat kaikki entisistä lastenkotikavereista, jotka eivät kyenneet jatkamaan elämää vaan päätyivät tekemään itsemurhan. Sari ajattelee syynä olevan lastenkotitautaan aiheuttama henkisesti vajavainen lapsuus, joka on johtanut siihen, ettei tiedetä ketä ollaan. Tanja kertoo viidestätoista itsemurhaan päätyneestä lapsesta, jotka ennen asuivat Päiväkummun lastenkodissa. Tanjan mielestä luvut kertovat kaltoinkohtelusta, ja hänen mielestään asiaa pitää tutkia lisää.

Tanja: jälkeenpäin niinku ajatellu nii ne on ollu ihan laittomia ei ne ei ne normaaleita ne sai paskaa aikaseksi paljon paskaa ja sanotaan näin et kuka on selvinny elämässään niinku suht koht hyvin niin hyvä on vahvoja on paljon on sellasia lapsii jotka ei ollu vahvoja ja on tappaneet ittesä

Nadja koki, ettei itsemurhaan päätyneillä ollut vaihtoehtoa; vain vahvimmat selvisivät.

Nadja: mut se kuvottaa siis se inhottaa ku sitä rupee miettimään et miten ihmiset on voinu olla näin pahoja ja julmia et miten monen lapsen elämän ne piiskas ja miten monet lapset teki itsemurhan ja suurin osa lapsista niistä kaikista on mielenterveysongelmaisia että ei ei eikä voi olettaakaan että vois tulla jotenki ehjiä kun juuret on jokaisella niin kipeät

Maija-Leena: niin ja sä oot sit kuitenkin jaksanu elää ku toiset muut jotka on sitten itsemurhaan päätyny

Nadja: kyllä määkin oon itte yrittäny kaks kertaa itsemurhaa mutten kummassakaan onnistunu että tota en oo jaksanu elää

Rankoista kokemuksista huolimatta kaikki kolme kokevat, että he ovat niitä, jotka ovat selvinneet vastoinkäymisistä huolimatta. Sari kertoi, ettei häntä ole nitistetty ja että oma tahto löytyy, vaikka sitä on yritetty häneltä viedä. Tanja kertoi olleensa jo kolmekymppinen, ennen kuin hän sai ensimmäisen oman huoneen. Sitä ennen hän eli asunnottomana kiertolaisena. Tanja kertoo selviytyneensä, vaikkei pystykään kuvailemaan itseään vahvaksi. Nadja miettii välillä miten erilaista elämä olisi voinut olla. Vaikka lastenkodissa eletty aika ei ole kuin

viidesosa koko elämästä, on sen merkitys säilynyt kaikki nämä ajanjaksoa seuranneet vuosikymmenet.

Maija-Leena: mitä se sitten tarkoitti sen lastenkotiajan jälkeen ku kuitenkin fakta on se että romanilapsia siellä asu ja sitte ku pitäs palata lastenkodista yhteiskuntaan nii mitäs sitte?

Nadja: no se oli helvettiä monelle niin minulle ku kaikille muille suuri osa teki itsemurhan niin ku mä sanoin ja eihän ne kestäny sitä ja sit sairastuvat mielenterveysongelmiin ja ottivat vääriä kumppaneita elämään ja sitten vielä tämmönen mikä on että lastenkodin lapset ei voi tavallaan olla keskenään koska ensin se on nostalgiaa ja ihanaa ku ollaan yhdessä mutta sitten rupee tulee ne peikot ulos ja ne kivut ja sitten monet rupee tavallaan syyttelemään toisia ja se tulee vaikkei sitä haluiskaan nii ku tiedät tän peilipsykologian että näkee tavallaan toisessa niitä kipuja mitä itsessä ja sitten se että ei uskalla puhua omista asioista toisille lastenkodin lapsille ei vieläkään koska niissä niissä ne ei oo saanu rakkautta koskaan niissä suurin osa on muuttunu muuksi itteni lukien

Maija-Leena: no onko sut onko sulle tarjottu missään vaiheessa apua siihen että sä olisit päässy juttelemaan noista?

Nadja: kyllä mulle jossain vaiheessa tarjottiin mut sit se meni aina niin että ku mä rupesin puhumaan psykologien kanssa niin ne psykologit mä huomasin että mä oon kohta se joka puhuu psykologin että hoidan psykologia sillon mä päätin että mä en mihinkään ammattiauttajalle että mä puhun kavereitten ja ystävien kanssa ja ja että kyllä niinku siihen aikaan psykologit oli huonoja ei ollu sellasta ammattitaidollisuutta mitä varmaan tänä päivänä on ihan eri lailla

Maija-Leena: joo

Nadja: kun ajattelee sitä että tästä on melkein neljäkymmentä nii neljäkymmentä vuotta tulee kaikesta että nii että nii jos mennään niinku tähän päivään

6.4 Parannusehdotuksia

Haastatteluista nousi esille haastateltavien halu parannuksiin. He toivovat, ettei muiden enää tarvitsisi kokea samaa, kuin mitä he ovat joutuneet kokemaan. Tanja näkee heidän lapsuusai-
kanaan Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminnan olleen pelkkää valkaisemispolitiikkaa ja ra-
hanahneutta. Vaikka resurssit ja tilat olivat hienot, ei saatu aikaiseksi hyvää lopputulosta.

*Tanja: mulla on tullu sellanen viha suomalaisia kohtaan siis mä niinku
musta tuntuu että ne on syöny mun elämän että jos mulle annetaan vaikka
näin että mulle annetaan tota sanotaan nyt vaikka näin että mulle anne-
taan uus linja-auto niin kyllähän mä kuskaan sillä ihmisiä hyvä auto millä
kuskaa ihmisiä sillon mä teen niinku näin jos mulle annetaan hyvä hyvät
paikat hoitaa lapsia niin miksei hoideta lapsia hyvin*

Erityisesti keskustelua herätti se, että romanilapset eristettiin omiin lastenkoteihin, joissa ei
työskennellyt ainoatakaan romanitaustaista henkilöä, eikä romanilasten kulttuuritaustaa huo-
mioitu millään muulla tavalla kuin negatiivisesti. Tanja koki romanilastencodeista olevan
hyötyä vain siinä tapauksessa, että niissä autetaan lasten romani-identiteetin kasvua, ja mah-
dollistetaan oman kulttuuritaustan rinnalla olo läpi lapsuuden. Muussa tapauksessa Tanjan
mielestä olisi parempi, ettei lastenkoteja eroteltaisi valtaväestön ja eri vähemmistöjen omiksi
laitoksiksi, vaan kaikki lapset saisivat samanlaisen ja tasapuolisen kohtelun kaikille avoimis-
sa lastenkodissa.

Lastenkotien valvontamekanismit ja sosiaalityöntekijöiden velvollisuudet olivat Tanjan mie-
lestä kohtia, joihin on kiinnitettävä huomiota. Tanjan mielestä sosiaalityöntekijän velvolli-
suus on varmistua siitä, että lapsella on sijoituspaikassaan hyvä olla. Tämän varmistamiseksi
sosiaalityöntekijän tulee jutella lapsen kanssa säännöllisesti, tarkastaa lastenkoti tarpeeksi
usein, sekä mielellään keskustella myös naapurien ja muiden asianomaisten kanssa.

Lastenkotilasten, varsinkin vähemmistöjen edustajien, kokemia kaltoinkohtelukokemuksia
on tutkittu useissa eri maissa. Muun muassa Irlannissa, Australiassa ja Ruotsissa on tehty
selvityksiä kaltoinkohtelukokemuksiin liittyen. Nyt myös Suomessa on aloitettu mittava sel-
vitys lastenkotilasten tilanteista ensimmäisen lastensuojelulain aikana. Nadjan mielestä sel-
vityksen pitäisi johtaa presidentin romaneille esittämään anteeksipyyntöön heihin kohdistu-
neen kohtelun vuoksi. Ruotsissa ollaan jo Suomea pidemmällä, sillä hallitus on päättänyt,
että lastenkodeissa epäasiallisesti kohdelluilla ihmisillä on oikeus hakea korvausta valtiolta,

ja Australiassakin on pyydetty tapahtuneita anteeksi pääministerin taholta. (Grönfors 2012, 245; Parliament of Australia; Statens offentliga utredningar 2011).

Nadja: ja niitä on aika monta maata jotka pyytäny ihan presidenttitasolla anteeksi ja mä oon samaa mieltä että presidentin pitäis pyytää anteeks meiltä ihan siis vaikka se ei parannakaan niitä haavoja mutta periaatteesta että Suomi kuulee mitä me on jouduttu käymään läpi

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olen ollut kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia romanilastenkodeissa asuneilla romaneilla on ensimmäisen lastensuojelulain ajalta. Aineistona toimi kolmen romanihenkilön haastattelut. Olen katsonut aihetta muistitietotutkimuksen, kokemuksen tutkimuksen sekä historian tutkimuksen näkökulmista. Tutkimuskysymykseeni - millaisia muistitiedonvaraisia kokemuksia Suomessa lastensuojelulaitoksissa asuneilla romaneilla on? – sain vastauksia, jotka analysoin teemoittelemalla. Tutkimukseni kontekstina toimi lastensuojelun laitoshoidon ensimmäisen lastensuojelulain aikana, johon ajoittuu kaikkien haastateltavien alle 20 vuotiaana lastenkodeissa viettämä aika. Seuraavaksi tuon tulokset esille tiivistettynä.

7.1 Keskeiset tutkimustulokset

Vuoden 1936 lastensuojelulaki mahdollisti huostaanoton joko 11 §:n⁶ mukaisesti huoltajien kanssa yhteistyönä, tai niin kutsutun ”pakkohuostaanoton” 12 §:ään⁷ vedoten. Haastateltavat eivät osanneet sanoa, olivatko heidän vanhempansa toimineet yhteistyössä viranomaisten kanssa. Kolmesta haastatellusta kaksi tiesi kertoa joutuneensa lastenkotiin heti syntymän jälkeen. Toinen arvioi vanhempien eron vaikuttaneen siten, että isä löysi uuden kumppanin jättäen perheensä, ja äiti ei jaksanut huolehtia lapsesta yksin. Toisen kohdalla äiti synnytti lapsen Ensikodissa, josta lapsi siirrettiin lastenkotiin äidin hoitokyvyttömyyden vuoksi. Kolmas ei osannut tai halunnut kertoa aivan varhaislapsuudestaan, mutta tiesi olleensa jossain lastenkodissa Helsingissä ennen siirtymistään Mustalaislähetyksen lastenkotiin seitsemänvuotiaana.

Kukaan haastatelluista ei viettänyt koko lapsuuttaan samassa lastenkodissa, vaan paikat vaihtuivat Mustalaislähetyksen lastenkotien kesken. Varhaislapsuuteen liittyvien muistojen ja biologiseen perheeseen liittyvä tiedonpuute on ymmärrettävää, sillä yksikään haastatelluista ei ollut yhteydessä perheeseensä lastenkotivuosina. Tämä poikkeaa vahvasti Kristin Olsonin

⁶”Jos lautakunta katsoo 9§:n 2 momentissa mainitut toimenpiteet riittämättömiksi tai jos suojeluvalvonta ei ole johtanut tarkoitettuun tulokseen, koettakoon lautakunta aikaansaada lapsen tai nuoren henkilön vanhempien tai holhoojan kanssa kirjallisen sopimuksen, jolla lapsi luovutetaan lautakunnan huostaan kodin ulkopuolella kasvatettavaksi. Sellaisella sopimuksella on yhtäläinen pätevyys ja vaikutus, kuin jos lapsen ottaminen kodin ulkopuolella kasvatettavaksi olisi tapahtunut 12§:ssä mainitun päätöksen nojalla.” (Lastensuojelulaki 17.1.1936/52, 11 §).

⁷”Jollei 11§:ssä mainittua sopimusta saada aikaan, tulee huoltolautakunnan päättää, onko lapsi tai nuori henkilö otettava lautakunnan huostaan. Kun lautakunta on päättänyt ottaa lapsen tai nuoren henkilön huostaansa, menettävät vanhemmat oikeutensa hänen hoitamiseensa ja kasvattamiseensa, ja tämä oikeus siirtyy huoltolautakunnalle.” (Lastensuojelulaki 17.1.1936/52, 12 §).

käsityksestä Mustalaislähetyksen lastenkotilasten oloista, vaikka hän muutoin suhtautuikin kriittisesti romanilasten eristämiseen erillisiin lastenkoteihin pois romanikulttuurin vaikutuksen alta. Olsonin näkemyksen mukaan vanhempien ja lasten ”yhteyttä ylläpidetään jatkuvasti”. (Olsoni 1967, 172-173).

Lastenkodissa vietetyt vuodet herättivät paljon erilaisia muistoja, jotka ovat silti nivottavissa yhteen; kaikkien haastattelujen aikana sivuttiin vain harvoin positiivisia kokemuksia lastenkotiajoilta. Haastateltavat kertoivat muun muassa kokemuksistaan niin henkiseen kuin fyysiseenkin väkivaltaan, seksuaaliseen hyväksikäyttöön, kasvatuskylmyyteen ja eristämiseen liittyen. Eristämisellä viitattiin pitkälti romanilasten valkaisemisyhkymiysiin, sillä heidät eristettiin omiin lastenkoteihin, jossa romanikulttuuria ei harjoitettu ja valtaväestön tapoja ihannoitiin romanitapojen kustannuksella. Henkinen väkivalta näkyi erityisesti väheksynnässä ja romaniuden stigmatisoinnissa, mutta myös kasvatuskylmyytenä. Vaikka muistot fyysisestä väkivallasta ovat hyvin tallessa, kertoivat haastatellut henkisen väkivallan jättäneet pahimmat jäljet. Kun tutkittavat tapahtumat eivät ole enää tätä päivää, tulee pohtia sitä, mikä on milloinkin ollut hyväksyttävää toimintaa. Voidaanko esimerkiksi fyysinen väkivalta laittaa kurituksen nimiin, vaikka lastenkodeissa ja koulukodeissa ruumiillinen kuritus kiellettiin viimeistään vuonna 1965 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 8-9)?

Haastateltavat kertoivat raipparangaistuksista, oksennuksen syöttämisestä, maakellarirangaistuksesta, ruoatta jättämisestä ja monesta muusta lapsen fyysiseen hyvinvointiin vaikuttaneesta teosta, joiden suorittajina olivat yhtälailla lastenkotien johtajat kuin palkatut työntekijätkin. Seksuaalista hyväksikäyttöä kertoi kokeneensa kolmesta haastateltavasta kaksi, kahdessa eri romanilastenkodissa. Kuten rangaistuksienkin kohdalla, myös hyväksikäyttäjistä löytyi niin johtajia kuin alemman tason työntekijöitä. Haastateltavat kertoivat siitä pelosta, mikä heillä oli sisällään, kun heidät pakotettiin asioihin, joista he eivät vielä tienneet mitään. Hyväksikäyttöä kokeneiden lasten ikähaarukkaa tiedusteltaessa nuorimman arvioituksi iäksi muodostui kaksi vuotta.

Lastenkoti oli haastatelluille koti, sen seinien sisäpuolelle sulkemista tapahtumista huolimatta, ja sieltä lähteminen koettiin hyvin pelottavana. Jo vuoden 1936 lastensuojelulaissa määrättiin lautakunnan huolehtimisvelvollisuudesta perusasioiden suhteen nuoren vapautuessa lastenkodista⁸. Haastateltavien mukaan näin ei kuitenkaan tapahtunut. Kukaan heistä ei saanut tukea tai apua sosiaalitoimistosta tai -lautakunnalta. Yhdellä kolmesta haastateltavasta

⁸”Kun lapsi tai nuori henkilö päästetään lautakunnan huostasta, on lautakunnan, aina kun siihen on aihetta, huolehdittava, että hän saa sopivaa työtä, tarpeellisen vaatetuksen sekä, jos hänessä on ruumiinvika, sen seurausten lievittämiseksi tarpeelliset apuneuvot.” (Lastensuojelulaki 17.1.1936/52, 23 §).

kävi tuuri, sillä hän pääsi opiskelemaan lastenkotijakson jälkeen, ja sai sitä kautta hetkeksi itsellensä asunnon. Kaksi muuta kertoivat joutuneensa rahattomina kadulle vailla mitään yhteyksiä omaan perheeseen, tai muihin ulkomaailmassa asuviin.

Romaniyhteisöön liittyminen koettiin haastateltavien keskuudessa kaksijakoisena. Yksi heistä kertoi kieltäytyneensä ehdottomasti muiden romanien seurasta. Toinen taas muisteli, miten ison työn hän joutui tekemään pyrkiessään opettelemaan oman kulttuurinsa tavat alusta alkaen lastenkodista päästyään. Lastenkodin jälkeisestä selviytymisestä keskusteltaessa kaikki haastateltavat ottivat itse puheeksi suuret itsemurhaluvut romanilastenkodeissa asuneiden keskuudessa. Yksi kertoi yrittäneensä itekin itsemurhaa. Heidän mielestään vain vahvimmat selvisivät elossa, ja heistäkin monella on elämä ollut todella vaikeata muun muassa mielen-terveysongelmien vuoksi.

Tutkimusprosessin aikana pohdin useaan otteeseen sitä, miten kuvatus kaltaisista lähtökohdista käsin on mahdollista selvittää. Sosiaalityöntekijä minussa nosti esille ajatusta vertaistuesta, mutta haastateltavat toivat esille, etteivät he sellaista ole saaneet eivätkä kaivanneet. Yksi haastateltavista kertoi tavanneensa psykologia halutessaan käsitellä taustaansa, mutta tämä ammattilainen oli järkyttynyt kuulemastaan niin pahasti, että auttaja-autettava –roolit olivat kiepsahaneet ympäri, ja hoitosuhde oli päättynyt siihen. Mietin, mikä on auttanut juuri näitä kolmea henkilöä pysymään vahvana.

Haastateltavat toivat esille myös ajatuksiaan siitä, mitä he toivoivat saavuttavansa osallistumalla tähän tutkimukseen. Heistä kaikki olivat tietoisia muissa maissa tehdyistä selvityksistä ja esimerkiksi Ruotsissa tapahtuneesta valtiojohdon televisioidusta anteeksipyyynnöstä lastenkodissa kaltoinkohtelua kokeneille. Tätä toivottiin myös Suomeen. Australiassa aboriginaalien pakkohuostaanottoja on pyydetty yhtä lailla valtion tasolla anteeksi. Haastatelluista yksi kertoi entisten romanilastenkotilasten nostaneen joukkokanteen heitä kohtaan käytetystä väkivallasta, mutta heille oli todettu rikosten vanhentuneen.

7.2 Teoreettinen reflektio

Teoreettisina käsitteinä käytin tutkimuksessani The Commission to Inquire into Child Abusen määritelmää kaltoinkohtelusta, Sariolan laitosväkivallan termiä sekä Goffmanin määritelmää totaalisesta laitostumisesta. Tutkimustulosteni valossa on perusteltua todeta haastateltujen kokeneen kaltoinkohtelua ja laitosväkivaltaa totaalisissa laitoksissa.

Tutkimukseni aluksi määrittelin kaltoinkohtelun olevan lapsen fyysistä vahingoittamista tahallisesti tai tahatta, seksuaalista hyväksikäyttöä, fyysiseen, psyykkiseen tai kehitykselliseen hyvinvointiin kohdistuvaa laiminlyöntiä tai mitä tahansa muuta, joka joko aiheuttaa tai jonka voi olettaa aiheuttavan heikentymiä lapsen fyysisessä tai henkisessä terveydessä, käytöksessä tai hyvinvoinnissa. Jokainen näistä kohdista sopii yhteen tutkimustulosteni kanssa, minkä perusteella voin kutsua lastenkotien harjoittamaa toimintaa kaltoinkohteluksi. Joillakin lastenkodeilla oli käytössään lastenkodin toimintaa ohjaava johtosääntö. Olisi mielenkiintoista tietää, oliko tällaista Mustalaislähetysten lastenkodeissa, ja jos oli, täyttikö toiminta sen asettamat kriteerit?

Laitosväkivallan käsitteeseen sisältyi myös rakenteellinen väkivalta. Sariolan mukaan rakenteelliselle väkivallalle altistivat autoritaariset johtajat ja heikot alaiset, pelkkään ideologiaan toimintansa pohjaavat laitokset sekä laitokset, joilla ei ollut toimintaideologiaa eikä hoito-ohjelmaa laisinkaan. Tutkimustulosteni valossa voin väittää ainakin joidenkin Mustalaislähetysten lastenkotien toteuttaneen rakenteellista väkivaltaa, kaikkien riskitekijöiden pätiessä niihin. Johtajien karismaattisuus ja lähes ”jumalallinen” valta tuli esiin haastateltavien kokemuksista useaan otteeseen. Mustalaislähetys myös toteutti vahvaa lähetystyötä romanien parissa, ja lastenkotien ”valkaisupolitiikalla” pyrittiin romaniväestön kurinalaisuuteen. Toimintaideologiaa ei ollut, tai jos oli, se ei perustunut lapsilähtöisyyteen, vaan uskonnolliseen valkaisuun.

Goffman (1969) käsittelee totaalisista laitoksista puhuessaan myös asukkaan roolia laitostujana. Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt joutuivat lastenkotiin aivan pieninä, eikä heillä ole muistikuvia laitosisjakson alkuajasta. Pitkäaikaisen laitosisjakson seurauksena voi olla ulkomaailmasta erkaantuminen, jolloin siviilielämä ikään kuin hämärtyy, eikä siellä tarvittavia taitoja harjoiteta. ”Ne (totaaliset laitokset) luovat tietyn jännitteen kotimaailman ja laitostuomaailman välille, pitävät sitä yllä ja käyttävät tätä hellittämätöntä jännitettä strategisena vipuna käsitellessään ihmisiä” (Goffman 1969, 13).

Asukin menetyksiksi voidaan laskea myös totaalisissa laitoksissa asukkaan käskyvallan ulkopuolelle jäävä omaan ulkomuotoon vaikuttaminen. Kuten Mustalaislähetysten lastenkodeissa näyttäytyi, lapsilla ei ollut valinnanvaraa vaatetuksensa suhteen niin, että he olisivat saaneet käyttää oman kulttuurinsa mukaista asua. Romaniväestöstä puhuttaessa totaalisen laitoksen osoittaman nöyryytyksen yksi merkittävä osa-alue voi olla myös asukkaan alistaminen saatutukselle. Tällä tarkoitetaan sitä, että yksilö ei voi rajata ulkopuolisilta itsetuntoaan, eikä fyysistä ja psyykkistä osa-aluetta itsestään. Vaikka haastateltavani eivät olleetkaan oppineet

romanien tavoille jouduttuaan lastenkotiin jo vauva-iässä, monen kohdalla oli toisin. Romanilastenkodeissa ei annettu mahdollisuutta toteuttaa romanikulttuuria millään tavoin, ei edes romanikulttuurille kovin tärkeän fyysisen puhtauden osalta. Voidaan siis todeta lastenkotien täyttäneen totaalisten laitosten kriteerit. (Goffman 1969, 18-21).

Lastenkotilasten kaltoinkohtelukokemuksia koskevat selvitykset ovat länsimainen ilmiö, johon myös Suomi on lähtenyt nyt mukaan. Alkutilanne kansallisella tasolla selvitystyön aloittamiselle on ollut useammassa maassa sama; kaltoinkohtelua kokeneet ovat tuoneet itse asian julki, usein televisiossa. Niin kävi Ruotsissa ohjelman Stulen Barndom kanssa, ja näkisin näin käyneen myös meillä Suomessa. Romanien kohdalla tämä tarkoitti Tummien iltaa, joka oli ensimmäinen kansallinen avaus arkaan aiheeseen lastenkotilasten omakohtaisiin kokemuksiin perustuen, heidän itsensä esiin tuomina. Vaikka lastensuojelun menneisyyttä on selvitetty useissa länsimaissa, pitäydyin tarkoituksella vertailemasta omia tuloksiani niihin pelkäämään romaneihin rajautuvan tutkimusasetelmani vuoksi. Kansalliset lait, niiden eroavaisuudet ja historiallisten aikakausien vaihtelevuus vaikuttivat myös siihen, että pysyttäydyin suomalaisen lastensuojelun kontekstissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 3; Statens Offentliga Utredningar 2011, 35).

7.3 Lopuksi

Koen tutkimukseni onnistuneen ennakko-odotuksiani paremmin. Aineistoni on sisältörikas, vaikka välillä haastateltavien vaikea rekrytointi lannistikin. Vaikka haastateltavia ei ollut kolmea enempää, oli materiaalista runsaudenpulaa. Olen tyytyväinen valitsemaani analyysimenetelmään, sillä halusin nimenomaan tuoda haastateltujen omat kertomukset ja muistot tutkimukseni keskiöön, varsinkin kun aiempaa tutkimusta, johon tutkimustuloksia voisi verrata, ei ole olemassa. Aihepiirin herkkyyks pakotti huomioimaan eettiset kysymykset hyvin perinpohjaisesti, ja niiden käsittelemiseen sekä pohtimiseen menikin paljon aikaa. Miten tuoda esille kaikki tarvittava, muttei mitään sellaista, joka voisi olla joko osallisille tai kolmansille osapuolille vahingollista? Koen tässä kuitenkin onnistuneeni.

Olen läpi yliopisto-opintojeni ajan ollut erityisen kiinnostunut romanien lastensuojeluhistoriasta, ja tein aihepiiriin liittyen myös kandidaatin työni. Tästä huolimatta tunnen oloni haikeaksi tämän tutkimuspolun lähestyessä loppuaan. Jatkotutkimuksiksi sopivia aiheita on mielessäni useita, ja toivon jatkavani niiden parissa tulevaisuudessa. Odotan vuonna 2016 julkaistavan selvityksen antavan tietoa siitä, onko etninen tausta ollut kuinka merkittävä tekijä

kaltoinkohtelukokemusten valossa.

Itseäni kiinnostaisi tehdä haastattelututkimus Mustalaislähetyksen lastenkodeissa työskennelleiden henkilöiden näkökulmasta, nyt kun se on vielä, lähihistorian ollessa kyseessä, mahdollista. Tähän kannustaisi erityisesti Putkosen (2010) tv-dokumentissa julkisuuteen astunut Tiukulan lastenkodin entisen työntekijän esimerkki. Hän vahvisti huhupuheiksi kuitatut kertomukset muun muassa maakellarirangaistuksista.

Arkistoihin perustuva tutkimus lastenkotien johtosäännöistä ja toimintaohjeista voisi myös avartaa kenttää. Viranomaisnäkökulmasta mielenkiintoista olisi se, miten lastenkotitausta ja siellä koetut asiat ovat vaikuttaneet lastenkodista lähdettyä. Onko esimerkiksi nähtävissä suoraa yhteyttä lastenkotien henkilökunnasta koostuneiden auktoriteettien toteuttaman pakkovalkaisupolitiikan ja aikuisiällä todetun viranomaisvastaisuuden välillä? Ymmärtämyksen lisääminen viranomaisten keskuudessa olisi hyvä tavoite avoimemman yhteistyön nimissä. Tutkimuksen tärkeyden näkisin erityisesti historian toistettavuuden valossa. On kuitenkin tärkeää ymmärtää tapahtumien ajallinen konteksti, ja se, että asioiden tiettäväksi tekeminen suojaa historian virheiden toistamiselta. (Payne 2005, 8).

Romanien vähemmistöasema Suomessa on mietityttänyt minua jo pitkään. Globalisaatio on avannut Suomen rajat kymmenille eri kansalaisuuksille, jotka on otettu vastaan, toiset paremmin ja toiset huonommin. Yleisesti ottaen länsimaissa valkoihoiset kohtelevat muita kansoja epätasa-arvoisesti (Payne & Askeland 2008, 49). Maahanmuuttajien kritisointi on tapahtunut aaltoillen, mutta ainakin omassa lähipiirissäni suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden käsitteet ovat myös osa ihmisten arvopohjaa. Jostain syystä romaneja ei kuitenkaan lueta kumpaankaan ryhmään; ei valtaväestöön eikä tulokkaisiin. Tähän olen törmännyt myös työelämässä; korkeasti koulutetut ihmiset levittävät ennakkoluuloisia tietojaan ja vitsailevat ainoastaan tämän tietyn vähemmistön kohdalla. Onko oikeutetumpaa, vaikka vain puheentasolla, loukata omaa kulttuurivähemmistöämme? Toivoisin, että tämä tutkimus herättäisi lukijan ajattelemaan sitä taustaa, minkä valtaväestö on vuosisatoja Suomessa olleelle vähemmistölle luonut.

Tutkimukseni institutionaalisena toimintaympäristönä toimivat Mustalaislähetyksen lastenkodit, joista yksi on vieläkin toiminnassa. Mustalaislähetys, eli nykyinen Romano Missio, toimii edelleen lastensuojelupalveluissa, ja on tuonut julki halunsa muuttaa lastensuojelutyötään jatkuvasti parempaan suuntaan. Nykyään Romano Mission lastenkodeista on toiminnassa enää Päiväkummun lastenkoti, jonne voidaan sijoittaa niin romani- kuin valtaväestönkin lapsia. Romanikielen ja –kulttuurin asema on lastenkodissa vahva, ja työntekijät koostuvat

sosiaalialalle koulutetuista henkilöistä, pääasiassa romaneista. Kuten jo aiemmin mainitsin, tutkimusprosessini alussa olin yhteydessä Romano Missioon hieman epäileväisenä siitä, miksi järjestö auttaisi sellaisen tutkimuksen teossa, jossa saattaisi paljastua järjestön historiaan liittyviä epäkohtia. Järjestöstä kuitenkin kerrottiin, että he haluavat yhtälailla tuoda esille romanilapsiin kohdistuneet epäkohdat, olivat ne tapahtuneet sitten heidän ylläpitämissään lastenkodeissa tai muualla. Omasta puolestani kiitän Romano Missiota avusta tämän tutkimuksen suhteen.

Ruotsissa valtiojohto pyysi julkisesti anteeksi kaltoinkohtelua kokeneilta entisiltä lastenkötilapsilta ja mahdollisti korvausten maksamisen. Australiassa pääministeri esitti julkisen anteeksipyyntönsä koskien aboriginaalien pakkohuostaanottoja. Olisiko Suomen vuoro seuravaksi? (Parliament of Australia 2008, Statens Offentliga Utredningar 2011).

LÄHTEET

Ahvenisto, Inkeri (2008) Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Aronson, Jodi (1994) A Pragmatic View of Thematic Analysis. *The Qualitative Report*, 2(1).

A-talk. Romanian lastenkoti - pelastus vai tuho? 17.5.2006.

Creswell, John W. (2003) *Research Design – Qualitative, quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 2. uudistettu painos. Lincoln, Amerikan Yhdysvallat: SAGE Publications, Inc.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus – Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Hakapaino Oy.

Friman, Maria (2006) Basaari: Yön Syli. 15.5.2006. YLE Asiaohjelmat.

Friman-Korpela, Sarita (2009) Mustalaisesta romaniksi. Romanian itsenimeämisen politiikkaa. Teoksessa Jere Jäppinen (toim.) *Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaihteita ja kulttuuria*. Helsinki: Helsingin kaupungin museo.

Goffman, Erving (1969) *Minuuden riistäjät*. Tutkielma totaalisista laitoksista. Mielenterveyden Keskusliitto Ry, Marraskuunliikkeen 30-vuotispäivänä. Lohja: Lohjan Sanomalehti- ja Kirjapaino Oy.

Graham, Jenny & Grewal, Ini & Lewis, Jane (2007) *Ethics in Social Research: The Views of Research Participants*. National Centre for Social Research, Government Social Research Unit, Lontoo. Luettavissa http://www.civilservice.gov.uk/wp-content/uploads/2011/09/ethics_participants_tcm6-5783.pdf. Viitattu 1.12.2014.

Granqvist, Kimmo (2012) Romanikielen historiaa Suomessa. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen Romanien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Grönfors, Janette & Viljanen, Anna Maria (2009) Ai tää lastenkodin lapsi – Selvitys 16 Mustalaislähetyksen lastenkodeissa 1960–80-luvuilla eläneen romanin sijoittumisesta romaniyhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Jyväskylä: 4-M Oy.

Grönfors, Janette (2012) Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen Romanien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Grönfors, Martti (1981) Suomen mustalaiskansa. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Haikari, Janne (2009) Latu auki elämään: Sippolan koulukodin historia 1909-2009. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Halmetoja, Raila & Pulma, Panu (2012) Suomen Mustalaislähetyksen synty. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen Romanien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hancock, Ian F. (2002) We are the Romani people – Ame sam e Rromane dzene. Hatfield, Iso-Britannia: University of Hertfordshire Press.

Harrikari, Timo (2004) Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Helsinki: Hakapaino.

Hedman, Henry (2012) Mustalaislähetyksestä Romano Missioksi. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen Romanien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hinkkanen Esa (1974) Lastenkodeissa olleiden mustalaisnuorten myöhempi sosiaalistuminen Helsingin seudulla. Sosiaalipsykologian pro gradu –työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1985) Teemahaastattelu. Helsinki: Kyriiri Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2014) Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen ja Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö – Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIPress.

Junkala, Pekka & Tawah, Sanna (2009) Enemmän samanlaisia kuin erilaisia: Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsiasianvaltuutetun julkaisuja 2009:2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Jyväskylän yliopisto (2014) Tiedote haastateltavalle. Suomalaisen lastensuojelun menneisyys –selvitys. Historian ja etnologian laitos. Luettavissa https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/tutkimus/lastensuojelun_menneisyys/tiedote-haastateltavalle. Viitattu 1.12.2014.

Kalela, Jorma (2000) Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kalela, Jorma (2006) Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus – Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997) Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922–1997. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Ketola, Tuija & Kokkonen, Timo (1993) Sosiaalialantyyön lähtökohtia. Tampere: Tampere-Paino Oy.

Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus.

Korppi–Tommola, Aura (toim.) (1996) Sotalapset. Tutkimusraportti. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kortelainen, Kaisa (2008) Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1178. Helsinki: SKS.

Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2013) Lastensuojelu 2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 30/2013.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 8.4.1983/361.

Lastensuojelulaki 17.1.1936/52.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Luettavissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#a12.2.2010-88>. Viitattu 1.12.2014.

Lastensuojelun keskusliitto (1967) Lastensuojelutyö Suomessa. Lastensuojelun keskusliiton julkaisu n:o 41. Helsinki: Kohopaino Oy.

Lipponen, Päivi (2011) Lastenkotilasten kohtelun selvittäminen. Eduskunnan toimeenpanoaloite. TPA 12/2011. Luettavissa [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akx3000.sh?kanta=utaaloitteet&VAPAAHAKU=vpvuosi=\\$&haku=ALOYSUP&AKTYYPPI=TPA&ALLEKIRJ=Eka&EKRYHMA=sd](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akx3000.sh?kanta=utaaloitteet&VAPAAHAKU=vpvuosi=$&haku=ALOYSUP&AKTYYPPI=TPA&ALLEKIRJ=Eka&EKRYHMA=sd). Viitattu 1.12.2014.

Mahkonen, Sami (1974) Selvitys lastensuojelulainsäädännön historiasta vuosina 1849-1936. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Makkonen, Elina (2009) Muistitiedon etnografiaa tuottamassa. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2009 nro 58. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Matinheikki-Kokko, Kaija (2001) Katsaus monikulttuurisuustutkimuksen kehitykseen Suomessa. Monikulttuurisuustyöpajan esitelmä. Jyväskylän Yliopisto. Luettavissa <http://www.jyu.fi/mclinic/pdf/monikulttuurisuustutkimus.pdf>. Viitattu 1.12.2014.

McGregor, Caroline (2014) Why is history important at moments of transition? The case of ‘transformation’ of Irish child welfare via the new Child and Family Agency. *European Journal of Social Work*, 17(5), 771-783.

Metsämuuronen, Jari (2006) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko (1994) Lastensuojelu. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mäkipentti, Leila (2003) Keuhkotautisista sosiaaliorpoihin. Helsingin Diakonissalaitoksen Pitäjänmäen lastenkoti 1910–2000. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Nordström, Gunni (2012) Sosiaalipoliittiset pakolaiset. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen Romanien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Olsoni, Kristin (1967) Tummien diskriminointi. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) Pakkoauttajat. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Opetushallitus (2007) Romanin ja poliisin kohdatessa. Opetushallituksen romaniväestön koulutustiimi ja sisäasiainministeriön poliisiosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.

Parliament of Australia (2008) Prime Minister Kevin Rudd, MP – Apology to Australia's Indigenous peoples. Luettavissa, kuunneltavissa ja nähtävissä sähköisesti osoitteessa <http://www.australia.gov.au/about-australia/our-country/our-people/apology-to-australias-indigenous-peoples>. Viitattu 1.12.2014.

Payne, Malcolm (2005) The Origins of Social Work – Continuity and Change. Chippenham ja Eastbourne, Iso-Britannia: CPI Antony Rowe Ltd.

Payne, Malcolm & Askeland, Gurid Aga (2008) Globalization and International Social Work – Postmodern Change and Challenge. Aldershot, Iso-Britannia: Ashgate Publishing Limited.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Unigrafia.

Perttula, Juha (2006) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tie-teenteoria. Teoksessa Juha Perttula ja Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia Oy.

Perustuslaki 11.6.1999/731, 17 §. Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Luettavissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P17>. Viitattu 1.12.2014.

Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Kouvola: Kouvolan kirjapaino.

Pulma, Panu (2005) Ongelmavähemmistöstä vähemmistöongelmaksi. Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen (toim.) Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Pulma, Panu (2006) Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikkaa 1500-luvulta EU-aikaan. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Pulma, Panu (2009) Suomalaisen romanivainon hyytävä kuvaus. Mustalaislähetys sai radikaaleilta romaneilta nimen “mustalaishävitys”. Helsingin sanomat 3.5.2009. Kulttuuri. Luettavissa <http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Suomalaisen+romanivainon+hyyt%C3%A4v%C3%A4+kuvaus/HS20090503SI1KU02I3c>. Viitattu 1.12.2014.

Pulma, Panu (2012) Suomen Romanien historia (toim.). Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Putkonen, Tuovi (2010) Romano mirits - Lapsuus lastenkodissa. Ylen elävä arkisto. Katsottavissa http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/romanilasten_lapsuus_lastenkodissa_47211.html#media=47218.

Rekola, Tuula (2012) Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Teoksessa Panu Pulma (toim.): Suomen Romanien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Romano Missio (n.d.) Reppu ja romanilapsi –projekti. Luentomateriaali. Luettavissa <http://www.romanomissio.fi/projektit/luento.htm>. Viitattu 7.10.2014.

Saari, Erkki (1951) Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena. Jyväskylän kasvatustopillisen korkeakoulun julkaisuja VI. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.

Sariola, Heikki (1989) Laitosväkivalta. Teoksessa Miten auttaa lasta – lapsen fyysisen ja seksuaalisen pahoinpitelyn tutkimus ja hoito. Lastensuojelun Keskusliiton Julkaisu 89.

Satka, Mirja (1995) Making Social Citizenship – Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Silverman, David (2006) Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction. 3. uudistettu painos. Lontoo, Iso-Britannia: SAGE Publications Ltd.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2004) Suomen romanit - Finitiko Romaseele. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2. Vantaa: Kirjapaino Keili Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) Epäkohdat ja kaltoinkohtelu lastensuojelun sijais-huollossa 1930- ja 80-lukujen välisellä ajanjaksolla. Selvitystyön suunnitelma. Luettavis-sa http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=40880&name=DLFE-26806.pdf. Viitattu 1.12.2014.

Statens offentliga utredningar (2011) Vanvård i social barnavård – Slutrapport. Elanders Sverige AB. Stockholm. Luettavissa <http://www.regeringen.se/content/1/c6/17/66/70/7ccfaa21.pdf>. Viitattu 1.12.2014.

Suonoja, Kyösti & Lindberg, Väinö (2000) Romanipolitiikan strategiat. Sosiaali- ja terveys-ministeriön selvityksiä 1999-9. Helsinki.

Söderholm, Annlis & Kiviti-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Tanner, Arno (2000) Keski- ja Itä-Euroopan romanit – Historia, yhteisöt ja nykyolot. Ulko-maalaisviraston julkaisuja 2. Helsinki: Oy Edita Ab.

Tanner, Riikka & Lind, Tuula (2009) Käheä-ääninen tyttö. Kaalengo tsaj. Helsinki: Tam-mi.

Tervonen, Miika (2012) Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toi-seen maailmansotaan. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen Romanien historia. Suomalai-sen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

The Commission to Inquire into Child Abuse (2009) Commission Re-port. Executive Summary. Luettavissa <http://www.childabusecommission.ie/rpt/pdfs/CICA-Executive%20Summary.pdf>. Viitattu 1.12.2014.

Tilvis, Reijo & Pitkälä, Kaisu & Strandberg, Timo & Sulkava, Raimo & Viitanen, Matti (toim.) (2010) Geriatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat, johdatus sosiaalityön historiaan. Jyväskylä: Gum-merus Kirjapaino Oy.

Toiviainen, Marjaana (2012) Eksoottisia uhreja, toivottomia sankareita? Romanidiskurssit Helsingin Sanomissa 2000–2010. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Luettavissa http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 1.10.2014.

Valtiopäiväkirjat 1967 pöytäkirjat. Istunnot 66-95. Marraskuun 2 päivästä 1967 valtiopäivien loppuun 1968.

Vehkalahti, Kaisa (2004) Kissapäiviä ja koulunkäyntiä: 110 vuotta kasvatustyötä Vuorelan koulukodissa. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Viita, Armas (1967) Mustalaisväestön hyväksi. Mustalaislähetystyö Suomessa v. 1904-1966. Helsinki: Kirjapaino Aa Oy.

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21, 6 §. Luettavissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>. Viitattu 1.12.2014.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) (1948) Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 10.12.1948.

YLE (2007) Tummien ilta. Tuottaja: Kivihalme, Reeta. Esitetty 2.10.2007. Ohjelman tiedot luettavissa <http://yle.fi/vintti/yle.fi/a2/juttu9394.html?tunnus=3106>.

YLE Kuvanauha (1963) Mustalaisten lastenkoti. Ohjelmasta Kuka korvaa äidin? Esitetty 27.08.1963. Katsottavissa [http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/romanilasten_lapsuus _lastenkodissa_47211.html#media=47217](http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/romanilasten_lapsuus_lastenkodissa_47211.html#media=47217).

LIITTEET

Liite 1: Suostumuslomake

SUOSTUMUSLOMAKE

Annan suostumukseni siihen, että Helsingin yliopiston sosiaalityön opiskelija Maija-Leena Peura haastattelee minua ja äänittää haastattelun. Annan suostumukseni haastatteluaineiston käyttämiseen pro gradu –tutkielman teossa.

Olen tietoinen oikeudestani perua tutkimukseen osallistuminen milloin tahansa ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijälle.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

Haluan että tutkimusraportti lähetetään minulle sähköpostitse tutkimuksen valmistuttua:

Kyllä   Ei

Sähköpostiosoite _____

Liite 2: Teemahaastattelurunko

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Perustiedot

- Syntymävuosi
- Syntymäpaikka
- Minkä ikäisenä sijoitukseen
- Sijoitukseen johtaneet syyt

Lastenkodit

- Mihin sijoitettiin aluksi?
- Missä muissa lastenkodeissa on asunut?

Arki

- Millaista arkea lastenkodeissa elettiin?
- Koulutus
- Hyvät ja huonot kokemukset

Romanus

- Yhteydenpito sukulaisiin
- Romanikulttuuri lastenkodeissa
- Romaniyhteisöön liittyminen lastenkotijakson jälkeen

Lastenkodista lähteminen

- Minkä ikäisenä lähtenyt pois lastenkodista?
- Mitä lastenkodin jälkeen tapahtui?

Parannusehdotukset ja toiveet